

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Skivebogen

Historisk Aarbog
for Skive og Omegn

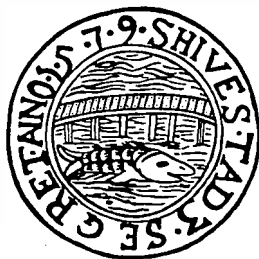
*Fotos: Forside: Vor Frue kirke fotograferet af Poul Jensen, Skive.
Fotos fra Vor Frue kirke: Bodil og Ingvar Glad, Skive.*

SKIVEBOGEN 1982

SKIVEBOGEN

HISTORISK AARBOG FOR SKIVE
OG OMEGN

73. bind 1982

SKIVEBOGEN

Udgivet af Historisk Samsfund for Skive og Omegn.

Redaktionskomite: Forfatteren Kirsten Aakjær, arkivar Svend Mortensen og Karen Strøm Hansen (redaktør).

Tryk: Bogtrykkeriet, Skive Folkeblad.

Kristian Møller: Far var førstelærer i Grønning skole i 38 år.

Indledning

Det er en stor ære for mig at kunne yde et bidrag til Skivebogen, men jeg føler, at jeg ikke helt har fortjent denne hædersbevisning. Jeg er hverken Sallingbo eller Skibonit. På den anden side har jeg haft mit barndomshjem i Grønning gennem 38 år, selv om jeg siden mit femtende år kun har tilbragt mine ferier her. Jeg hjalp til i haven og deltog i pasningen af bierne, og når vejret var godt, tog jeg ned til Grønning strand. Jeg havde en lille sejlkajak, som undertiden førte mig helt over til Lundo. Kajakken var betrukket med lærred, havde et sejl, men ikke nogen stabiliserende køl. Jeg har siden til tænkt på, at det nærmest var et mirakel, at jeg ikke druknede. Der var ikke noget, der hed redningsudstyr, og der var næsten aldrig mennesker på stranden, og det var yderst sjældent at observere andre fartøjer på fjorden – jeg havde kort sagt det hele for mig selv. Min ungdomskærlighed til Skive fjord er ikke falmet, og jeg har besluttet, at efter min død skal min aske spredes ud over fjorden af min kone fra en helikopter. Jeg løber dog den risiko, at der forinden er kommet forbud fra miljøministeriet mod den slags vand- og luftforurening!

Skive var naturligvis mit første møde med storbyen. Det var hver gang en oplevelse at komme til staden, hvad enten det var med hestevogn, rutebil eller på cykel. Her foretog vi juleindkøb i bugnende butikker, men pengene var små. Om sommeren var der ringridning, dyrskuer og sportsfester. Jeg var altid meget betaget af Skive Banks imponerende facade. Det var ikke så mærkeligt, at min mor havde anbragt halvdelen af familiens kapital, ca. 400 kr. i dette tillidvækkende institut. Min far, der var formand for den lokale brugsforening, havde anbragt resten i Andels-

bankens Skive-afdeling. I 1925 krakkede Den danske Andelsbank og 3 år senere Skive Bank, så havde de ikke noget at lade hinanden høre. Selv om tabene for indskyderne var meget beskedne, havde jeg fået indpodet en skræk for banker, og da jeg senere kom til København anbragte jeg mine få spareskillinger i Bikuben – det mindede mig jo om bigården derhjemme i Grønning.

Det var mig en ganske særlig glæde i 1964 at aflægge besøg i Skive for at oprette en filial af Andelsbanken. Jeg aflagde visit hos Elin Hansen for at sikre mig, at Skive Folkeblad ville forholde sig neutral, og det løfte fik jeg. Dernæst gik jeg ind hos min gamle skolekammerat fra Grønning, Aksel Dige Nielsen, der havde Bonbonieren. Han gav mig det råd, at vi skulle placere os i den søndre ende af byen, da den ville udvikle sig i retning af den nye banegård. Det var et godt råd, som vi fulgte, og vi kom således til at stå i første række til at modtage Fjand-boerne, når de kom i træsko med deres sparepenge, som vi så kunne låne ud til de velklædte Salling-boere. Det var altid en stor fornøjelse for mig at komme til Andelsbankens afdelingsmøder i Skive – jeg følte her en særlig stemning og havde indtrykket af at være blevet accepteret »som en af vore egne«.

Kender vi ham?

Kristian Møller blev født i 1909 i Resen – ikke ved Skive, men ved Struer. Det følgende år flyttede familien til Grønning, hvor hans far, J. M. Møller havde fået stillingen som førstelærer. Han var lærer her i 38 år indtil 1948. Lærerpæren flyttede derefter til København, hvor de kom til at bo hos deres søn og svigerdatter. De ligger begge begravet på Grønning Kirkegård.

Efter at have taget præliminæreksamen i Vinderup og studentereksamen i Viborg begyndte Kristian Møller på det statsvidenskabelige studium i København i 1930. Han blev cand.polit i 1936 og startede sin karriere i Valutacentralen, hvorefter han efter en lille afstikker til Privatbanken blev kontorchef i Brødkornskontoret og senere i Pressens Fællesindkøb. I 1947 blev han knyttet til bankernes organisationer, der var under opbygning. Her blev han efterhånden direktør i bankernes arbejdsgiverforening, for Provinsbankforeningen

Kristian Møller

og til sidst for Danske Bankers Fællesrepræsentation, der nu hedder Den danske Bankforening. I 1957 fik han tilbudt stillingen som direktør i Andelsbanken, hvor han virkede til 1976. Han tog initiativet til oprettelsen af Landsbankernes Reallånefond i 1959, hvor han var formand indtil i år. I 1942 erhvervede han Tietgen-medaljen på Handelshøjskolen og fungerede her som ekstern lektor i en årrække, senere som censor og sidst som censorformand. Han har skrevet 12 bøger, navnlig bankjubilæumsskrifter. Efter sin afgang som bankdirektør valgtes han ind i bestyrelsen for Jyllands-Posten, hvor han var formand fra 1976 til 1978.

Efter at have afviklet sine mange tillidshverv motionerer han nu i sin have ved Søllerød Sø, læser en masse bøger og aflægger talrige besøg i fjerne verdensdele.

Børn, bier og blomster

Det følgende er et uddrag af Kristian Møllers bog, hvori han bl.a. skildrer årene i barndomshjemmet i Grønning.

Den 9. november 1906 stod Hornshøj i festens tegn. Marie og Jens blev gift i Gudum kirke, hvor pastor Nyegaard talte ud fra Lukas 10¹ »Herren sendte dem ud to og to til hver by og hvert sted, hvorhen han selv ville komme«. Der findes ikke nogen omtale af festlighederne i den lokale presse, men i et brev fra Marie til en svigerinde fortæller hun, at brudekjolen var sort med myrtekrans, og Jens havde udtalt, at han bedst kunne lide sin brud i sort. I bryllupsfesten deltog naturligvis familiens medlemmer på begge sider, endvidere naboerne, nogle af sognebørnene fra Resen og endelig en del af kammeraterne fra seminariet. Bryllupsrejsen blev den kortest tænkelige, nemlig 5 km til Resen skole, hvor lærerboligen stod parat til at modtage de nygifte. Jens havde siddet her i samfulde 7 måneder og ventet på sin brud. Marie ville godt have ventet lidt med brylluppet; hun mente ikke, at hun havde tilstrækkelig forstand på det huslige, navnlig madlavning, og ville derfor gerne ud for at få nogle erfaringer. Jens, der just ikke var vant til raffinerede, kulinariske nydelser, mente derimod nok, at Maries hjemmelavede frikadeller serveret med brun sovs og kærlighed fuldt ud ville dække hans behov.

Lejligheden bestod af 4 værelser og køkken. Der hørte en have til på 2 skæpper (1380 m²), og begyndelseslønnen var 700 kr. om året. Jens var i øvrigt noget stolt over, at han var blevet foretrukket, skønt han var den yngste ud af 20 ansøgere. Nå, det har nok også haft sin betydning, at han skulle giftes med en datter af den ansete sognefoged i nabosognet.

Skolen bestod af to bygninger, den ene en gammel strå-tækt, hvor førstelæreren havde bolig samt skolelokaler. Den lidt mindre bygning, der var skifertækket, dannede rammen om andenlæreren bolig og skolevirksomhed. Der var ialt 130 børn fordelt på 4 klasser, hvoraf førstelæreren havde 1. og 4. klasse og andenlæreren altså 2. og 3. klasse. Dertil kom, at sidstnævnte også skulle have gymnastik med eleverne fra samtlige 4 klasser.

Mine kommende forældre var nu godt anbragt mellem flinke og rare mennesker ikke langt fra Hornshøj, hvad der i mange henseender var en fordel, ikke mindst i slagtetiden. Og nu nærmer tidspunktet sig for min indtræden i denne forunderlige verden. Den 18. februar 1909 ankom jordemoderen, og resultatet af de samlede anstrengelser er registreret i slægtsbiblen i følgende ord:

»Den 18de Februar 1909 Klokken 1 ½ Eftermiddag fødtes en velskabt søn, der vejede 9 pund i svøbet«.

Jeg har ikke så god en hukommelse som Gustav Wied, der fortæller, at han kan huske, før han blev født, at hans mor, når hun var ude at gøre indkøb, altid anbragte sig med siden til disken og ikke frontalt for at undgå at støde ham. Den følgende omtale af begivenhederne bygger derfor på forskellige mundtlige overleveringer.

Der synes at have knyttet sig en vis dramatik til fødslen. Jordemoderen måtte koncentrere sig om min mor, efter at jeg havde udstødt det obligate vræl. Jeg gled herefter ud af begivenhedernes centrum, indtil min far på et eller andet tidspunkt kom i tanke om barnet, der lå ude i bryggerset på et bord. Ved nærmere inspektion opdagede han, at jeg lå fredeligt, og hjertet fungerede normalt, men blodet løb ikke rundt i systemet, men ud i vasken, de jordemoderen havde glemt at slå knude på navlestrengen. Stor opstandelse – jordemoderen kom springende, og situationen blev bragt under kontrol. Jeg kan dog tilføje af hensyn til deltagende slægt og venner, at jeg hverken før eller siden har lidt af blodmangel.

Der eksisterer ikke noget bryllupsbillede af mine forældre. Jeg foretrækker også dem i den alder, jeg bedst husker dem. Billedet her er fra 1945, hvor de begge er omkring de 60.

Der skulle imidlertid gå 60 år, før jeg fik den udtømmende forklaring på det lidt mærkelige hændelsesforløb. På min 60 års fødselsdag fik jeg et brev fra en dame fra Resen, der samme dag fyldte 70 år. Hun havde gået i skole hos min far, og hun huskede tydeligt min fødsel, der jo faldt sammen med hendes 10 års fødselsdag. Hjemme hos hende var der gjort store forberedelser til at fejre dagen med mange gæster. Det hele gik dog i vasken, da fødselarens mor blev kaldt hen til skolen for at assistere jordemoderen. Hun plejede at hjælpe til, hvis der var tale om særlig vanskelige fødsler, og i dette tilfælde var der noget med, at moderkagen havde sat sig fast.

Dette forklarer naturligvis, at interessen havde været samlet om min mor. Den lille 10 års pige havde grædt sine modige tårer, og der var således én, som ikke havde været glad på min fødselsdag. Det flaskede sig heldigvis således, at jeg et par uger efter min fødselsdag kom til Struer, og jeg aflagde da besøg hos damen og frembar min dybeste undskyldning, og samtidig overrakte jeg hende den største æske chokolade, jeg havde kunnet opdrive i Struer. Vi fik en virkelig hyggelig snak sammen, og det gamle had var glemt.

På universitetet i trediverne lærte jeg hos professor Warming i statistik, at den førstefødte var mere udsat for hjerne-læsioner end de følgende børn. Heldigvis vidste jeg ikke noget om alle de odds, jeg havde imod mig ved fødslen.

Jeg blev hurtigt en belastning for husholdningen – ikke blot havde jeg en god appetit, men mit forbrug af sutter var ret foruroligende. Da jeg havde fået min første hjørnetand, oparbejdede jeg en teknik med at sætte tanden i sutten og med et kraftigt ryk flænge den, og så forlangte jeg en ny sut. Det gik til en tid, men så blev genbrugsprincippet taget i anvendelse, og jeg fik mine gamle lasede sutter til afbenyttelse, og så var det ikke sjovt længere.

Imidlertid var min far begyndt at se sig om efter et bedre lønnet embede, og han lagde billet ind på en stilling som førstelærer i Grønning, et lille sogn i Salling ca. 10 km nord for Skive. Der var 400 indbyggere og 60 skolebørn fordelt på 4 klasser, hvoraf en lærerinde havde 1. og 2. klasse. Der var 25 ansøgere, men der var enighed om, at min far havde de bedste papirer, og han blev af sogneråd og skolekommission indstillet som nr. 1, ligeledes med en varm anbefaling af præsten. Indstillingen fra skolekommissionen var enstemmig, medens der i sognerådet var et mindretal imod indstillingen. Efter almindelig demokratisk skik burde sagen være oplagt, men så brød et oprør løs i det lille hyggelige samfund. En liste blev sat i gang med protest mod at få en lærer, der var indremissionsk. Man ønskede i stedet for nr. 2 på listen, der tilhørte en mere liberal trosretning. Sagen vakte vældigt røre i sognet, og den blev forelagt provsten, der var i et slemt dilemma – skulle han

på sand demokratisk vis følge indstillingen fra de styrende organer, eller skulle han bøje sig for situationens generalstab. I et brev fra et medlem af skolekommissionen, der ydede en uvurderlig indsats til støtte for min far, hedder det: »Naar Gud er med os, hvo kan da være imod os«. Der er bevaret en hel samling af breve, der tydeligt afspejler følelsernes styrke. I et af brevene henstilles, at telefonen ikke benyttes, da den bliver aflyttet af »oppositionen«. Nu var telefonsamtalerne ikke var fuldstændig isolerede, og man havde derfor gode muligheder for – blot ved at tage røret for øret – at høre, hvad der blev drøftet i sognet.

Hvordan det nu end gik til, så løste problemet pludselig sig selv, ligesom i de gamle græske skuespil, hvor der optrådte en »deus ex machina«, når det kneb med at finde en løsning på stykkets intriger. Der skete nemlig det, at nr. 2 på listen trak sig, hvad enten det nu var, fordi han havde fået kig på en bedre stilling, eller fordi han var klar over, at det ville være ubehageligt at have skolekommission og præst imod sig. Da oppositionen under ingen omstændigheder ville have nr. 3 på listen, der iøvrigt også var indremissionsk, så var sagen klar, og Jens Marius Møller blev kaldet til stillingen som førstelærer i Grønning. Kaldsbrevet, der var underskrevet af biskoppen i Viborg, skulle oplæses i kirken den følgende søndag. Jeg giver et lille uddrag af det åbne brev fra biskoppen, hvori han meddeler, at J.M.M. er udpeget som skoleleder:

» . . . på de Vilkår, at han, som det sig en gudfrygtig, kristelig og retsindig Skolelærer egner og anstaar, med al Flid og Troskab varetager dette sit Embede, underviser den ham betroede Ungdom efter de anordnede Lærebøger ved Læsning i den hellige Skrift og andre til hans Embedsgerning henhørende Bøger, erhverver sig en stedse større Duelighed til saadan Undervisning og derhos fører en kristelig og retsindig Vandel samt i alle Maader holder sig Rigets Grundlov og øvrige Anordninger, især Anordningen af 29 Juli 1814 og Lov af 29. Marts 1904, efterrettelig«

og brevet slutter med en henstilling til menigheden om at

»de ville bevise al tilbørlig Tillid og kristelig Velvilje, paa at Alt maa udfalde til Menighedens Opbyggelse og den opvoksende Slægts Fremvækst i kristelig Kundskab og Dyd, hvortil jeg ønsker al Velsignelse fra Gud vor Fader formædelst Sønnen Jesum Christum ved den Hellig Aand«.

Jeg tror næppe, at den troskabsed, som U.S.A.'s præsident skal aflægge, er mere pompøs end dette kaldsbrev.

Dette lille tidsbillede, som jeg har reproduceret med min egen farvelægning, synes jeg virker stærkt i dag, hvor man netop beskæftiger sig med afskaffelse af morgensang og morgenbøn i skolen, og hvor undervisningen i religion nærmest er sat i skammekrogen. Dengang trådte religiøse modsætninger stærkt frem og spillede langt større rolle end politiske trosretninger, som nu optager sindene på individets bekostning.

I maj måned 1910 holdt familien så sit indtog i Grønning skole. Jeg var på det tidspunkt 14 måneder og har ingen erindring om begivenhederne, der betød, at jeg her skulle tilbringe min barndom i de følgende 14 år, indtil jeg med de første usikre og forsigtige skridt skulle bevæge mig ud i den store verden.

— — —

Grønning var et hyggeligt lille sogn, det mindste af Nørre Herreds 10 sogne. Det grænsede op til hovedsognet, Grinderslev, hvor der lå flere herregårde, bl.a. Eskjær. Skolen var en gammel stråtækt bygning med lærerbolig i den ene ende og lærerindebolig og forskole i den anden. 3. og 4. klasse blev undervist i en fritliggende skolebygning. Det var altsammen idyllisk, men primitivt. Der var tre W.C.'er i udhuset – et til lærerinden, et til skolebørnene og et til kirkegængerne. Vi var så heldige at have et indendørs W.C. i bryggerset. Det bedste ved boligen var haven, der skrånede mod syd, og forårsblomsterne myldrede altid frem her, 14 dage før det var normalt på egnen, og aldrig har jeg set så store æbler, pærer og blommer af en helt vidunderlig kvalitet. Jeg ved ikke, om det skyldtes,

at de granvoksne W.C.-spande blev fordelt og omhyggeligt nedgravet på strategisk rigtige steder. Der var ikke nogen, der dengang snakkede om biodynamisk gødning, men det var altså den form, vi praktiserede. Jeg vil dog ikke gå dybere ind på emnet af hensyn til min yngre bror, der senere blev ekspert i fremstilling af kunstgødning for Superfos.

Min allerførste erindring fra Grønning Skole er en fornemmelse af, at jeg går i haven og skubber en stor barnevogn foran mig. Det var min lillebror, der blev født, da jeg var 3 år; han døde desværre, da han kun var 4 måneder gammel. Han var efter sigende et ualmindeligt dejligt barn, og dødsfaldet var særlig tragisk, idet den gamle, rare landsbydoktor bagefter indrømmede, at han havde stillet en forkert diagnose, og hurtigt indgriben og rigtig behandling kunne muligvis have reddet barnet. Jeg ved ikke, hvad han fejlede udover, at det var noget med maven. Jeg har senere tænkt på, at det muligvis kan have været blindtarmsbetændelse med tilstødende bughindebetændelse, thi både jeg selv og begge mine søskende har fået fjernet blindtarmen, så der kan muligvis her være tale om en arvelig disposition.

Jeg blev tidlig sat i gang med arbejde i haven, men desværre må jeg indrømme, at havearbejde ikke interesserede mig ret meget; jeg foretrak bøgernes verden og gik på et tidligt tidspunkt i gang med et selvstudium, således at jeg i 5-års alderen læste nogenlunde flydende. På min 6-års fødselsdag fik jeg den store originale udgave af Grimms Æventyr med dedikation fra min far: »Til Kristian, fordi du er så flink til at læse«. Bogen er for længst slidt op, men det er lykkedes mig at anskaffe endnu et eksemplar af den originale udgave med tegninger af P. Grot Johann og R. Leinweber. Når jeg genser illustrationerne, er det med nostalgisk fryd, at jeg føler en rislende fornemmelse ned af rygraden, ligesom da jeg var barn. Nu er der kommet andre udgaver med mere børnevenlige billeder. Pjat – må jeg bede om min barndoms udgave!

En lille erindring dukker op til overfladen. Det var engang, da det lykkedes mig at sætte min ellers så kvikke mor til vægs. Jeg har formentlig været 4 år på det tidspunkt. Min far kom

sent hjem, efter at vi havde spist til aften. Jeg blev sulten ved at se ham spise, og det lykkedes mig at få lov til at få lidt med, endskønt jeg havde fået min reglementerede aftensmad. For at gøre det klart for mig, hvor taknemmelig jeg enentlig burde være, sagde mor til mig, at hun, da hun var lille, kun fik et par tørre brødskorper, hvis hun var sulten i utide. Hertil svarede jeg med et stort smil: »Ja, mor, det er da godt, vi er blevet klogere nu«. Det var en lille vordende nationaløkonom, der på den måde udtrykte sin mening om fremgangen i nationalprodukt og levestandard.

Verdenskrigen – vi vidste jo ikke dengang at den skulle komme til at hedde den første verdenskrig – udbrød i 1914, da høsten var kommet i hus, og de krigsførende magter havde spisekammeret i orden. Jeg var kun godt 5 år dengang, men jeg husker, at et par af mine onkler kom og besøgte os i uniform. En søndag, kort efter at krigen var begyndt, fik vi besøg af provsten, og han sagde henvendt til mig: »Nå, min lille ven, hvem holder du så med – englænderne eller tyskerne?« Den lille ven så op på provsten og sagde: »Jeg holder med belgierne«. Provsten så lidt forbløffet ud og sagde så: »Det var godt sagt«.

Jeg fulgte godt med i aviserne med hensyn til krigens udvikling. Vi holdt et blad, der hed Hovedstaden; det bragte nogle udmærkede kortfattede krigstelegrammer, der var sat med fed skrift, men jeg tror nok, at jeg læste telegrammerne, som fanden læser biblen. Jeg troede blindt på de allieredes sejrberetninger, men var skeptisk indstillet over for bulletinerne fra den anden side. Uden at have anlæg for tegning lavede jeg en masse illustrationer til dagens krigshandlinger og markerede med punkterede linjer kanonkuglernes bane, og tyskerne ramte naturligvis altid ved siden af, medens modstandernes artilleri var anderledes målrettet.

I 1915 fik jeg en lillesøster, som jeg var meget glad for, og som jeg opdrog med en passende blanding af kærlighed og drilleri. Engang reddede jeg hende, da hun faldt i bækken, der løb gennem engen nedenfor skolehaven. Vanddybden var kun 30 cm, så medmindre hun havde slået sig, da hun faldt og

var kommet til at ligge med ansigtet nedad, var hun vel næppe druknet. Hun var 2 år dengang, og jeg ville ikke løbe nogen risiko, men sprang straks ned i det kolde vand.

Ingeborg, som hun var blevet døbt efter sin mormor, var ellers meget fremmelig – hun kunne gå, da hun var 10 måneder og beherskede det jydsk sprog, da hun var halvandet år. I toårsalderen havde hun et betydeligt sangrepertoire og optrådte i selskaber med sin sang, dog altid siddende under bordet. Hendes foretrukne julesalme var »Mens Nordhavet bruser«.

Det var iøvrigt på det tidspunkt, min far var på årskursus i København. Han havde valgt at følge undervisningen i dansk statsret, samfundskundskab, pædagogik og regneundervisningsmetodik. Et sådant årskursus på Statens Lærerhøjskole skulle være et godt grundlag, hvis han ville søge en større og bedre stilling, f.eks. som inspektør ved en byskole. Han klarede sig godt og var meget flittig. Det eneste fag, der voldte ham besvær, var oldnordisk, men det fik han heller ikke brug for senere. Der var fremragende lærerkræfter ved skolen, således kongelig skuespiller Peter Jerndorff, professor Alfred Lehmann og litteraturhistorikeren Georg Christensen. Vi havde vikar, medens far var borte; den første kun en kort tid, da han skulle ind til militærtjeneste. Den næste hed Jens Dalggaard Jørgensen – han var meget dygtig, og sympatisk med udmærkelse fra Nr. Nissum seminarium. Ham kom jeg til at sætte megen pris på, og da han senere besøgte os, efter at være blevet lærer på Grindsted Realskole, foreslog han, at når jeg blev lidt ældre, skulle jeg gå på realskolen i Grindsted. Det var en idé, jeg var meget optaget af, og det var en stor sorg for mig, da han døde et års tid efter af den spanske syge. Meget havde nok formet sig anderledes, hvis jeg som 12-årig var kommet til realskolen i Grindsted.

Jeg tror nok, at jeg i virkeligheden gik og småkadede mig og følte mig ensom. Mine skolekammerater var gammelkloge og snakkede i frikvartererne om deres heste, køer og grise, hvad der ikke interesserede mig en pind. Hvis vi derimod spillede fodbold, håndbold, langbold eller dyrkede anden form

for sport, var jeg altid med, men ellers foretrak jeg skolebiblioteket, som jeg læste fra ende til anden; heldigvis blev det udskiftet hvert år med naboskolernes efter en turnus på 4 år. Jeg havde planer om at blive opfinder og lavede flere skitser til opfindelser. Samtidig læste jeg den store Opfindelsernes Bog i 5 bind, men jeg måtte konstatere, at det altsammen var opfundet i forvejen. Ellers puklede jeg i skolens have, som i øvrigt var blevet forøget med et betydeligt grundstykke, som min far selv havde købt. Fra den tid har jeg i virkeligheden hadet havearbejde, og min indsats i min egen have sker ud fra et motivationspunkt.

Der var dog noget, som virkelig fangede min interesse i den daglige bedrift, og det var bierne. Jeg havde »biblod« i årerne, idet min farmor i Vorbasse, var biavler i den store stil, og kort efter, at vi var kommet til Grønning, begyndte min far at opbygge en bigård, idet den store haves blomster skabte et udmærket grundlag for biavl. Bier og blomster gik efterhånden op i en højere enhed for min far, og samtidig med at han udviklede bigården, kom han mere og mere ind i organisationsarbejdet for biavl. I 1918 blev han formand for Salling Herreds Biavlerforening, i 1921 valgtes han ind i hovedbestyrelsen for Danmarks Biavler Forening, hvor han avancerede til formand i 1929, en post han havde til 1944, og i 1937 blev han ydermere redaktør for Tidsskrift for Biavl. Danmarks ukrønde bikonge, som der stod i avisen.

Den tilkøbte jord blev udlagt til forsøgshave for biplanter, og mange artikler om bier og blomster fandt vej til blade og tidsskrifter. I årene 1921 og 1922 blev den årlige biavlarskole, der omfatter deltagere fra hele landet, på min fars initiativ afholdt på Krabbesholm Højskole i Skive. Kursusdeltagerne af lagde besøg i forskellige bigårde og naturligvis også i bihaven i Grønning. Iøvrigt blev der også her holdt biskole på lokalt plan, og det er sikkert adskillige tusinde, der i årenes løb har aflagt besøg hos os, og selvfølgelig samtidig fået deres kaffe.

Det er jo ikke så mærkeligt, at jeg under de omstændigheder efterhånden vidste alt, hvad der var værd at vide om bier ikke blot i teori, men også i praksis. Jeg indrømmer, at jeg al-

En af de lokale biforeninger er på besøg i bigården. Billedet er fra begyndelsen af trediverne.

tid har følt mig som amatør eller dilettant på de fleste af livets områder, men i bifamilien følte jeg mig hjemme.

Jeg var i stand til at høre på biernes summen, hvordan humøret var, jeg kunne lugte, hvis de virkelig blev gale, og jeg kendte de forskellige danse, som spejderbierne opfører, når de vender hjem for at afgive vigtige meddelelser til de øvrige i stadet. Jeg er en stor beundrer af deres dygtighed og opfindsomhed. Franskmanden Réaumur (ham med termometret) stillede engang et par matematiske kolleger det spørgsmål: »Hvor-

dan bygger man naturligst med mindst muligt materiale 6-kantede prizmer med pyramidebund?» De to herrer kom til omtrent samme resultat, og det viste sig, at bicellens vinkler kun afveg en brøkdel fra de videnskabelige matematiske beregninger og lå forresten nogenlunde midt imellem.

Et lille eksempel på opfindsomhed har jeg selv oplevet. En markmus havde om vinteren skaffet sig adgang til et af vore bistader. Skønt bierne har samme afsky for mus som kvinderne, der dengang gik med kjoler, der nåede gulvet, overvandt de deres væmmelse og gik til angreb på musen, der døde, efter at have fået pelsen gennemboret af adskillige giftbolke. Så meldte det samme spørgsmål sig, som vi kender fra kriminalromanerne: hvorledes fjernes liget? Skulle de partere kadaveret – nej, det stred mod biernes æstetiske sans. I stedet balsamerede de det ved hjælp af klæbevoks, hvorved musen indkapsledes hermetisk, så ingen ilde lugt kunne ødelægge atmosfæren i statet. Ved forårseftersynet fandt vi den propolis-indkapslede mus, der var så velbevaret, at selv en ægyptisk mumieekspert ville være blevet imponeret.

I bistadet er det dronningen, der er eneherker, og her er udelukkende kvindelig arvesølge. Prinsgemaler tolereres om sommeren, men om efteråret bliver de førtidspensioneret og smidt ud af statet for ikke at ligge samfundet til byrde om vinteren. I sæsonen er dronningen beskæftiget døgnet rundt. Hun producerer 3000 æg pr. døgn, svarende til at en kvinde skulle føde 3-4 børn i samme tidsrum, eller at en høne skulle lægge en snes æg. Dronningen påvirker også i høj grad klimaet og tempoet på arbejdspladsen. Vi havde den erfaring, at de mest stridbare ofte var dem, der gav mest honning, medens de fredeligere var mere mageligt anlagt, når det gjaldt om at bringe nektar og blomsterstøv hjem.

Jeg har allerede sagt, at bierne har en udpræget æstetisk sans; de benytter luftvejen, og blomsterduften vejleder dem. De afskyr usøignede og svedige mennesker, ligesom de er modstandere af skæg og filtret hår. Pudsigt nok sætter alkoholduftende ånde dem i sandt raseri. Jeg har engang syslet med den tanke, at man skulle anvende bier ved spiritusprø-

ver. Det skulle nok have en vis præventiv virkning på spritbister.

En sommerdag i 1919 blev bigården skueplads for en virkelig tragedie. Vi havde en ged, som jeg holdt meget af. Min far havde tøjret den i nærheden af bistaderne, men desværre således, at geden lige kunne nå et bistade med bagbenene. Hvad der egentligt skete, var der ingen vidner til, men en nabo opdagede, at der var noget galt fat, og han fór ind i skolestuen og råbte: »Bierne sværmer, og geden skriger«. Far var straks klar over situationen og sprang af sted uden bislør og fik tøjrpælen løs, hvorefter han og geden løb efterfulgt af en sværm af rasende bier. Lærerinden stod midt i en storvask, og far fik en balje med sæbevand, som han stak hovedet i for at vaske bier og brodder væk. Vi gik så i gang med at vaske geden med sæbevand og kogesprit, men den havde fået så meget bigift i sig, at den døde i løbet af eftermiddagen. Jeg kan endnu høre dens jamrende klageskrig, som skar mig i hjertet. Jeg tror nok, at det var min største personlige sorg i min barndom, og adskillige år efter, hvis jeg var i en eller anden situation, hvor jeg skulle bekæmpe min naturlige munterhed, fordi situationen krævede alvor, tænkte jeg på min yndlingsged og dens tragiske endeligt. Når min far slap levende fra den historie, skyldtes det ganske enkelt, at han som alle biavlere i tidens løb var blevet temmelig immun overfor bigift.

På et vist tidspunkt havde vi over 100 bistader, dels hjemme og dels andre steder på anpartsbasis. Kontrakten gik ud på, at vi leverede arbejdet, modparten betalte de kontante udgifter, og vi delte honningen. Jeg husker, at vi havde 10-15 bistader stående på Jenle, og Jeppe Aakjær var et par gange med for at kigge på biernes færden. Uheldigvis viste bierne ikke den store digter den nødvendige respekt, og sangen om honningbien, som min far havde håbet på, blev desværre aldrig født.

Min fars bigård skal også have en lille plads i besættelsestidens historie. Redaktør Elin Hansen brugte Grønning skole som gennemgangsskole for politifolk, der var gået under jorden. Han ringede i forvejen og meddelte min far, at han hav-

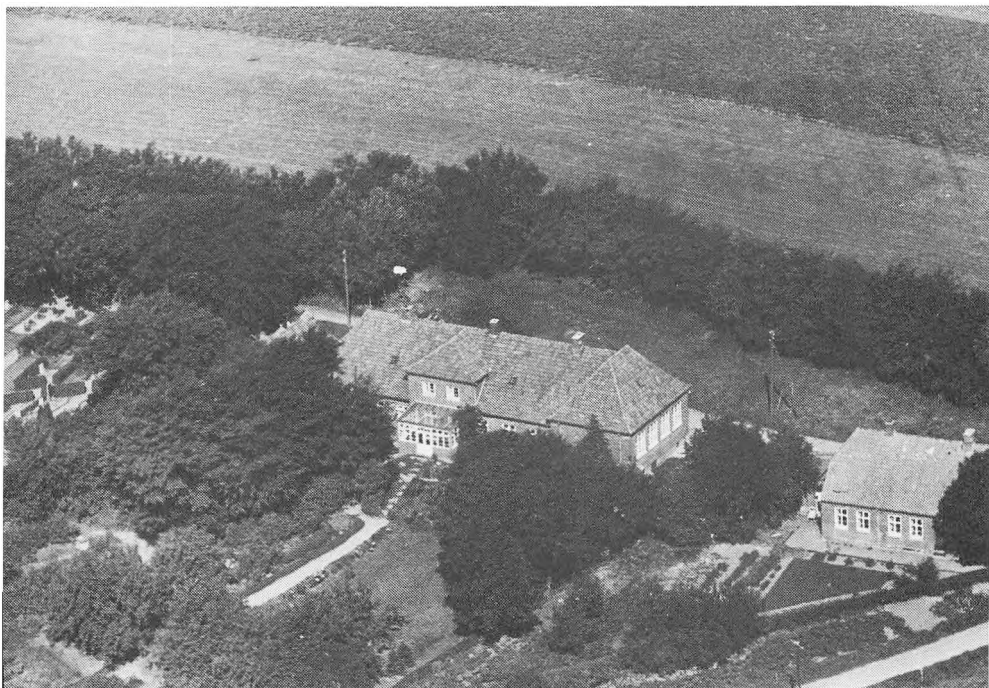
de en pakke at aflevere – det var kodeordet. En dag sagde han, at han havde en stor pakke; det viste sig at være selve politimesteren. En enkelt »pakke«, Christian Ulstrup, fungerede som havemand et halvt års tid indtil befrielsen. Politiet havde imidlertid udarbejdet detaljerede planer om, hvad der skulle ske efter befrielsen, og dette fortrolige materiale blev opbevaret i et par af bistaderne hos de mest galsindede og stikkelystne bier, og min far garanterede for, at bierne ville løse deres bevogtningsopgave til punkt og prikke, men det kom dog ikke til nogen prøve, så bierne kunne igen stikke brodden i skeden.

Min kærlighed til bierne har holdt sig usvækket. Selv om jeg i 40 år ikke har samarbejdet med bier, så kommer der aldrig en forvildet honningbi ind i huset – og det samme gælder også humlebieerne – uden at den får en venlig modtagelse og forsigtigt bliver bragt på rette vej ud i det fri. Hvepsene derimod – det er dem med den gulstribede bagkrop, som man møder i bagerforretningerne i september – de får en hårdhændet behandling og slipper sjældent fra det med livet i behold.

— — —

Bierne har ført mig lidt på afveje, men nu vender jeg tilbage til livet indendøre i den gamle skole. Den gamle hyggelige skole blev erstattet med en ny i 1919. Den blev opført på samme sted som den gamle, og resultatet var, at vi måtte flytte ud og bo i Vester Grønning i en 2-værelses lejlighed, medens byggeriet stod på. Arkitekten for byggeriet hed H. C. Andersen, og han var iøvrigt gift med en af min fars ældre søstre. Hans speciale var netop landsbyskoler og landsbymejerier, og det er ikke få, han har projekteret. Udviklingen har jo ikke været gunstig for små skoler og mejerier, og kun få af hans bygninger tjener derfor i dag deres oprindelige formål.

Det var naturligvis et stort fremskridt for os at få et nyt hus at bo i, men sognerådet mente ikke, at der var råd til centralvarme, så vi beholdt de gamle kakkellovne. Pigeværelset var dog ikke opvarmet. Der var alligevel 3 ting, der vidnede om spirende tekniske triumfer indenfor byggeriet. Fra pumpen, der var drevet ved håndkraft, og som stod ved den ene ende af skolebygningen, gik der et rør til vaskekælderen, der lå i den

Grønnings kulturcentrum med hovedskole og forskole. Desværre ses kun et hjørne til venstre af kirkegården, og forsamlingshuset ligger uden for billedet til højre. Omkring 1960 overgik skolen til anden virksomhed, og hvor der før støbtes små lys, produceres nu lampeskærme.

anden ende af huset, og det var jo et stort fremskridt, at man kunne stå og pumpe vandet ind i vaskekælderen i stedet for at skulle løbe med en spand i hver hånd. Et andet raffinement var, at der under en muret veranda var et vandreservoir, der modtog regnvand fra tagrenderne, og det gav dejligt blødt vand til storvasken. En tredje ting, som virkelig vidnede om opfindsomhed, var, at afløbet fra tagrenderne på udhuset spulede pissoiret, der benyttedes af skoledrenge og kirkegængere.

Den eneste fejl var naturligvis, at det ikke regnede hver dag, og regnbygerne ikke altid tilpassede sig behovet.

Jeg levede selvfølgelig stærkt med i begivenhederne omkring verdenskrigens afslutning og glædede mig, da traktaten om våbenstilstanden blev underskrevet den 11/11 1918.

Endnu tydeligere står erindringen om den spanske syge, denne forfærdelige epidemi, der for hærgende hen over landene som krigens efterbyrd. Først blev min søster syg, derefter min far, og så kom turen til min mor, som imidlertid tog husets største gryde, slagtede et par høns og lavede en dejlig hønsekødssuppe, før hun gik i seng, og så blev jeg kombineret sygeplejerske og køkkenchef, samtidig med at jeg passede høns og geder. Min søster kom heldigvis på højkant, og selv om hun kun var 4 år, gav hun en hånd med ved opvasken. Jeg husker, at jeg en dag, hvor vi havde klaret en større opvask, muligvis fra flere dage, fik den glimrende idé, at i disse vanskelige tider skulle alting udnyttes, og så vaskede jeg gulvene i det dejlige varme opvaskevand. Da min mor nogle dage senere kom op, kunne hun ikke rigtig forstå, hvad det var for en fin hinde, der lå hen over gulvene, og jeg fortalte stolt over min store bedrift. Jeg må sige til min mors ros, at hun tog situationen i stiv arm og undlod at desavouere mig. Hvis det havde været min far, havde jeg muligvis fået en på kassen.

I 1919 indtraf en begivenhed, der bevirkede, at min far oplevede de fire lykkeligste dage af sit liv, i hvert fald udenfor familiens kreds. Det var afstemningen i Sønderjylland. I slutningen af januar 1919 fik han og hans bror Anders meddelelse om, at de som følge af udvisningen i 1899 havde fået adgang til at deltage i afstemningen den 10. februar i Aabenraa. Han har gengivet sine erindringer i 3 kronikker i Skive Folkeblad i februar 1949 i anledning af 30-års jubilæet. Jeg skal derfor indskrænke mig til at omtale denne episode i største korthed. Turen til Sønderjylland foregik med særtog for de stemmeberettigede nordfra. Lokomotiverne var smykket med dannebrogsslag, og stemningen var høj. Syd for grænsen blev der gjort holdt ved alle stationerne, og danske og tyske skolebørn var udkommanderet for at modtage gæsterne, og der udvikle-

de sig veritable sangerdyster, der bragte sangerkrigen i Wagners Tannhäuser i erindring. På grund af forstærkningen nordfra måtte de små tyskere give fortabt.

På gården i Kolstrup blev Anders og Jens hilst velkommen som befriere, og den følgende dag gik vejen til stemmeurnerne. Om aftenen havde danskerne reserveret de 3 største forsamlingsbygninger, herunder naturligvis Folkehjem, og derhen gik Kolstrup-familien og de to udviste og fik lejlighed til at høre bl. a. H. P. Hanssen, Nørremølle, der talte smukt og varmt om folkenes selvbestemmelsesret. Blandt de mange improviserede og spontane taler lod også min far sin røst høre, og han talte om det ukuelige sønderjydske humør. Bagefter sagde Marie Thomsen fra Kolstrup (forfatterinden til bogen om Jomfru Fanny): »Det kom du pænt fra – familien kan godt være dig bekendt«. Ved 2-tiden om natten var der indløbet så mange resultater, at det stod klart, at danskerne i 1. zone havde fået 75% af stemmerne, og jubelen var stor. Dagen efter var der festgudstjeneste, og præsten læste foran alteret: »Da Herren hjemførte Zions folk, som vendte tilbage, da var vi som drømmende, da blev vor mund fyldt med latter og vor tunge med frydesang . . .« Disse ord ramte præcist den sindsstemning, som min far befandt sig i, og jeg husker mange år senere, at hver gang han ville fortælle om de festlige dage i Sønderjylland, fik han tårer i øjnene, og stemmen knækkede over. Von Köller havde så sandelig tilbagebetalt sin gæld til Jens med renter og renters rente.

Vi er efterhånden nået frem til 1921, hvor jordemoderen en dag i maj ringer for at meddele, hvor hun kan træffes de nærmeste dage. Det var mig, der tog telefonen, og jeg sagde straks: »Vi skal da ingen små børn have«. Jeg havde såmænd ikke tænkt på, at min mor havde fået en lidt anden facon på det sidste. De lange kjoler skjulte jo meget dengang. Jeg husker, at en af mine lærere fortalte, at indtil han var 12 år, troede han, at kvinderne var massive forneden. I det hele taget betragtede man jo dengang fedme som et sundhedstegn, og en gårdmand, der vejede under 200 pund, blev ikke regnet for noget. Heldigvis lykkedes det mig ikke at afbestille jordemo-

deren, og den 30. maj 1921 – iøvrigt den dag min kommende kone fyldte 9 år, hvad jeg af gode grunde ikke kunne vide noget om – blev familien forøget med en dreng, der oven i købet vejede 1 pund mere, end jeg gjorde ved fødslen. Han kom til at hedde Aksel, vel nok fordi det hele foreløbig drejede sig om ham.

Han var 3 år, da jeg forlod Grønning, og min eventuelle dårlige indflydelse på ham har derfor været ret besked, dog mødtes vi i ferierne. Senere, efter at jeg var blevet gift, boede han hos os i sin studietid, men på det tidspunkt var han ikke længere modtagelig for dårlig påvirkning. Resultatet er, at han er blevet et ualmindeligt sødt og hyggeligt menneske – en elskelig pater familias omgivet af kone og 3 børn.

Allerede da Aksel var en 4-5 år, kunne han alle navnene på alle blomsterne i haven, ikke blot på dansk, men også på latin. Det var ikke mit speciale; jeg har aldrig kunnet huske navne, så det er ikke noget decideret senilitets-fænomen, at jeg den dag i dag har svært ved at huske navne både på blomster og på personer.

En dag var Aksel og mor i Skive og havde et ærinde på Svanne Apoteket. Aksel, der dengang var 7 år, kunne lige stikke hovedet op over skranken og han afgav bestillingen på flydende latin: MONOBROMISOVALERIANYLKARBAMID. Apotekeren stirrede måbende på den lille fyr og sagde: »Javel, Bromisoval«. Det var vist første gang, en kunde havde afgivet den nøjagtige varedeklaration.

Nu nærmede min konfirmation sig, og jeg blev efterhånden frustreret. Jeg savnede den ydre kontaktflade, der kunne give mig impulser med hensyn til fremtiden. Min hu stod til at studere, hvis jeg ellers havde evnerne til det, men hvad det skulle ende med, havde jeg ikke noget svar på. Det irriterede min far, at jeg ikke kunne opstille et fast og præcist livsmål, og han var åbenbart bange for, at jeg ville blive en slags evighedsstudent. Han begyndte derfor at snakke om, at jeg hellere måtte komme ud at tjene fra jeg var 15 til 18 år og derefter på seminarium. Det var altså en tro kopi af hans egen livsbane; dog med den forbedring, at jeg først skulle ud at tjene, når jeg var

Jeg viser Aksel, at man godt kan holde en levende hugorm i halen. Efter teorien er den ikke i stand til at løfte hovedet så meget, at den kan komme til at hugge. Nogle år senere spiste jeg stegt hugorm i min sommerferie, og det blev omtalt i Skive Folkeblad, og mine specielle spisevaner blev også omtalt i den københavnske presse.

15 år, medens han var begyndt, da han var 8.

Indtil videre sled jeg i haven – det var jo også en slags landbrugsarbejde – og jeg røgtede bier, geder og høns. Efter konfirmationen om sommeren kom jeg den følgende vinter på Salling Ungdomsskole. Her var netop bygget en ny elevfløj med tremandsværelser, og det var praktisk, at man var tre, da værelserne var uopvarmede. Sengene var nærmest en slags køjer med løse bundbrædder. Der var derfor en yndet trafik at kravle ind under en seng, når kammeraten snorkede, og pludselig rejse sig op, så dyner, sengefjæl og det stakkels individ havnede på gulvet. Forstander Anton Thyregaard var en personlighed med store pædagogiske evner, og jeg lyttede opmærksomt til hans foredrag. Det jeg imidlertid havde mest glæde af, var sløjdtimerne. Senere i livet har jeg ofte haft fornøjelse af det, jeg lærte – f.eks. har jeg selv kunnet lave reoler til min vinkælder.

Det var dog kun en udsættelse af mine personlige problemer, men så kom Nr. Nisum mig indirekte til hjælp. Min mor havde gået i klasse med en seminarist, der hed Jens Bundgaard. Han var blevet skolebestyrer i Vinderup og havde i 1918 stiftet en privat realskole, hvor der nu gik 40-50 elever. Bundgaard og hans kone kom på besøg; tingene blev drøftet igennem, og det blev vedtaget, at jeg skulle begynde i 2. realklasse. Jeg måtte så prøve at indhente de andre, hvad der nok kunne skabe problemer med hensyn til sprogene. I skolen hos min far havde jeg dog lært at læse og skrive, og jeg var endda nået så langt i regning, at jeg kunne uddrage kubikroden. Hvormange kan det nutildags – jeg er også bange for, at jeg ikke længere selv kan gøre det. Spørgsmålet om, hvor jeg kunne bo, blev også klaret. Bundgaard kendte nemlig en slagtermester, der havde en søn på Viborg Katedralskole, og man ville gerne have en erstatning i huset, og så var puslespillet gået op.

På min vej ud i verden var Vinderup altså den første station. Jeg var glad for at komme hjemmefra og gøre mine erfaringer, men lige så glad var jeg for at komme hjem i ferierne, og jeg oplevede da mit hjem på en helt anden måde.

De Akademiske børnesko gåes til

Når man i dag kommer i bil fra Skive på vej til Struer eller Holstebro, farer man igennem Vinderup uden at standse, medmindre da jernbanebommen er nede for at lade toget passere. Byen rummer ikke noget af interesse for turisten. Er man ude efter seværdigheder, drejer man af til Hjerl Hede eller aflægger et besøg i Sahl kirke, hvor der findes et gyldent alter fra omkring år 1200.

Da jeg i 1924 trådte mine akademiske børnesko i Vinderup, virkede byen storstadsagtig på mig sammenlignet med den lille landsby derhjemme. Der var både hotel med teatersal og biograf; der var bank og sparekasse, apotek og to læger, en kommuneskole, og hvad der var vigtigst i denne forbindelse realskolen. Man skulle nu helst være stedkendt for at finde den; det var en almindelig rødstensvilla med tre rum forneden og et foroven. Det var de fire skolelokaler. Køkkenet fungerede som opholdsstue for eleverne. I skolegården var der et udhus med W.C. og cyklestald, og her kunne vi opholde os, hvis vejret ellers tillod det.

Jeg blev indlogeret hos den gode slagtermester Madsen. Han var hyggelig og jovial med mange historier. Hans ansigt var temmelig rødmosset, og næsens endnu rødere farve stemte ikke rigtig med hans oplysning om, at han var afholdsmand, hvad jeg dog aldrig havde grund til at betvivle. Fru Madsen var sød og venlig og meget energisk, idet hun både passede huset og ekspederede i slagterforretningen. Det var et godt madsted, og der var altid kød og flæsk på bordet.

Min friske hjerne virkede som en svamp, og jeg indsugede med begærlighed den lærdom, der serveredes i timerne på skolen. På flere punkter var jeg forud for mine kammerater,

men på andre områder, f.eks. engelsk og tysk, havde de andre et forspring. Jeg kunne dog en lille smule engelsk, som jeg havde lært hos præstefruen derhjemme, som en sommer havde undervist et hold i engelsk. Med hensyn til tysk fik jeg nogle enetimer, og i løbet af en 3-4 måneder var jeg på højde med de andre og var endda nr. 1 i det samlede månedsresultat, og den stilling holdt vist nok resten af tiden, medmindre jeg fik minusser for dårlig opførsel. Man havde det princip at indføre minusser i karakterbogen, som trak fra i den samlede sum – jeg ville egentlig have foretrukket stokkemetoden. Vi var i alt 10 i klassen, hvoraf et par meget dygtige piger, der hidtil suverænt havde behersket førerpositionen. De var noget irriterede i begyndelsen over, at jeg blandede mig. Lærerne var flinke; min yndlingslærer Th. Andreassen var meget inspirerende og kunne fortælle en masse udenfor bøgerne. Han var usædvanlig musikalsk, og det første år boede han i samme hus som jeg, og klaveret befandt sig i stuen nedenunder, så jeg fik efterhånden et omfattende kendskab til den klassiske musik. Jeg husker, at hans yndlingsnumre var »Digter og Bonde« af Franz vom Suppé og Liszt's »Ungarsk rapsodi nr. 2«. Med sin slagfærdighed og rappe bemærkninger havde han intet besvær med at holde styr på klassen. Jeg kan fortælle en lille ikke helt appetitlig historie: På første bænk lige nedenfor katederet sad en dreng, som altid var forkølet; en dag, da han nøs, fløj en mægtig slimklat op og ramte katedret lige foran lærer Andressen. Han tog situationen i stiv arm og sagde: »Tror du det er østerssæson – kan du se at få fjernet det eksemplar«. Han gik endog så vidt, at han provokerede os ved at give os lov til at lave noget, der eventuelt kunne bringe ham ud af fatning. På en eller anden mærkelig måde lykkedes det mig at fremskaffe en stinkbombe. Det var et lille glashylster, der skulle knuses, og efter brugsanvisningen skulle der brede sig en overordentlig kraftig stank. Ham, der sad nærmest katederet, fik til opgave at knuse glasset, der var indpakket i et stykke tøj, for at det kunne ske lydløst. Det hele foregik forsåvidt planmæssigt – Andreassen vandrede op og ned mellem bordene, som han plejede, men da han »lugtede lunt«, slog han sig

ned i vindueskarmen i den nederste del af lokalet, åbnede vinduet på klem og tændte sig en cigar med et svedent grin og sendte derefter skiftevis alle eleverne op til tavlen, hvor standen var tættest. Jeg må nok indrømme, at eksperimentet var mislykket, og den eneste, der ikke blev generet af stinkbomben, var Andreassen.

En anden gang lige før jul havde vi til brug i hans time anskaffet et større lager af kinesere. Desværre havde vi været så letsindige at forære nogle stykker bort til en anden klasse, og de fyrede dem af i skolegården, netop som skoleforstanderen ankom. Han tog straks fat på sagens optrevling, og fyrværkeriarsenalet blev fundet i vort klasselokale: »Hvem har ansvaret herfor?« lød Bundgaards røst. Som på kommando rejste hele klassen sig. Bundgård besluttede så, at det hele skulle smides i kakkellovnen. Ordensduksen Peer tog beredvilligt hele pakken for at smide den i ovnen, hvilket antagelig ville have foranlediget en større eksplosion. Ved synet af vore forventningsfulde ansigter blev Bundgaard i sidste øjeblik klar over det risikable i foretagendet og beordrede, at kineserne skulle smides ind en efter en, så afmonteringen af de ca. 50 kinesere foregik meget fredsommeligt.

Efter eksamen så jeg ikke lærer Andreassen i mere end 40 år, men jeg fik så at vide, at han var fratrådt sin stilling ved Struer Realskole, og befandt sig på et plejehjem i Struer. Jeg besøgte ham her nogle gange, når jeg i embeds medfør var i byen. Han var stadig frisk, og vi fik talt en del om gamle dage. Desværre led han af sukkersyge, og det var grunden til, at han havde ladet sig førtidspensionere, og sygdommen medførte, at han døde, før han var fyldt 70.

Jeg vil også nævne en anden af lærerne, K. Jensen, der underviste i regning og matematik. Han tilbød dem, der var interesseret, et kursus i stenografi, Worms system. Vi var nogle stykker, der reflekterede herpå, og jeg plejer at sige, at af alt det, jeg lærte i Vinderup, er stenografien det, jeg har haft mest glæde af. Jeg brugte den på universitetet, senere også når jeg skulle referere bestyrelsesmøder.

Nu havde jeg endelig fået kammerater, som jeg kunne

snakke med, og mit værelse blev ofte samlingssted for større eller mindre dele af klassen, navnlig dagen før de matematiske opgaver eller engelske stile skulle afleveres. Jeg fik iøvrigt min daglige gang på Hotel Vinderup hos min klassekammerat Peer Windfeldt, og jeg fik fribilletter her til alle biograf- og teaterforestillinger. Så det er mange aftener, jeg har siddet i den private loge og nydt, hvad der var fremme indenfor underholdningsgenren i 1924-26. Når jeg skulle til eksamen i de mundtlige fag, aflagde jeg som regel besøg i privaten på hotellet og fik et stort glas portvin. Jeg ved ikke, om det har påvirket mine åndelige præstationer, men så vidt, jeg kan huske, fik jeg hver gang rent ug.

Jeg kom meget på apoteket hos Franck Winther, og her blev der som regel serveret te med citron. Der var noget, jeg aldrig havde prøvet før, og det smagte dejligt. Af og til brygede apotekeren også en rødvinstoddy. Det skete enkelte gange, at jeg blev inviteret med apotekerfamilien i teatret eller biografen i Holstebro, og det var jo en oplevelse at blive transporteret frem og tilbage i personbil. Jeg satte megen pris på apotekeren – han var en interessant personlighed fyldt med morsomme historier og med en omfattende viden. Han døde desværre kort efter, at jeg havde forladt Vinderup. Franck gik i sin fars fodspor og er i dag apoteker i Silkeborg.

I klassen over mig gik en landmandssøn fra Ryde, Jens Madsen. Ham fik jeg efterhånden meget at gøre med. Han var uden konkurrence den dygtigste i sin klasse og satte til eksamen rekord på skolen med 117%, det var rent ug.

En anden dreng, der gik i min klasse, hed Viggo Nielsen; han kom fra en gård i Herrup. Han havde allerede afstukket sin livsbane, han ville være teolog. Han var en meget fin stilist, men var undertiden lidt sløset i opfattelsen. Det hævnedes sig til præliminæreksamen, hvor emnet på stilen hed: Luftfartens udvikling. Jeg kunne ikke forstå, at han de første to timer så helt fortvivlet ud – han havde nemlig siddet og skrevet om Luftartens udvikling. Pludselig røg han i vejret og begyndte at skrive som en rasende om det rigtige emne, men et formentlig ug- blev til et mg-.

Skolens mest spændende pige var Astrid fra Rydhave, og hun gik i klassen under mig. Hun havde de mest vidunderlige sorte slangekrøller og hendes øje havde en Marilyn Monroe's blanding af uskyldighed og frækhed. Hun er nu den kendte designer med tilnavnet Fog.

Den 10. juli 1927 var der afslutningsfest for de 10 – alle havde bestået, og med lidt held og håndkraft var det lykkedes mig at hæve skolens rekord til 119 point, og denne rekord er ikke senere blevet slået. Det er ikke noget, jeg tillægger større betydning, men på den anden side stimulerer gode eksamenspapirer selvtiliden. Desværre har jeg aldrig fået karakterpenge – så var jeg blevet velhavende og min far fattig. Min eksamen havde iøvrigt den positive virkning, at jeg ved optagelsesprøven på Viborg Katedralskole slap for de skriftlige fag og nøjedes med, dagen før jeg skulle op i sidste fag til præliminæreksamen, at aflægge prøver i de mundlige fag. Jeg husker, at matematiklæreren i Viborg, Rasmussen også kaldet Crassus, da han så mine medbragte karakterer, udbrød: »Det er s'gu løgn«. At jeg blev optaget i Viborg var fortjent, men at jeg dagen efter i Vinderup i mit dårligste fag zoologi og botanik fik rent ug var derimod ufortjent – jeg var simpelt hen heldig.

Inden jeg her forlader Vinderup, skal jeg lige minde om, hvad præliminæreksamen var for noget – det er jo nu et forhistorisk begreb. Normalt læste man i 4 år – 12-16 år. Alle 4 års pensum blev uden overspringelser opgivet til eksamen. At møde ved eksamensbordet helt uden huller var derfor næsten en umulighed. Jeg havde i øvrigt det handicap, at jeg ikke havde deltaget i gennemgangen af førsteårsstoffet.

Ved afslutningsfesten sang vi skolens nationalsang, som bestyrer Bundgaard havde skrevet og også komponeret melodien til. Jeg citerer et af versene:

»Vi har aset;
vi har maset;
vi har hængt saa trolig i.
Hele Aaret

har vi baaret
paa en voldsom Energi.
Vi har læst, og vi har skrevet;
grumme kloge er vi blevet,
og lidt strængt har det nu været;
for det er jo svært at lær't.
Men se, se nu er det forbi.«

Når jeg fik lov at komme på Viborg Katedralskole, skyldtes det nok mine pæne karakterer i Vinderup, og jeg havde erklæret, at jeg ikke ville være skolelærer. Hårdt presset af min far, der gerne ville vide, om mine studieplaner ville føre til noget – for der var ikke råd til at bruge penge på noget uden fremtid i – svarede jeg, at jeg ville være højesteretssagfører. Mine tanker kredsede vel nok af og til om det juridiske studium i 1. og 2. g, men i 3. g begyndte jeg at revidere mine fremtidsplaner, men derom senere.

— — —

Nu skulle vi finde et logi til mig i Viborg, og mine forældre tog med mig for at se på et værelse, der var blevet os anbefalet. Det var hos en karetmager i Mogensgade, 5 minutters gang fra skolen. Værelset var udmærket og havde centralvarme. Den eneste ulempe var, at der lå et mindre værelse bag ved det, således at den pågældende loggerende skulle igennem mit værelse for at komme ind til sig selv. »Det er ikke en dame«, spurgte jeg lidt forskrækket. Nej, det var en mandlig studerende fra katedralskolen, og hans navn var Jens Madсен. Så blev alle glade, for det var jo min gode ven og kammerat fra Vinderup. To dage efter, da jeg var vendt tilbage til Vinderup, fik jeg besøg af bemeldte Jens, der kom for at fortælle mig, at nu havde han fundet et værelse til mig i Mogensgade. Jeg sagde, at det var for sent, da jeg allerede havde lejet et værelse, og han så meget slukøret ud. Jeg måtte så gå til bekendelse, at det netop var det værelse, som han havde tænkt på, jeg havde lejet.

På den anden side af gangen boede en tredje studerende; han hed Olfert, sædvanligvis kaldet Jeppe. Han viste sig at

være en flink fyr, og vi tre musketerer tilbragte et fornøjeligt år sammen.

Skolen var næppe nok rigtig »gået til«. Det var kun et år siden, at den gamle ærværdige skole overfor domkirken var blevet lukket, og elever, lærere og traditioner var flyttet ud i den store flotte bygning på hjørnet af Skivevejen og Ålborgvejen. I Randers havde man også fået en ny skole med de samme arkitekter, men vores var nu den smukkeste. Der havde været en del diskussion om byggeomkostningerne for skolen, og mange mente, at den havde været for dyr. Det pudsige var imidlertid, at udgifterne havde været kalkuleret til 2,6 mill., medens de faktisk kun blev 2.2 mill. Det er jo noget, der sjældent sker, at et offentligt byggeri bliver billigere end beregnet, og en væsentlig del af forklaringen ligger naturligvis i det almindelige prisfald i begyndelsen af tyverne. Poul Henningsen svingede krabasken i »Kritisk Revy« og skrev, at skolerne i Randers og Viborg var kompromitterende for arkitekterne:

»Standen kan naturligvis ikke heste for to yngre Arkitekters kostbare Fejltagelser. De falder først og fremmest tilbage paa Akademiet og tiden, hvori de fik deres Uddannelse, og paa Rigsdagen, som – formentlig af jysk Lokalpatriotisme – har bevilget disse Versailles-Anlæg. Men i det Øjeblik, »Architekten« kritikløst gengiver disse Byggeforetager, staar Standen i Offentlighedens Bevidsthed med Rette som medansvarlig. Nutidens Arkitekt har daarligt Ry som Tekniker. Ved at sige god for disse Bygninger, der hviler paa Napoleonstidens Nationaløkonomi og Arkitekturmotiver for Slotte, men næppe nogensinde i Historien anvendt paa Skoler, har Tilliden til Arkitekten yderligere faaet et alvorligt Grundskud.«

Rektor Karl Olsen har senere forsvaret skolens arkitekter, selv om han dog har indrømmet, at festsalen nok kunne minde en hel del om Versailles, men det har man forlængst vænnet sig til. Til gengæld mener han, at arkitekterne er kørt i den modsatte grøft, da den næste statsskole skulle bygges. Det

var i Horsens, og den ligner, skriver Karl Olsen til forveksling et svineslagteri.

Når jeg kommer kørende ad vejen fra Randers, får jeg altid et stik i hjertet, når Viborgs skyline toner frem: domkirkens tårn og katedralskolen med de tre hovedfløje forbundet med kolonaden med de 28 søjler og ovenpå midtersøjlen den runde kuppel, der rummer observatoriet. Versailles eller ikke Versailles – jeg blæser Poul Henningsen en hatfuld – det er min gamle skole, der rummer flere minder for mig end noget museum.

Jeg havde valgt at blive matematiker, skønt jeg egentlig ville have foretrukket den nysproglige linie, men jeg manglede et års undervisning i latin, og så skulle jeg bestå en latinprøve. Det krævede igen, at jeg skulle ofre min sommerferie på latinen, og det orkede jeg simpelthen ikke. Jeg må dog indrømme, at jeg senere i livet ofte har savnet latinen, og jeg har i stedet måttet stoppe så mange latinske brokker i hovedet som muligt til erstatning, men er dog forblevet autodidakt.

Der var tre linier: den klassisksproglige med 5 elever, den nysproglige med 10 og endelig den matematiske med 18 – af de 33 var 7 piger. Ca. halvdelen havde gået i mellemskolen i Viborg, og var således på hjemmebane. Vi, der kom udefra, skulle have lidt tid til at akklimatisere os og vænne os til de nye lærere. Jeg syntes, at mine Viborg-kammerater virkede dygtigere og kvikkere end os fremmede. Det var derfor en overraskelse for mig, at jeg allerede i den første karakterbog havde opnået at blive nr. 1 i klassen.

Et par ord om vore lærere. Det var ret almindeligt at opdele dem i originaler, personligheder og pedanter. Vi havde alle typer repræsenteret, men jeg skal undlade at forsøge at placere dem i disse kategorier eller give dem karakterer. Forholdet er jo det, at elevernes bedømmelse af lærerne ikke holder sig. Når man mange år efter med større viden og menneskelig erfaring tænker tilbage på lærerne, må man tit foretage en omprioritering og en omvurdering og som regel med et sting af dårlig samvittighed. Det var ikke altid, at vi havde den fornødne respekt for visse lærere og tænkte på, at samværet må-

ske var en endnu større plage for dem end for os.

Religionslærer Niels Jeppesen var digter og en stor beundrer af Harald Kidde. Han havde et voldsomt temperament, og efter at have udredet skriftstedet »Salige ere de sagtmodige«, kunne han godt smække en lussing og sige »Amen«. I samme åndedræt sagde han »hver time har nok i sin plage«, når han opdagede, at vi i religionstimen sad og forberedte os til næste fag. Jeg har senere læst det meste af hans produktion og mener, at han blev undervurderet både som personlighed og digter. Han skrev gerne digte til vore fester, og jeg husker, at han engang begik den genistreg at finde et par rim på fru Buchwaldt:

»eller den, som styrer
Takt og Tonespil,
fra sin høje himmel
ser og lytter til,
om en Skov er smuk malt,
i en Sang et Suk kvalt,
netop som Fru Buchwaldt
ønsker Skov og Sang.«

H. Albrechtsen, som vi altid kaldte onkel Hans, var en fin humanist, en stor sproglig begavelse, og det dejligste menneske man kunne tænke sig. Vi blev virkelig ulykkelige, når det af og til hændte, at vi drillede ham og mærkede, at han blev ked af det.

Sixhøj var ungkarl, elegantier, præget af fransk kultur, undertiden lidt knirkende med en tør humor. Han havde ikke besvær med at holde justits. De to yngste lærere, Køster og Munck, var nok dem, der mest lignede almindelige mennesker. At den glade, venlige, afholdte Køster kun få år senere skulle blive angrebet af dementia præcox – ungdomssløvsind – var der ingen, der havde troet muligt. Vores matematiklærer M. Rasmussen, aldrig kaldet andet end Crassus, lod sig ikke indpresse i noget system. Han var vores klasselærer i samtlige 3 år. Hans matematiske viden var ikke særlig stor og

hans pædagogiske evner endnu mindre, men det gjorde ikke noget. Når han forklarede nogle matematiske sætninger, sprang han ofte over de sidste 3-4 mellemlid og sagde »og så slår vi det sammen« og hermed havde han bevist sætningens rigtighed. Efter timen stak vi hovederne sammen og fandt altid ud af, hvad det drejede sig om, og jeg tror, at vi var det dygtigste hold matematikere, der har været på skolen. Til studentereksamen faldt der fire udmærkelser, hvad der var et særsyn i Viborg, og den matematiske linie tegnede sig for dem alle fire.

Jeg skal ikke kommentere alle lærerne, men naturligvis skal rektor Carl V. Østergaard omtales. Han var en fascinerende personlighed med et lunt glimt bag de uindfattede briller og sædvanligvis med et ironisk smil. Han var højt begavet og meget musikalsk.

En af de lærere, vi undervurderede, og som vi lavede lovlig meget grin med, var fru Buchwaldt. Hun var tidligere operasangerinde, men havde på en eller anden måde beskadiget stemmen. Hun var meget musikalsk, og jeg står i en personlig gæld til hende, idet hun vakte min interesse for Gluntarne af Wennerberg. På et vist tidspunkt, tror jeg, at jeg kunne synge ca. halvdelen af viserne og både magisterens og gluntans partier. Fru Buchwaldt fik imidlertid oprejsning, da hun indstuderede en opera med os, nemlig »Die Maienkönigin« af Gluck. Teksten eksisterede kun på tysk, men rektor lavede en glimrende oversættelse, og 2. g fik hovedrollerne tildelt. Der var i alt 5 hovedpartier, der blev fordelt på Erik Bartels, Jørgen Hansen, Julie Petersen, Valborg Bech og undertegnede. Handlingen var ganske enkel. Hyrden Philint (Jørgen) tror, at hans elskede Helene (Valborg) har svigtet ham, da hun belejres af den elegante Marquis af Monsoupir (Erik) og den tykke, men rige forpagter (ego). Hyrdinde nr. 2 Lisette (Julie) klarer intrigerne og spiller de to rivaler ud mod hinanden, så Philint får sin Helene, og hun snupper selv den rige forpagter. Operaen opførtes den 18. november 1928 på Viborg Teater - desværre kun een gang. Orkestret bestod af 6 mand alle fra skolen, og hertil kom et kor på ikke mindre end 40, og der var

Viborg Teater november 1928, opførelse af Glucks »Majdronningen«. Jeg står i forgrunden længst til højre, og min forpagterskikkelse fylder godt i landskabet.

indlagt et lille dansedivertissement. Viborgbladene gav os en fin anmeldelse, og Stiftstidende skrev:

»Det var ikke noget daarligt Valg, Fru Buchwaldt havde truffet ved at vælge disse 5 unge Mennesker frem. De førte sig med en Naturlighed paa Scenen, som man ikke havde ventet det af Dilettanter, og dertil kom, at de havde Sang-

stemmerne i Orden. Bifald var der meget af hele Tiden, og det kulminerede til sidst, hvor Scenen blev helt optaget af en Skare Hyrder og Hyrdinder, som hylder Majdronningen.«

Endelig var der stor fest på skolen bagefter, hvor dansen sluttede kl. 1. Den eneste, der ikke var begejstret, var min bedstemor. Hun havde længe i forvejen i breve til mig forsøgt at få mig fra dette syndige og vederstyggelige foretagende og håbede på, at min dårlige samvittighed ville holde mig vågen om natten, så jeg måtte melde fra. Jeg holdt ellers meget af min gamle bedstemor og tilgav hende, at hun ud fra sin horisont, der var begrænset til kirkesognet og himmelhvelvingen havde svært ved at vurdere min situation.

Nogle år senere – så vidt jeg husker i 1933 – opførte Det kongelige Teater »Majdronningen«, og Hans Hartvig Seedorff Pedersen havde foretaget oversættelsen fra tysk. Bartels og jeg var i teatret til premieren, men vi var selvfølgelig enige om, at vi havde været meget bedre, og at Hans Hartvig Seedorffs oversættelse ikke kunne måle sig med Carl V. Østergaards.

Jeg havde en dejlig tid i Viborg, al den snak om snobberi og klassedeling man hører om, mærkede jeg ikke noget til. Jeg kom godt ud af det med kammerater og lærere og hengav mig i fritiden til de vildeste udskejelser, der nok ville blive betragtet som ret harmløse set med nutidsstudenters øjne. Pengene til finansiering af dette privatforbrug tjente jeg ved omfattende virksomhed som privatmanuduktør. Jeg manuducerede i engelsk, matematik og stenografi. En af mine elever, som jeg satte megen pris på, var Esben Aakjær, den store digters søn. Desværre fik han trods min energiske indsats kun g- i matematik til eksamen. Jeg var meget ked af resultatet men Esben – som den gentleman han var – sagde med sit store og glade smil: »Du skal ikke tage det så tungt, Kristian, min far fik kun tg + i matematik.:« Det fortæller i al fald noget om Esbens karakter. Efter krigen besøgte han mig en sommerferiedag i Grønning. Hans ansigtstræk var blevet magre, profilen skar-

pere – hans indsats som bombeflyver i RAF havde sat sit præg. Men sit store gode smil havde han stadig.

Jeg vender tilbage til dagliglivet på eller uden for skolen.

Der eksisterede en gammel plakat, d.v.s. en forordning fra 1828, det hed her bl.a.

»Det er Eleverne forbudt paa egen Haand at besøge Værts-huse, Konditorier og lignende steder. Uden i selskab med Forældre eller andre, der træder i disses Sted, maa ingen Elev uden Skolens Tilladelse tage Del i offentlige Baller, Maskerader eller lignende Forlystelser.

I Yngre Alder er al Tobaksrygning skadelig og fraraa-des. Offentlige Tobaksrygning eller Brug af Spadserestok paa Byens Gader, offentlige Steder eller Spadsereveje be-tragtes som upassende.«

Jeg indrømmer, at jeg ikke var klar over, om forordningen endnu bestod i 1928, men den blev i hvert fald ikke overholdt. Konditoriet Emil P – sædvanligt forkortet til »Mille« var vores foretrukne samlingssted, og ofte prominerede jeg med sølvknappet stok, som jeg havde fået til min konfirmation, når jeg i godt selskab overværede, at regimentsmusikken spillede på Nytorv eller Borgvold.

I to år sad jeg på samme bænke som Erik Bartels. Han var en god sidekammerat, dels havde han en langt bedre hukommelse end jeg, dels fungerede hans hjerne væsentlig hurtigere end min. Hans hjælp som sufflør har sikkert haft betydning for min årskarakter.

Der var på skolen en forening, der hed Minerva, stiftet den 18. september 1860. Foreningen havde fra 1861 udgivet et blad, Minerva-Avisen, der vist nok var landets ældste skoleblad. Det blev dengang håndskrevet i eet eksemplar og læst højt ved lørdagsaftenerne i foreningen. Til min store overraskelse blev jeg udpeget til redaktør af bladet allerede i mit første skoleår. Ganske vist havde jeg så småt syslet med journalistik, og i Vinderup havde jeg startet et blad, »Realisten«, der dog hurtigt gik ind på grund af åndelig og økonomisk tæring.

Jeg benyttede iøvrigt lejligheden til at gøre historiske studier i arkiverne og skrev en artikel Viborg Stifts Folkeblad i oktober 1929 om »Viborgdrengene i gamle dage«. Jeg stødte bl.a. på forfatteren Jørgen Falk Rønne, der muligvis i Viborg har fået inspiration til sin succesbog »Jabal, Jubal og Tubalkein«. P. Munch, den senere udenrigsminister, holdt et foredrag sidst i firserne, hvor han kritiserede statsmændene for, at de ikke havde anlagt fæstninger i Sønderjylland i stedet for at stole på Dannevirke i 1864. Forfatteren Johannes V. Jensen, der ganske vist senere har erklæret, at han mistede sit gode humør i Viborg, skrev jyske hexametre, som han læste op under stort bifald. Desværre kunne jeg ikke finde dem i arkivet.

Fra min egen tid i foreningen husker jeg forskellige gode og interessante foredragsholdere eller oplæsere. En aften læste Nis Petersen højt af Nattens Pibere uden dog at gøre synderlig lykke. Jeg erindrer også, at skolen havde besøg af I. C. Christensen. Det var imidlertid en skuffelse. I. C. C. talte over tre ord: gribe, begribe og grebet. Det var et moralsk, filosofisk og religiøst foredrag, og vi havde nok ventet noget helt andet af den gamle politiker med ræven bag øret.

— — —

Man behøver ikke være tysker for at opleve sin Sturm und Drangperiode, tiden hvor man svinger mellem »himmelhoch jauchzend zum tode betrübt«. Det er iøvrigt mit indtryk, at den hos den moderne ungdom indtræffer tidligere og tidligere og bliver kortere og kortere, måske til sidst forsvinder helt. For mit vedkommende var den knyttet til tiden i Viborg. Piger havde hidtil ikke haft min stor interesse. Jeg havde haft en barneforelskelse i Grønning. Hun hed Dorthea, og denne skoleforelskelse var blevet prolongeret nærmest i balsameret tilstand og dannede hermed et beskyttende lag mod kvindelig påvirkning i Vinderup. I Viborg gik der dog hul på panseret. Vaccinen begyndte at miste sin virkning. En aften i et ungt selskab traf jeg Edith – hun var aftenens festlige midtpunkt og trak mig med ind i lystighederne. Jeg husker, at hun havde flotte ben, var meget livlig og behandlede klaveret særdeles professionelt. I 3 måneder holdt min forelskelse sig, og jeg be-

gyndte at føre dagbog, men jeg må nok sige, at set med nutidens øjne var det en ret banal historie med meget små resultater. Det blev dog til en masse spadsereture, og jeg tilbragte mange timer udenfor sindssygehospitalet, hvor hun om aftenen ofte spillede for patienterne og var færdig ved halv ellevetiden. Naturligvis drak vi også undertiden kaffe på Milles konditori. Ved en af disse lejligheder præsenterede jeg hende for min gode ven, den begavede, leddeløse kvindebedårer Svend Høirup. Hvad jeg ikke havde nået, klarede han på meget kort tid, men jeg tilgav ham på grund af hans reelle hensigter – han giftede sig nemlig med pigen, nogen tid efter at han havde forladt skolen. Så kom Ellen ind i billedet. Der havde været en Henrik Malberg-forestilling på teatret, og Nils Jepsen havde skrevet en prolog, som Ellen fremsagde med sin dybe, sonore stemme. Hun var køn, mørkhåret med et par pragtfulde brune øjne, og selv om hun havde gået på skolen i nogen tid, var det første gang, jeg rigtig bemærkede hende, og jeg blev naturligvis dødelig forelsket. Forelskelsen holdt sig i ca. 4 uger, hvor vi gik ture sammen og en enkelt gang var i biografen. Det var vist mere, end Frode Jakobsen opnåede; han led samme skæbne som jeg, men han sublimerede sine følelser i poesi:

»Du har villet mig det værste,
du har skænket mig det bedste:
Sorgens gave. Jeg blev skjald«.

Jeg havde imidlertid fået nye interesser. Det var, mens jeg gik i 3. g, og genstanden var en lyslokket præstedatter, som læste på den private realskole. Min forlibelse holdt sig desværre resten af skoletiden, og det var ikke så godt. Når jeg læser mine dagbogsblade fra dengang, må den gamle bankdirektør ryste på hovedet over al den tåbelighed og tidsspilde, som ulykkelig kærlighed kan føre med sig. Høirup, der havde taget studentereksamen og forladt skolen trøstede mig i et brev og rådede mig til at læse Heines »Buch der Lieder«, den der respektløst kan oversættes »Lidelseernes Buk«. Det havde også en vis præ-

ventiv virkning; jeg lærte en del af digtene udenad, jeg oversatte andre til dansk og forsøgte også selv at digte, men det var altsammen yderst middelmådigt til trods for de store stemningsudsving. Når jeg læser min dagbog, er det egentlig uforståeligt, at jeg også sammen med mine andre gøremål fik tid til at passe studierne, men jeg må indrømme, at min studentereksamen bar tydelige spor heraf. Jeg havde regnet med at få noget i nærheden af rent ug, men det gik anderledes; jeg måtte ved hjælp af mine årskarakterer redde min udmærkelse igennem. Jeg svor på, at for fremtiden skulle Minerva være det eneste kvindelige væsen, jeg skulle omgås i forbindelse med eksamenslæsning, og det løfte holdt jeg, og det gav også gode resultater senerehen.

I december 1929 oplevede jeg min størst glæde på skolen, idet jeg fik tildelt Stampes legat. Der var to portioner, hvoraf jeg altså fik den ene, og legatet var på 400 kr. om året i 6 år. Jeg tror aldrig, jeg har følt mig så velhavende som ved den lejlighed.

Vi havde en gammel tradition på skolen, at den, der havde den største eksamen ved oprykningen fra 2. til 3. g, var skoleduks, og det betød, at han/hun var elevernes talerør overfor lærerne. Denne ordning eksisterer ikke længere, den havde jo også en temmelig autoritær karakter. Ritt Bjerregaard ville ikke have syntes om den, og jeg vil på ingen måde forsvare princippet. Nu har man naturligvis helt andre demokratiske ordninger, hvor elevernes talsmænd vælges efter mere subjektive kriterier. En af mine opgaver var at tale for skolen og lærerne på den sidste skoledag, og det foregik i skolegården, hvor skoleduksen stod på trappen omgivet af kammeraterne udstyret med høje hatte og røde silkesløjfer. Året i forvejen havde Frode Jakobsen haft denne opgave, og nu var det min tur. Jeg havde valgt at tale på versemål, således at hver af lærerne fik et vers. Jeg havde digtet på melodien: »Snart er nat-ten svunden«, og jeg husker et af versene om fysiklæreren P. Pedersen.

Studerholdet fra Viborg i 1930. Jeg står i midten i bageste række. Dødeligheden i denne række har været usædvanlig stor, idet vi kun er to tilbage af de 8 i rækken.

»Paa en Masse Maader
Pd. klare kan
let Fysikkens Gaader
løse dem paa Stand.
Men det gaar saa sagte
med hans Tales Strøm,
at vi ofte smagte
baade Søvn og Drøm.«

Om læreren virkelig var blevet stødt, eller om jeg havde sovet i timerne, ved jeg ikke, men jeg fik i hvert fald kun mg + i fysik, hvad der egentlig overraskede mig – jeg havde ventet noget mere for min præstation.

Vi overrakte herefter vores klasselærer, Crassus, en lang pibe, og der blev udbragt »Leve« for skolen, lærerne m.v.

Efter eksamen var vi naturligvis på den traditionelle køretur til Bækkelund. Om aftenen var der arrangeret fest for os i »Salonen« på Borgvold.

Nu var Viborg-kapitlet afsluttet, og jeg skulle begynde på det mere alvorlige – et studium i København. Jeg havde besluttet mig til at vælge det statsvidenskabelige studium ud fra de aftagende abstraktioners metode. Det var nemlig det studium, jeg havde mindst kendskab til og to af mine venner – Jens Madsen og Svend Høirup – var begyndt derpå, og det havde nok også påvirket min beslutning. De var iøvrigt begge sprunget fra, inden jeg nåede København. Jeg ville dog ikke ændre noget af den grund.

Hver gang jeg besøger Viborg, benytter jeg ikke den nye omfartsvej, jeg slår altid et slag forbi katedralskolen – som regel kører jeg ind og vender foran kolonaden. Jeg sidder så nogle minutter og lader en masse erindringsbilleder passere revy. Jeg ser på balustraden, der på den anden side har et drop ned på 8 meter. Her cyklede Frode Jakobsen fra den ene ende til anden, og derefter – uden cyklen – slog han kraftspring på den smalle kant. Jeg ser skolegården befolket med bange for at løbe en risiko. Jeg ser skolegården befolket med mange kendte skikkelser – midt i mylderet vandrer inspektør Køster rundt med sit gode smil. Jeg ser for mig hele studenterholdet på 27 – halvdelen 12 er desværre døde. Der har været et usædvanligt godt sammenhold – vi er mødtes hvert femte år. 25 og 50 års jubilæerne fandt naturligvis sted i Viborg, hvor civildommer Holger Grundtvig er det naturlige lokale midtpunkt.

Redaktionen kan som en naturlig afslutning på dette kapitel fortælle, at Kristian Møller ved 50-års studenterjubilæet stif-

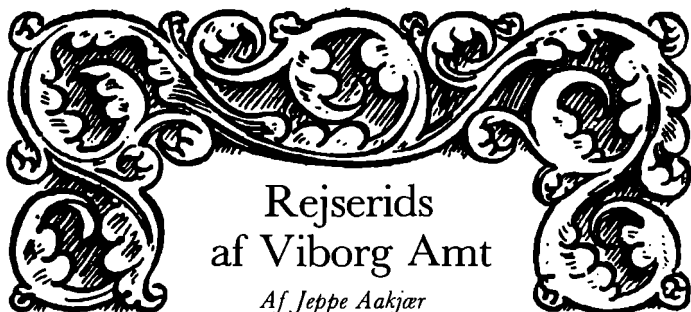
tede et legat: »Kristian Møllers rejselegat« på 100.000 kr. med 12.000 kr. i årligt afkast. Legatet kan ikke søges, men uddeles hvert år i tre portioner til særlig dygtige elever fra Viborg Katedralskole, der skal bruge pengene til en udenlandsrejse. I skolens årsskrift omtales legatet, og afsnittet slutter:

»Om Kristians Møllers liv kan man læse i hans erindringsbog (den står på biblioteket), der er suppleret med et lille hæfte, »Tidsbilleder 1927-30 indenfor og udenfor Viborg Katedralskoles mure«. Heri fortæller han, hvordan han som lærersøn fra Grønning på Skivekanten kom til Viborg. Om sin tilknytning til sine kammerater og den dengang nyindviede bygning. Også at han fik Stampes legat.

I dag får skolen et legat med renters rente. Skolen siger tak.«

Jeppe Aakjær

Lad det være Højsommertid med blaa Sky og Blaaklokker og smaa trillende Hvirvelvinde hen over 12 Herreders Gravhøje og lettromlede Brakmarker, thi i Dag skal vi ud til de vide HorisonTERS Land, *Viborg Amt*, der tegner sig der i Midten af mit Jyllandskort som et stort blegrødt HjerTE, hvis Spids tar Støtte et Steds i Sandet dernede omkring Silkeborg. Morgentoget er for Vestgaaende uden nogen som helst Grad af Overilelse. Noget forbi *Laurberg Station* kører vi over Amtsgrænsen, uden at *det* dog foranlediger noget Stød i Maskinen. Først naar vi kører over Gudenaasbroen ind til *Langaa*, lyder der i ens Øren en hul Dumren, der for enhver hjemvendende Vestjyde er som Optakten til en Fædrelandssang.

»Den Bro saa a blev sprængt i Luften i 64«, siger en Gamling, mens hans Sind løber fuldt af Minder. Han vilde øjensynlig gjerne til at fortælle den Historie, men Tidspunktet er ikke heldig valgt. De fleste skal skifte i Langaa, og de færreste bliver saa rejsevante, at de kan ta den Slags uden Sindsbevægelse.

Langaa synes mig det muntreste Skjæringspunkt paa hele det danske Jærnbanelnet. Staalskinner ligger i alle Retninger oljede og blanke i det røde, brændende Sand. Tog gaar ud, og Tog gaar ind, mens Folk springer afsted i komisk Travlhed. Her er ikke det, der ligner Drager; alle hjælper sig selv og sommetider én til. Her skilles Faarene fra Bukkene. Lange fornemme Profiler, der skal videre med Længdebanen til Bastedederne i Skagen eller det nordlige Udland, kigger blasert ud fra 1. Klasses Ruden, imens mindre rejsevante hjuler af-

sted langs de smalle Perroner med Hænderne fulde af alle deres Pakkenilliker. Der er en Husmandsfamilie, som er kommen paa Udflugt med alle Børnene. Manden har en lille Tøs paa Armen og en mægtig Vadsæk i højre Haand; han triller hjulbenet afsted langs Toget, svedende af Spænding; han vender sig om og vinker til Konen med Vadsækken: »Trine, Trine! Her er det!« Trine triner trofast afsted i det fjærne, behængt med Børn og Pakker baade for og bag. Hun er nær ved at segne under sine Moderpligter, der nu skal udløses med Jærnbane fart.

Men midt i de andres Forvirring skrider gamle *Rikke*, Avis-sælgersken, frem og tilbage langs Togstammen i sine solide østjydske Træsko, gravitetisk afmaalt som Perpendiklen i et gammelt Ot'dagsværk; hun udraaber Navnene paa sine Blade med en sørgmodig Ro og Alvor, som var det de enkelte Led af en vemodig, monoton Aftenbøn.

»Badegjæsterne« er forlængst dampet nordpaa, nu er der væsentlig kun Vadmelsbuxer og Fedtlæder tilbage, Hedens hærdede og brune Børn. Toget til Viborg er som sædvanlig noget forsinket, som alt hvad der skal frem gennem Lyng og Sand. Forsinkelsen synes dog ikke at forurolige disse Passage-rer; de er vant til at vente her i Livet, endda ikke saa sjældent vente forgjæves. Toget kryber frem i et ret ejendommeligt Landskab, til venstre Gudenaas i sin brede, magelige Seng af herlige Enge, hvor Græsset lige er slaaet; de aabentstaaende Kupevinduer gennemstrømmes af en paradislig Høduft, der ikke blot fylder ens Næsebor, men gaar tilbunds i ens Tøj, hvor det bliver siddende Resten af Dagen. Tilhøjre for Toget ligger en hel lille Bjærgkæde af Hedebacker, der har trodset Beplantningsdjævelen lige indtil denne Dag og staar der i hele sin gudsfødte Nøgenhed med Lyng, der ligger glat som et Dyr's Haarlag op ad de solstrøgne Skraaninger. Saa ejendommeligt og skjønt var altsaa det jyske Land, før det blev underlagt den prøjsiske Bjærgfyr og Hedeselskabets Lansestage.

Ved *Ulstrup* vil jeg raade dig til at staa af Toget, om ikke for andet saa for at betragte en ret mærkelig Runesten, der sidder i et Havedige ind til den gamle Herregaard. »Stenen i grøn-

nen Dal« var det poetiske Navn den fik af de gamle. Denne Sten har spøgt meget i Fantasien; »Danske Atlas«, der skreves omkring 1768, ved at fortælle en hel Del om den; den laa før paa en anden Plads, et Særsyn for de Rejsende. En landevejsstrejfende Ribemunk besøgte den 1503 paa Vejen til Randers og fandt den efter Sigende overskrevet med Kobberruner, som den vimse Munk tydede saaledes: »Kirker skulle blive til Fangetaarne, Eldinge fordrives, danske Mænd vorde ugjæve og fange tyske Sæder, Herremænd skulle blive til Kjøbmænd, Præster til Bønder og Bønder til Vidundere«. De enfoldige Bønder, der har overværet denne Tydning, har sikkert slået Kors for sig, mens Munken nød sin Triumf i Runefaget. Ca. 400 Aar efter stod en anden Runemand, vor egen Professor Wimmer, foran Stenen og lod sin Forskerfinger løbe langs dens mystiske Indhugninger, der ikke viste Spor af Kobber; han læste: »Tord rejste denne Sten efter sine Skippere Tore og Tove«. – Saadan drejer Nutidens nøgterne Viden Halsen om paa skønne Fabler. – »Stenen i grønne Dal« – nej, sandelig, om Navnet er ilde valgt! Slinger ikke Aaen sig hist i sin sølverne Bue med Teglstensprammene bag de høje Siv og Kogleax, gaar ikke Bonden dér paa dens Bredder, blid og god efter Davren, og stryger sine Kalve ad Ryggen. – Togets Stønnen mangedobles mellem Engbakkerne, mens dets hvide Røg glider sammen med den blaa Mosebryg, som den varmende Sol løfter opover Sivene.

Der kunde ogsaa ha været andet at se efter paa Ulstrup, om der havde været Tid til det. »Vi har en Herregaard, beliggende i en af Landets videst udstrakte Dale...« saadan begynder St. Blicher sin lille Skizze »*Den jydsk hvide Dame*«, hvor Sceneriet netop er denne Herregaard. Det er muligt, hvis du hører til de sande romantiske Sjæle, at du kunde faa et Glimt af Blichers »hvide Dame«, men da maa du ihvertfald ha Taalmodighed, til Maanen er kommen op over de gamle ærværdige Ælme kroner, og det er noget længe at vente selv paa et saa højagtet Spøgelse, som det Blicher har foreviget med sin lune-rige Pen. Allerede her ved Rejsens Begyndelse træffer vi da den Blicherske Muse; det samme vil hænde Gang paa Gang,

thi Viborg Amt er som en eneste stor Billedbog til Blichers Noveller. Gaar du op paa en af de Lyngbakker, der skyder sine Bastioner frem mod Gudenaadalen og spejder mod Nord, da ser du fra Middelsom ind over Sønderlyng Herred, et Stykke Østjylland af en egen Art, bølget og foldet, med Krat og Smaaskov, fremadpilende blanke Bække og levende Væld ved Bakkens Fod. Hver Elletrunte, hver kroget, forborgene Vidjebusk i Vejsvinget gemmer en Stump gammelt Sagn. Her ligger Mammen, Viskum, Fusingø og helt ude ved Synsranden Tjele; Navne, som Blicher har fæstet til Litteraturen med Guldsum, og vender du dig den anden Vej og ser mod Vest og Nordvest ind ad Hovlbjerg, Hids, Lysgaard, Rinds og Fjends Herreder, da springer de Blicherske Navne dig i Øjnene som Gnister fra en Smedeesse.

Men vi maa ind mod Amtets Centralpunkt, til det gamle klassiske *Viborg*, hvis to isengraa Domkirketaarne overalt paa det ganske Amts Bakker og Kæmpehøje er Maalet for de langsynede med og uden Kikkert, ligesom Fyrsterne i Kongeløgen. Jeg har selv som Hyrdedreng staaet i Søndagsbluse og spejdet tværs over brede Heder og Tørvemoser ud mod disse to oprakte Fingre, der løfted sig besværgende af Østens Dis.

Viborg er falden for den samme sørgelige Forfængelighed som de fleste andre jyske Byer, ja, det ganske Land, at de med Vold og Magt vil være saa moderne som vel muligt. Kortsynede Bystyrere har ladet staa til og har givet det gamle et Puf, saa det er styrtet over Ende; Borgernes Flertal har set paa Forandringen med Ligegyldighed, hvor de ikke netop har lagt sit Brækjern i Vægtskaalen. Viborg har forlængst mistet sit eget Ansigt; her og der kan der endnu staa en skøn og betagende Bygningsrest, der kan vække Erindringen om det, der engang var; men Viborgs Ejendommeligheder er først og fremmest at søge i Historien – og paa Lossepladserne.

Jeg husker, at for ikke saa mange Aar tilbage var der i én af Hovedgaderne fundet Rester af – jeg tror – det gamle *Budolphikloster*. Det havde formummet sig inden i en anden ligegyldig Bygning, som vidste det, hvad dets Skæbne vilde blive, hvis det traadte frem med sit eget Aasyn. Nu hugged man i

det med Spekkammeren, saa Kalkpudset raslede ned og de svære aarhundredgamle Munkesten kom nølende frem og bad for sig. Men nej, her hjalp ingen Kjærmor! Stod Gespenstet ikke i Vejen for den enorme Trafik, naar et Par Læredrenge stak i Kapløb efter et Fjerdingspund Skraatobak til Mester eller en Bonde fra Oplandet kom ind med et Læs Jydepotter! – Det vilde være Umagen værd at gennemlæse de lokale Aviser og Byraadsforhandlingerne, imens denne Nederivning af et gammelt middelalderligt Bygningsværk fik sin endelige Besegling. Jeg saa den afklædte Bygning en Sensommerkvæld, før den sank for Brækjernet. Dens mørke Silhuett, dens tunge Gesimser og sært udtryksfulde Vinduesbuer, gennem hvilke man saa Aftenhimlen, staar endnu for mit Minde som en Drøm. Det er som at ha set en dødsdømt faa Minutter før Henrettelsen.

Dog Borgernes Uforstand har ikke været ene om at berøve Byen dens Særpræg. Ildens forfærdelige Vælde har selvfølgelig været endnu værre. Haardt har de gamle maattet bøde for deres ulykkelige Kjærlighed til de smukke og lune Straatage, der helt ind i det nittende Aarhundrede dækkede saa mangfoldige af – endog offentlige – Bygninger rundt om i de jyske Kjøbstæder. En Dag sprang saa Ilden op ved en uforsigtig Bagning med den storrankede Brændlyng, hvis Gnister havde Tilbøjelighed til at gaa paa Langfart gjemmen de aabne lave Skorstene, og en hel By kunde lægges i Aske for en Skoldkages Skyld.

Saadan en forfærdelig Brand hjemsøgte Viborg 25. Juni 1726; Ilden kom op paa Hjultorvet og sprang fra Hus til Hus hurtigere end Lækatten; 71 Gaarde og endnu flere Huse forvandledes i et Nu til Askedynger. Omsider naaede Luerne Domkirken; mangt et Stød havde den taalt i fordums Dage, Fjende og Ven havde ofte været den lige gram. Nu fik den for Alvor sin Bekomst. Nogle Dørhamre, nogle Klumper sammenløbet Metal, der pirkede frem af Asken, og saa en eneste Kandelaber, den 4½ Al. høje syvarmede »Lysklove«, der nu staar foran Opgangen til Koret, var omtrent alt af rørligt Gods, der blev tilbage; ellers stod kun de sodede Mure. Intet

skaanede de vilde Luer; den hellige Kjelds Helgenskrin, der hang under Loftet i en Lænke, med forgyldt Messingbeslag og dito Dragehoveder, styrtede ned og fortæredes; Blykronen, som man spottende havde sat paa Hovedet af Skipper Klement før hans Henrettelse (1536), gik samme Vej; Gravmonumenterne og de mange adelige Vaabentavler, der prydede Kirkens Piller, lyste som Fakler et Sekund og forsvandt for evigt; end ikke Kirkens eneste Kongebegravelse skaanedes, nemlig Erik Glippings, der havde ligget her siden hin Dag i 1286, da hans Fjenders lange Lanser fandt ham gennem Lugerne i Finderup Rejselade; den Tilrejsende, som venter at finde en synlig Rest af denne sin Barndoms Romankonge, bliver præsenteret for et Par smuldrende Kindtænder, hvis Ægthed er mer end tvivlsomt. Men Domkirken var den Gang som et stort Pakhus for Egnens Historie; Klostrenes, Kirkerne, Herregaardenes Skjøder og øvrige Aktstykker stod her i store Kister stablet op under Lofterne. Det brændte nu alt, naadesløst, hvorved vor Histories Middelalder sank endnu dybere i sit Mørke. Saadan kan en Times Brand skubbe to Tidsaldre uhjælpelig bort fra hinanden, ligesom et Par Landsdele skubbes fra hinanden ved at en Bro sprænges i Luften.

Sent overvandt Viborg By denne Forskrækkelse, endda de fleste Byer her i Jylland var vant til at leve under Himlens Vrede, hvor »Ildvaade, Pestilente og brad Død« skiftedes til at hjemsege dem. Omsider fik Domkirken dog sine Taaarne stablet op igjen og sine Klokker til at ringe; om end det alt sammen gik kummerligt nok.

Kirken, som nu løfter sine Taaarne højt paa Banken ved den smukke Sø, ser ikke ud til at ane meget om Fortidens svære Hjem søgelser. Den har i de sidste Menneskealdrer været som Nationens Kjæledægge blandt Kirkerne, og Skumlere vil sige, at det ikke alt sammen har været til dens Gavn. Dens mange Restaurationer skal ikke have levnet meget af dens første oprindelige Stilstrængthed. Det faar Kjendere kives om; vi jævne Mennesker vil ha Lov til at udtale som vor Mening, at gennem dens allersidste »Restauration«, den som er besørget af Maleren *Joakim Skovgaard*, er denne gamle jyske Kirke ble-

ven os saa kjær, at vi ikke byttede den bort for alle Roskildes prangende Kongegrave. Du skrider ikke over denne Kirkes Tærskel uden dyb Andagt. For hvert Skridt under dets Hvælvinger gaar du ind under et nyt Billede af din Barndoms Bibelhistorie. Og dette tilhører ikke en fjern Middelalder, men er bleven til for dine Øjne, mens du saa paa det, ved en genial Kunstner, der endnu lever og maler imellem os. Det er jo næsten Trolteri, men det er vel Genialiteten altid. Forhen skulde den Slags bestandig søges langt borte, bag Bjerge og Floder; nu kan det altsaa ogsaa findes i denne Kirke, der engang hørte til de fattigste, i Landets fattigste Amt.

Domkirken er naturligvis det alt dominerende i Viborg, men du bør dog ogsaa afse nogen Tid til at gjøre dig fortrolig med den øvrige By; en Vandring ned gennem dens Hovedgader og hen over dens Torve vil bringe ikke saa faa Overraskelser for den arkitektonisk interesserede, ja selv i Smaagryderne kan nu og da en ejendommelig formet Gavl eller Fremspring titte ud som en gammel Morlille fra et Bislag. Ogsaa ejendommelige Folketyper kan du møde paa din Vej, især hvis du passer at gaa ud en Lørdag, som er Byens Torvedag. Eller kom her en Dag, naar der er Fæmarked og alle Studekalve fra Gaard og Hytte viden om møder her til Mønstring sammen med deres langtskyttende Ejermænd; da er der faa Steder i Jylland, hvor Folkelivet rører sig mere naturligt og ubevidst. Viborg er endnu en Militærby, og de firskaarne jyske Jenser sætter en kraftig Kulør paa Gadelivet efter Fyraften med deres vejrbidte stærke Profiler og de hult bumpende Sinkstøvler under de posede Blaabukser. Glem heller ikke at faa et Kik af det smukke Arkiv med de mange stærkt dekorative Byvaabenskjolde; bag dem gjemmes Materien til Jyllands Historie fra Reformationen til vore Dage.

Til allersidst bør du gaa ned paa Udsigtshøjen bag den nyrestaurerede *Søndersøgn's Kirke* og se ud mod *Asmildkloster*, mens den nedgaaende Sol famler over dens brustne Ruder. Thi da vil det ældgamle Viborg ligesom af sig selv stige frem for dit Blik; det vil komme ud af den tiltagende Skumring og leje sig op ad den svagtbevoxede Skraaning, dør hvor hver Kvadrata-

len Muld er mættet af Blod eller Taarer, kort sagt: Historie. Aarhundrede vil afløse Aarhundrede, ligefra det første Gudehov til Joakim Skovgaard føjede det sidste historiske Led til Viborgs historiske Kjæde.

Der har altid staaet Sensation over Viborg; dens Historie er en storstilet Roman, ikke i den bedste Sammenhæng, men i talrige farverige Episoder med Knald og Fald; ikke et velopbygget Drama, men en Kjempefilm med et Utal af Knaldefekter. Viborg har været Stedet for de store historiske Sammenløb; de effektfulde Undsigelser, Hyldninger og Henrettelser. Konger og Hærførere brugte Byen som Rejsestald, drak dens vin og kyssed dens Jomfruer, før de drog videre til Blod og Brand, ud ad dens snoede »Hærstrasser«. Tredivaarskrigens sorte Stridshingste har slidt i dens Spiltove under deres natlige Mareridt, mens deres Herrer larmede i Drik og Dobbel. Her drak den danske Adel sine umaadelige Kæfter, mens den satte hele Landsbyer paa et Kort og huggede Sølvstoben i Væggen, hvis ikke den kløvede Modspillerens Pande. – Men naar det lakked ad Aften, knæbrede Storkene – som i Dag – rundt om paa lave solbrændte Straataage, og Solen funkled i Ruderne ude i det hvide Asmildkloster, mens Søen vuggede sine Smaabølger ind imod Stranden med en egen tyssende Lyd, som naar en Mor vysser et uroligt Barn.

Men nu har vi vadet længe nok rundt i Historie, nu tar vi Cyklerne og spurter ud i det sollyse, aabne jydsk Land. Kom med mig, og jeg skal vise dig et Udsigtspunkt, der ikke staar tilbage for Drachenfels eller andre europæiske Tilløbssteder. Jeg tænker paa *Vorde Galgebjerg*, der ligger i nordvestlig Retning fra Viborg inde i Rinds Herred med milevid Udsigt over Fjord og Land.

Det danske Land skal ses fra dets Høje, og fra Højen her kan du overskue mere end Halvparten af det hele Amt. Er det et gammelt Rettersted, hvad dets stygge Navn tyder paa, (*Vorde* havde Birkeret indtil 1688), da synes det en ganske raffineret Ondskab at la Mennesker dø her, hvor det mægtige Udsyn just gir en fordoblet Lyst til at leve. Her er den rigeste Afvexling, Øjet kan ønske sig; mod Nord Limfjorden med

Bugt ved Bugt og her og der en Odde, der stikker ud fra Landet som en lang Aare, der hviler stille mellem Tollerne. Smaa hvide Sejlere ligger og krænger i det blaa Fjordvand. Ude mod Synsranden ved Amtets Nordgrænse lyser de for Limfjordslandet saa karakteristiske Lerkliner; de fanger Solstraaerne som et Hulspejl og løfter Billedet højt for Øget. Fjorden mod Vest og Nord er her det alt dominerende, men heller ikke Landet bør glemmes; til Nordøst ligger det knudrede Rinds Herred, hvor der hist og her bag Bakkehældene endnu trives et eget gammeldags Bondeliv, der er blevet husvildt andetsteds. Landskabelig set har denne Egn ikke store Overraskelser; her skal dog nævnes en saa ejendommelig historisk Rest som Klejtrup Borgtomt ved den skjønne lille Sø helt ude ved Amtets nordøstre Skjel. Herlig, næsten sydlandsk tar Skals sig ud set herfra over Fjordvigen; og drejer du dig omkring og ser mod Syd, bæres dit Blik milelangt ind over *Fjends* og *Ginding* Herreders endeløst udstrakte Kornmarker og Hedepanoramaer. En Gang set vil saadan et Syn aldrig glemmes.

Saa kan du la dig rutsche ned ad Bakkerne til *Hjarbæk*, hvor man spiser en fortræffelig Aal, mens man lytter til Bølgeskvalpet omkring det frønnede Brohoved.

Hvordan du kommer op ad Bakkerne igjen maa Vorherre vide; at cykle kan der ikke være Tale om. Engang i Fortiden slæbte dog Viborg By alle sine Varer den Vej og hjem; det var mens Viborg var Stapelstad for Byen; »de wa retten stræng faa di sølle Bæster«.

Tilbage til Landevejen til det omtumlede *Hald*, der har saa meget at fortælle om Bisper og Herremænd, i de senere Tider dog mere om Høkere og Kræmmere, der aagrede med dets Yndigheder til højestbydende. Det er derfor ikke sikkert, at du faar noget at se hverken af den skjønne Sø, hvor Egeskoven drømmer med hældende Kroner over Skrænterne, eller af Ruinerne, hvor Fortiden spøger, eller Bækkefaldet, hvor Ørreden springer om det drejende Møllehjul. Men Landevejen er endnu ikke bleven erhvervet af det omsiggribende Gullasch; frygt da Gud og følg *den* ud gennem de henrivende

Dollerup Bakker til *Lyshøj*, dette Højdepunkt i Blichers Digterrige; ganske vist er det ikke mere, hvad det var i Blichers Dage, da Lyngen stod ind mod Højens Fod, og Heden laa som en ubrudt Flade milevidt mod Nord og Vest; endnu hører Udsigten dog til dem, der tar Æn om Hjærtet, og staar du her en Solskinsdag med Kikkerten for Øjet og med Ryggen lænet mod Blichers Mindesten, kan du repetere omtrent alt, hvad du har læst i hans rige Novellebog. Ikke langt fra Højen udpeger man den straatækte Hytte i Lysgaard, Torning, Vi-um og Karup svømmer i Solglansen, som Skuder paa et roligt Hav, og bag deres hvide Taarne driver Loke med sine Hjorde helt ind over de fjærne Flader hinsides Karup Aa, hvor Lyn-gen endnu hævder Stillingen paa den store Alhede. Man vilde saa gjerne falde lidt til Ro her; der er saadan en Højhed i Sy-net ud over disse brogede Flader, hvor Lærkerne stiger som smaa Klokke; men den smagløse Samtid har anbragt et hæs-ligt Jærnstativ, en Vindmotor, der maler Vand ind i Kjøkke-net til Madammerne, mens den drejer sin raslende Skralde over dit Hoved. Det er som at finde Exkrement paa en Mar-mortrappe. Det jager hver en Stemning paa Flugt, og du gaar ned af Højen med en Følelse af Harme.

Men ude paa Heden lader du ikke Solen gaa ned over din Vrede. Du er kommen tilbage til Vejen, der peger ud over Stanghede; der staar Tyttebærris langs de kraterdybe Vej-spor, og du kan godt risikere et Slag over Støvlen af en klam Hugormehale. Men det er ikke nær saa slemt som en knæb-rende Vindmotor. Bliver du ved med den Vej, havner du ude hos Kartoffeltyskerne; og det skal du ikke være kjed af, hvis du da kan naa saa langt som til *Resenfelde*; thi der staar endnu flere Steder de hundredaarige Bygninger fra den første Ny-byggertid med deres høje fremmedartede Tagrygninger og rundt om den herligste Hedestrækning, man kan tænke sig. Ad denne Vej kunde man i min Barndom se »Tyskerne« kjøre omkap med Studene, naar de paa Torvedagene havde været i Viborg med Brændlyng og »havde faaet en Humle i Øret«, det vil sige en høj jydsk Dram. Nu er Studens Dage ude paa den jydske Hede, og »Tyskeren« er bleven en velstaaende

Mand med Uhr paa Lommen og Cigar i Munden, som kun ved Næsens buklede, skarpryggede Form er til at skjelne fra de omboende Bønder.

Du kommer tilbage til Viborg Station saa betids, at du kan se Fjends Herreds Bønder komme fra Marked med alt deres Ragelse. Hvad dog saadan en Bonde kan faa halet ind i en Kupè! Han kommer pustende i sidste Øjeblik. Trævarer i Form af Høledrag og et Par umalede Træsko i en Sime dasker ham om Anklerne under den korte Galop. Han baner sig Vej ind i Kupèen med en Klipfisk i den højre Haand og en Hestestrigle i den venstre; en Sæk Smedekul faar han hevet ind under Bænken; Træskoene og Høledraget knubses op paa Hyl- den; Klipfisken ompænder han dog stadig med sin brede Haand, mens han lar sig dumpe ned med følgende Hjærtesuk: »Aacha! da war æ endda gjæw aa faa æ Røw te æ Bænk! Nu haar a affensired æ hiele Daa, saa der ett er en tar Lemster (Trævl) paa mi Skjot«. Munden staar ikke paa ham; han holder sin Klipfisk frem for sig som et Skjold; hans Vaaben er Striglen, som han løfter i sin gestikulerende Højre; der midt imellem pulser Stumppiben som en Skorsten under Julebagning.

I *Sparkjær* staar han ud; hvis du gjør det samme, har du nærmeste Vej til *Mønsted Kalkværker*, som ikke bør overspringes; først kaster du dog et Blik hen over *Sparkjær Mose*, hvor Tørveskruerne just staar som en Hær af Soldater under fuld Oppakning. Syd for *Sparkjær* er der prægtige Højdepunkter, hvorfra du atter ser andre endnu herligere som *Kobjærg* og det sagnrige *Daugbjerg Daas*, der er en gammel Bjærgmandsresidens, fra hvilken Baunen har lyst vidt om Lande i Ufredstide. Vel nævnte jeg ovenfor *Mønsted Kalkværker*, fordi de er bedst i Drift; men kan du endnu komme ned i den gamle Grav i *Daugbjerg*, da forsøm det ikke. En Vandring gennem saadan en Kalkgrube med alle dens dybe Grotter og mystiske Udhugninger fjærnt i Bakkens Skjød hører til min Barndoms skjønneste Oplevelser. Jeg er blevet sænket ned i skotske Kulgruber, men mindes ikke, at de havde noget nævneværdigt Fortrin for Kalkgruben i *Daugbjerg Krat*, den hører simpelthen

til vore største Seværdigheder. Men Nedfarten er yderst primitiv, og med Tøjet maa man ikke være nøjeregnende.

Hvis du stadig trænger til at faa et overbevisende Indtryk af den jydsk Hedes Existens, da gaa bag om Plantagen Syd for *Sjørup Kro*. En halv Mil længere mod Syd ved Seibæk træffer du *Hans Dall's* Renpark, en kolossal staalindhegnet »Dyrehave«, der blev den Fiasko, det fortjente at blive. Her slæbte en Udlænding for nogle Aar siden en Del skabede norske Rener ind i Landet, hvor de krepere af Sult eller mystiske Sygdomme, mens 2000 af vore prøvede Hedefaar eller mere kunde ha levet højt paa den samme Grund med et Par strikkende Gamlinger og maaske en Hyrdehund til Oppassere. Saadan gaar det, naar man »kultiverer« Alheden uden at spørge den sunde Fornuft.

Skive er en Distanceblænder. Opsæt derfor ikke at se den, til du naar den ind paa Livet. I dens Gader er der intet at kigge efter; det har Fortidens Ildsvaader og Nutidens Smagløshed sørget for. Men set i Morgensol ude fra Højslev Bakker ved Viborgvejen er det som en Drøm, en Luftspejling, en pragtfuld Kulisse, hvis yndigt sammenstemte Farver er aandet ud over Vestens blaa Bagtæppe. Skive var i Fortiden ikke større, end at et jævnt højt Piskeskrald slaet i den ene Ende af Byen kunde høres i den anden. Nu er det en livlig Forretningsby, garderet af fæle Fabriksskorstene til alle Hjørner. Inden du forlader den, da gaa ud til Galgebakken vestfor Byen og se mod Syd hen over Karupaaens blide Krumninger; disse Enge var i min Barndom fyldt af Stude og Storke. Studene er forlængst gaaet alt Kjødets Gang; men enkelte af Storkene gaar endnu og langtriner derinde paa Bytagene, hvor de og deres Tylvtetal af Storkereder engang var denne Bys største Seværdigheder.

Bagom Skive ligger det grønne *Sallingland*, der omslynges af den skønne Limfjord, paa hvis Bredder Herregaardene skyder op som Paddehatte i September Maaned. Mærkeligst ved dets Omgivelser er vel *Kaas*; det har endnu noget svedet ved sig, som havde den ikke ret faaet Røgsværten vasket af Ansigtet fra den Gang Skipper Klement satte Fyr paa den. En gam-

mel sejlivet Oldtidsrest er det knudrede *Spøttrup*. Skjønt ogsaa den vilde Skipper havde skubbet den en Ildpotte under Sengen, og adskillige af dens Ejere – ikke mindst i de sidste Tider – har anstrængt sig kristeligt for at øde den fra Grunden af, har den endnu bevaret adskillige Overraskelser for den, der slipper helskindet forbi den ugjæstfrie Ejers glubske Gaardhunde.

Skjønne Sallingborge er ogsaa *Krabbesholm* mod Syd og *Østergaard* i Nord. Af Udsigtspunkter byder Kysten mange; ingen dog saa skjønne som *Urhøjes* lidt Nord for *Junget* Kirke, der korresponderer med Synet fra Vorde Galgebjærg paa den anden Side af Lovns Bredning. Men *Urhøje* kan dog næppe maale sig med Udsigten fra *Bitte Jens' Høj*, der ligger som en Sukkertop midt på Øen *Fur* med det skønneste Limfjordslandskab under sig til hver en Kant. Dette Sted fortjente at ses af titusende om Aaret, hvor det nu besøges af en enkelt tilfældig Turist. Man kan simpelthen ikke finde saa dejligt et Sted i det ganske Land, saadan er blaat Vand og grøn Mark og frodige bølgende Kornagre med utalte Landsbyers hvide Kirke-taarne vævet sammen til et betagende Mønster, hvis Farver og Former bliver ved at ligge i ens Sind med en egen kjær Glans.

Men har du færdedes den hele Dag i Solen – og man viser jo ikke den fremmede sit Fædreland eller sit Fædrehjem i Regnvejr – da giv dig Tid til at nyde en enkelt Aftentime f.ex. her ved *Astrup Vig*, naar Falkens Unger skriger fra Ellekrattet, mens Maanen stiger tungt op over Bakkerne i Øst; og lad os her ta Afsked med hinanden –

mens Maanen kaster Gyldenbro
blandt Vigens lave Lande,
og Natten gaar paa Søversko
ind mod dens tavse Strande.

Jeppé Aakjær udsendte »Rejserids af Viborg Amt« til nære venner som en hilsen til julen 1920.

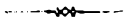
Jomfru Maria – Vor Frue, som kirken er viet til.

Kalkmalerierne i Skive Kirke,

et Mindemærke for dansk Landsliv i gamle Dage.

Af

J. J. Vohmann,
Sognepræst til Skive og Resen.

1890.

I Kommission hos B. Thaning & Appel i Kjøbenhavn.
Trykt hos Mar. Jensen i Skive.

Sognepræst i Skive og Resen, J. J. Lohmann.

J. J. Lohmann – præst i Skive skrev historie

I 1881 fik Skive ny sognepræst. Det var Jens Jepsen Lohmann, der var født i Haderslev den 2. juni 1842.

Som student fra Haderslev skole, 1861, var der naturligt, at han i København kom sammen med den kreds, der samledes om »Haderslev Læreres Skole«.

For »Sønderjydske Samfund« udgav han i 1867 en sangbog: To hundrede sange. Det var den, der senere blev fortsat som den bekendte »Blå Sangbog«. Omtrent fra samme tid stammer hans digt i Sønderjydske folkemål: »Hvornær vi bliver glaj«.

Før pastor J. J. Lohmann kom til Skive havde skiftende konfirmander sidder i kirken i rækkefølge efter de respektive konfirmanders forældres indtægt! Det lavede pastor Lohmann straks om således, at konfirmanderne kom til at sidde efter alder.

I Skive virkede Lohmann ivrigt for den sønderjydske sag, og det er betegnende, at det var ved et møde i »Sønderjydske Forening«, han fik det sygdomsanfald, der gjorde ende på hans liv. Hans efterfølger i 1895 blev digterpræsten Carl Tolstrup Bahnson.

Kort efter J. J. Lohmanns ankomst til Skive blev præstegården på Resenvej, (nu Medborgerhuset. red.) bygget. Det var i året 1882 og her boede skiftende sognepræster indtil omkring 1940.

Samme år, som Lohmann flyttede ud på Resenvej, kastede han sig ud i arbejdet for at medvirke til, at Skive fik en ny kirke. Under dette arbejde mødte han ofte modvilje fra nogle af byens borgere, som mente, at Skive ikke økonomiske kunne løfte denne sag. Men med aldrig svigtende ildhu arbejdede han videre og da han døde, var kirken sikret. Det skete blandt andet gennem store donationer fra apoteker Norgård og hustru, der drev Løveapoteket.

J. J. Lohmann tog aktivt del i mangt og meget i byens liv. Han deltog blandt andet i indvielsen af Den Nye Borger- og Håndværkerforening i 1882, hvor han talte for »Dannebrog«.

I 1980 udgav J. J. Lohmann et lille skrift om »Kalkmalerierne i Skive Kirke« (nu Vor Frue Kirke), som han gav undertitlen: Et mindesmærke for dansk åndsliv i gamle dage.

Dette skrift gengiver vi på de efterfølgende sider for at sikre det for eftertiden, idet den lille tryksag – trykt hos Marius Jensen, Skive, kun er tilbage i enkelte eksemplarer og indholdet er en spændende beskrivelse af Vor Frues kirke.

K.S.H.

Skildringen deler sig i følgende seksten afsnit:

1. Det opbyggelige.
2. Hvidtelagene.
3. Kirken.
4. Neden i kirken.
5. Kirken oventil.
6. Kirkens piller.
7. Kirkens blomstervæxt.
8. Kirken i himlen.
9. Apostelkirken
10. St. Annas hus.
11. Martyrkirken.
12. Munkekirken.
13. Kirkens tedeum.
14. Mindesmærket.
15. Lensmanden på Skivehus.
16. St. Anna klokken og kirkens præst.

1. *Det opbyggelige*

Når I kommer sammen, siger Paulus, skal alt ske til opbyggelse. Men efter at man har fremdraget kalkmalerierne i Skive kirke, skyldes der dens menighed en hjælp til opbyggelsen. Nærværende hjælp er skrevet med dem for øje, som følger kirken, kirkesognet i Skive.

Den redebonne velvillighed, jeg på disse maleriers vegne har mødt hos dem, til hvem jeg tyede om oplysninger, lader mig håbe på velvilje for mit arbejde også i videre kredse end fagmænds. Som en redegørelse for en kirkeudsmykning eller ved sine småbilleder af helgener eller vel især som et indblik i dansk åndsliv i reformationstiden kan det måske være læseværdigt også for andre end stedets menighed.

Fagmænd vil jo nok vurdere malerierne nøjere. Som kalkmalerier vil de da kendes kønnere end mange andre fra deres tid, i hvert fald således udførte, at formen i det hele ikke forstyrrer opbyggelsen ved indholdet, helst dog om man herved kan glemme nutidskrav til malerens troskyldigt gode hensigt. Men deres indhold – at én tanke og plan går igennem hele denne rigdom af billeder og samler dem til et ligeså gennemtænkt og afsluttet som omfattende værk, et kunstnerisk udtænkt om end håndværksmæssigt udført billedværk – og så ejendommeligheden af denne tanke: dette vil være deres bedste værdi.

Oldkyndige vil jo nok forklare os billederne nærmere. Mange ting vil da blive bedre forståede, adskilligt rettere belyst, end jeg her har haft indsigt eller lejlighed til. Men allerede nu er billedværkets indhold sikkert nok. Det sigter til opbyggelse, og det er ene med dette sigte for øje, at vejledningen bydes her, den afholder sig fra fagligt videnskabelige fordringer. I en kirke må jo, efter Pauli ord, også dens kalkmalerier kunne være til opbyggelse.

2. *Hvidtelagene*

Der er nu et par år siden, at disse malerier blev fundne: hvidtelagene havde skjult dem, skæmme dem endnu.

De viste sig at bære årstallet 1522 og syntes da at være

netop 365 år gamle. Da dette årstal findes på billedernes navnebånd, synes det kun at kunne betegne den alder, som selve billederne har. Da dette findes både midt i kirken og yderst i øst og vest, så vil det vel betegne det år, da hele udsmykningen var fuldført; ti denne er så omfattende, at den må have medtaget åringer. Den slægt, som hørte Hans Tavsens i Viborg, har da fundet opbyggelse under dem, den nærmest følgende også. Men jo længere den nye tid skred ind i almindelig tankegang, desto mere overså man den fromhed og tro, som havde skabt dem, og desto mere syntes de at være kun som eventyr i farver. Da så brøstfældigheder stødte til, og kalkpudsen, på hvilken de er malede, hist og her fornyedes, så måtte bekostningen ved deres vedligeholdelse synes urimelig, og man overhvidtede dem alle. De har næppe fået lov til at tjene menigheden til opbyggelse ud over 1500 årene, så kom de første hvidtelag. Så gik der årtier og århundreder. Ingen vidste mere om at sige. Men de sad i deres skjul, alle disse gamle hellige, alle disse store navne fra menighedens svundne dage. De biede på en tid, da de igen skulle blive sete og blive ansete, og da de igen skulle få lov til at give deres bidrag til en menigheds opbyggelse i fromhed og tro, brydende igennem alle hvidtelag.

Men skal den tid nu være kommen, så er alting dog ingenlunde gjort dermed, at de gennembryde de hvidtelag, som ved forandringen af den katolske kirke til en luthersk fandtes at være bedst i stil. Den lutherske menighed har endnu ret til at kræve sin stil overholdt, den ville begå helligbrøde imod sig selv, en vandalisme, om den ville beholde billeder, der kunne være til forførelse og ikke til opbyggelse. Alt i kirken skal jo være til opbyggelse. Men der findes over disse billeder også katolske hvidtelag, der skæmme dem endnu; også de må gennembrydes.

Malerierne stammer fra en tid, da »Herrens Bog var lagt på hylden« og »Eventyr i kirkens lød«. Også den gang bevarede troskyldig fromhed den evangeliske sandhed; men den kunne kun bevare den i smug, som gløder under asken, eller just som kirken her har bevaret disse billeder under århundreders

hvidtelag. Der hviler over dette billedværk et lag af hyldestøv og eventyr fra de katolske tider, af »paveløgn og munkedrømme«. Skal da en evangelisk menighed desuagtet kunne opbygges ved det, så må dette forstyrrende hvidtelag bringes til at briste. Man kan jo kun opbygges ved det, der er sandhed.

Først er det nu unægteligt, at malerierne ikke fremdrager det særlig fastholdte i grelle fremstillinger, med en vis finfølelse har de tværtimod trængt det tilbage såvidt muligt. Hvor det gør sig gældende i tanken, har denne tanke dog med en og anden rettelse også evangelisk gyldighed. Hvor det gør sig gældende i valget af billeder, er dette valg dog tillige sket så nogenlunde i historiens medfør. I det hele har det katolske i legenderne kun givet billederne deres ydre tilbebør, det er kun skallen, kun som et skæmmende hvidtelag.

Er dernæst vor evangeliske tro os alvor, vil vi tage al vare på den, så kan vi ikke nøjes med blot at overse dette hvidtelag. Ganske vist er det så, at jo mere sagn og drømme males os for øje i klar virkelighed, desmere røber de sig for os, maledet kommer de frem for dagens lys, og man ser deres tågevær. Men hvor man ikke kender legenden, kan billedet skjule dens urimeligheder og liste de katolske vildfarelser ind. Man må derfor kende legenden, hvad det er for løse, urimelige ting, der kommer frem i malerierne, og hvad det er for almenkristelige tanker, de tillige fremstiller, så kan man skille mellem skal og kjærne. Faren ligger ikke i selve malerierne, men deri, at de forbliver uforståede. Hvor de bliver forståede er det så langt fra, at de skulle være faretruende for menighedens evangeliske bevidsthed, at de tværtimod kan give os våben i hænde imod tilsløringer af de pavelige forfalskninger, de gjør dem håndgribelige for os.

Men endelig, just når vi istedetfor at overse dette katolske hvidtelag ser skarpt på det, så vil vi finde det gennemsigtigt. Vi vil finde, at det var dog fromhed og tro, der skabte dette billedværk, at det var dog Herrens bog, der lå under støvet, at det var dog sandheden, eventyret ville fortælle. Hvad der er kærnen i malerierne, kan sprænge skallen. Men kan det så virkelig godtgøres, at kirken her står smykket ikke blot med

billeder af tvivlsom ånd, men med skønne, grundkristelige tanker, dybt og med andagt følte, i gammeldags troskyldighed og enfoldighed: så, først så er det lykkedes tilfulde hine gamle fromme, hine store navne at gennembryde alle hvidtelag. Igennem den forfalskede kristendom ser vi da de sande kristne, vi opbygges ved deres fromhed og tro.

3. Kirken

Der, hvor Skive bro spænder over Karup eller Skive fiskerige å og fører alfarvejen fra Viborg og det øvrige land til Salling og Mors, ligger Skive by; i sit våben har den broen med sin fisk under. Nede ved åen ligger den ældgamle kongsgård, det forudm faste slot Skivehus. Herfra fører slotsgaden op på bakkeskiven i vest, til Sønderbyen; der samlede borgen sig et marked; endnu mener bonden jo bag sin bordskive, at bedst er handel på »Skive marked«; og i Sønderbyen, kan vi tænke, har byens første kirke, trækirken, ligget på sin kirkegård og foran den gadestævnet eller markedskiven med bybrønden, måtte der, hvor nu apoteket ligger, og med Adelgaden videre i nord. Nu er også bakkeskiven i nordvest for borgen, hvor éngang kun Tinghøjen lå, helt bebygget, og byen skal just nu til at brede sig også over bakkeskiven i nord med dens udsigt over fjorden. Byen har tillige bredt sig nedad de efterhånden udjævnede skråninger til Skivehus, og den er voxet op ad, er just nu nået over kammen af bakken. På dennes sydlige hoved er det, at stenkirken ligger. Men broen byggede borgen, borgen byggede byen, og byen byggede sig først en trækirke.

Når det var, at byen blev kristnet og fik denne kirke, vides ikke. Fra Svend Tveskægs til Magnus den godes dage, fra 1005 til 1043, sad Odinfar som biskop i Ribe, og han var biskop for hele Nørrejylland; dette var også hans eftermand Væle, der flyttede bispesædet til Viborg og i 1049 kalder sig biskop i Viborg; ved hans død 1060 fik Svend Estridsen de nuværende stifter oprettede. Men allerede før Væles flytning til Viborg har der her været et klerkebo, Viborg har været et midtpunkt, hvorfra evangeliet udbredtes i omegnen og da og-

så til Skive. Skive kan da have fået sin trækirke i Odinkars og Vales tid.

Men østen om byen, ud til Krabbesholm skov og fjorden, sønden om byen og kirken og i vest langs det stejle bakkefald, som endnu kan høres kaldet Skivelide, og fra hvilket kirken rager frem, breder sig frodiggrønne skove. Men der går det sagt iblandt folk, at Salling var engang en ø, og at der, hvor engene ligger nu, var der fordem et farvand. Der for éngang en højbåren jomfru, og hun led skibbrud, i havsnøden bad hun til Gud om redning og lovede at bygge en stenkirke på det bakkehoved, hun så højt over sig. Sagnet fortsætter sig også i nye tider: På den gamle ligsten, som ligger indmuret uden på kirkens østmur, kan man endnu (i den snoede korsstav) se det tov, forstenet, hvormed hun blev draget op af bølgerne. – Resenius kalder kirken Vor Frue kirke, et testamente fra år 1304 kalder den St. Peders kirke; jomfruen kan i sin nød have påkaldt begge disse gode helgener, og det kunne rime sig med kalkmalerierne, at kirken er både Vor Frues og St. Peders kirke.

Således blev da kirken til på dette sted, og den kan endnu ses viden om, ej blot i det nærmeste Salling, men også i Fjends herred og langt ind i Harsyssel. Af udseende er den som en almindelig landsbykirke, blot grimmere, opført af hugne kampesten, men forhutlet, hverken våbenhuset eller det gravkapel, der nu må gøre tjeneste som korsarm, hører med til den egentlige kirke. Denne antages opført i slutningen af 1100 årene, omtrent da i Valdemar den Stores dage, og derefter i slutningen af 1300 årene, omtrent altså i Valdemar Atterdags tid, udvidet mod øst med et nyt kor og Sakristi; i vest har tårnet udvidet kirken, og i den således fremkomne egentlige kirke er der derefter indbygget hvælvinger: I tårnet en, i langhuset tre, i koret to og i sakristiet en halv hvælving.

Det er da i disse hvælvinger og på dens piller samt på altermuren og tårnmuren, at kalkmalerierne findes. Under halvdelen af langhusets nederste hvælving og under tårnhvælvingen er der lagt et træloft, som bærer orglet og dets blæsebælg; vil man have et samlet indtryk af kirkens udsmykning, så må

man tænke sig dette loft fjernet eller sænket, da kan man overskue hele værket: En fremstilling på tårnmuren og pillerne af den lidende og stridende kirke, på altermuren af den sejrende kirke, en fremstilling i de tre langhushvælvinger og den nederste korhvælving af kirken på jorden, i den øverste korhvælving af den i himlen. Alt i alt vil billedværket således nytte kirkebygningen til en fremstilling af hele den kristne kirke.

4. Neden i kirken

Tårnhvælvingen er prydet alene med blomsterværk. Efter billedværkets plan har man ikke haft brug for denne plads til billeder.

Men hele værkets afslutning her imod vest dannes på tårnets vestmur med et stort billede, over hele væggen, af et broget indhold.

Endnu er ikke alle enkeltheder tydede. Men hovedindholdet er*) en fremstilling af *St. Kristoffer*, hvis legende her er fortalt ved hans billede blandt martyrerne (se 11, 6 b.). Den kæmpemæssige Kristoffer bærer her Jesusbarnet på sin skulder, barnet har det korsprydede rigsåble i sin hånd, og i det vejer jo al verdens byrde. Kristoffers navn betyder just: »den, som bærer Kristus«. Som han da ved at bære Kristus kom til at bære mange over undergangens stride strøm (og det er vel denne verdens farefulde strøm, der er afstreget i billedet), således er også Herrens kirke på jorden en Kristusbærer. Men Kristus er jo med sine alle dage til verdens ende, og det trods alle djævelske fristelser, der liste sig til os med kattesjed (og om dem skal måske den kat minde os, som på billedet nærmer sig Kristoffers øre). Men hans billede sidder just her, nederst nede i kirken, som et billede på den her på jorden lidende og fornædrede og dog kæmpestærke kirke, der med Kristus på sin skulder bærer mange til frelse og er sejsersæl.

5. Kirken oventil

Om den sejrende kirke skal billedet på altermuren minde os.

Sakristiets halvhvælving yderst i øst har måske nok oprin-

delig været smykket, men da kun med blomsterværk; den er jo helt adskilt fra den øvrige kirke.

Men på altermuren har billedværket haft til afslutning imod øst et billede, som endnu ikke er afdækket og vistnok er ødelagt, men til hvis indhold man med stor sandsynlighed kan slutte sig.

Over kirkens oprindelige kordør, midt i kirken, ses den hellige *Maria* som Jesu moder, den Guds velsignede (se 10,1). Over den ved korets forlængelse indrettede nye kordør ses hun som den hellige jomfru, der ransager, gemmer Herrens ord i sit hjerte (se 9.1). Over begge disse billeder er overskriften: *Sancta Maria, ora pro nobis!* (i tonefald oversat: Hellige Jomfru, bønfade for os). Denne katolske bøn kan ikke vi bede med. Vi påkalder hende ikke, vi prise hende salig, vi tilligemed »alle slægter«. – Men *Marialegenden* kræver endnu et tredje billede af hende og da navnlig, at vi får hende at se kronet som himmeldronning. Vi kan se, at billedet på altermuren har været omgivet af lovprisende småengle, og det kan næppe betvivles, at det har vist os *Maria kronet*.

Det er vel den hellige rædsel, det er vel det bange hjerte, der, under troens formørkelse ved de pavelige vildfarelser, har bragt katolikkerne til at glemme, at der er kun én Midler mellem Gud og mennesker, Jesus Kristus, og i denne frygtelige vankundighed har de tyet til deres mange nødhjælpere, deres skarer af helgener, og da især til Jomfru *Maria*. Det bange hjerte har haft mere mod til at påkalde den milde kvinde end guddomsmanden. Guds søns moder er blevet dem alle Guds børns moder, *Vor Frue*.

Hun kan dog også for os stå som et billede på vor moderlige kirke. Med hende for øje føler vi så vort samfund med al menigheden. Med hende for øje i disse tre billeder føler også vi os som Herrens velsignede – bevare også vi Herrens ord i vore hjerter – vente også vi saliggørelsens krone. – Mindes vi da i tårnbilledet om korsets fornedrelse, så ihukomme vi her forklarelsen under den livsens krone.

*) Som arkitekt *Uldall* har tydet det.

6. Kirkens piller

Imellem korset og kronen ligger dog troens den gode strid, den strid, der er god, fordi den er troens og kæmpes i troens pagt med Gud om fred. Om den har alle pillemalerierne skullet minde os, idet de fortæller om nogle af de første stridsmænd.

Jakob den ældre, apostlen (se 9,5 og 10,4), forestod sammen med *Peder* (se 9,7) og *Johannes* (se 9,4) om hvem apostlenes gerninger beretter, grundlæggelsen af menigheden i Jerusalem. Han var den ene af »Tordensønnerne«, og ved sin hellige ild tændte han og drog på sig jødehadet, så han år 44 faldt for sværdet som den første martyr blandt apostlene (Apostl. Gern. 12). Den mand, som trak ham for dommeren, skal være blevet grebet af hans tros frimodighed, så han gik i døden for troen tillige med ham.

Den hellige biskop i Jerusalem blev derefter *Jakob, Herrens broder*; den *retfærdige* var hans hædersnavn, selv blandt jøderne, for hans store fromheds og afholdenheds skyld. Han alene blandt alle kristne turde holde sin daglige bøn i templet, og mange lagdes til menigheden ved ham. På den tid var de kristne vel ellers under jødernes store band, og det var vel nok under de forhold, at hebræerbrevet blev deres trøst. Ved år 64, i et opløb om påsken, fik man Jakob fristet frem til at tale for folket fra tempeltinden. Han gjorde det således, at masserne jublede i et »Hosianna, den Davids søn!« Men rasende styrtede fjenderne ham ned til jorden; her lå den retfærdige endnu og bad for sit folk, indtil en garver knuste hans hoved med sin kølle. – I sammenhæng med kirkens andre billeder må vi her tænke ham som ét med Jakob den Yngre, Alfæi søn (se 9,4 og 10,3).

Da blev *Simeon*, Alfæi søn og kaldet Herrens broder (se 10,3), den anden biskop i Jerusalem. Efter byens ødelæggelse i året 70 samlede han atter menigheden på Sions Bjerg, styrede den gennem farefulde tider, indtil frafaldne kristne år 107, i Trajans kejsertid, fik ham angivet som kristen. Ved 120 år gammel blev han slæbt for landshøvdingen, grusomt og gentagende pint under hudstrygelser, men den svage olding forblev

stærk under troens bekendelse og bøn, indtil korsfæstelsen gjorde ende på hans lidelser.

Pillemalerierne viser os nu, på tredje hvælvingsbues piller, i syd Jakob den Ældre, i nord Simeon; de har vel haft også de andre ovennævntes billeder, på den anden pille i syd synes Peders navn at være levnet os. Der er kun rester tilbage af disse pillemalerier, men de tyder på, at alle kirkens 8 hvælvingspiller samt muligheden også de 2 tårnpiller har været smykkede med brystbilleder; og under disse er der anbragt, til afslutning nedad, en rundkreds med et udformet kors i, det almindelige indvielseskors. I den lange, lave og smalle kirke må disse pillemalerier have været så iøjnefaldende, at dermed begge kirkens sidemure måtte synes rigeligt smykkede.

Af disse rester kan man nu slutte, ligesom det også i sig selv er rimeligt nok, at man på kirkens piller har malet sådanne, som i følge Pauli Brev til Galaterne 2,9 kan anses for at have været kirkens første »piller«, især den første menigheds piller, og *Paulus* selv har da nok været iblandt dem.

Over disse pillemalerier har der imidlertid på navnebåndene været indskrifter, som kan yde altid nogen hjælp til en nærmere bestemmelse af de ødelagte billeder.

Thi tanken er ikke blot, at vi her skal have menighedens første piller, men overskrifterne giver dem en særegen skønhed ved at minde om klippen, på hvilken disse billeder er grundede. Over Jakob den Ældres billede står: *conceptus, natus, Jacobus* (ham, som er *undfanget* og *født* som Jakob); på den næste pille mod vest står der eller har der stået foruden et navn: *passus, crucifixus* (*pint, korsfæstet*); over Simeons billede står der: *Simeon, peccatis remissis* (Simeon, med *syndernes forladelse*). – Det er ord fra den apostoliske trosbekendelse, der er udvalgte og tilkæmpede til billeder af troens første bekendere.

Efter et utroværdigt sagn er vore tre trosartikler blevet til derved, at de 12 apostle har ydet dem hver et led, og endnu har romerkirken dem som 12 artikler. Da her kun er 8 og højst 10 piller, synes udvalget af disse overskriftsord ikke helt igennem at kunne falde sammen med denne tolvdeling. Dog må det synes så godt som sikkert, at de 4 øverste sydpiller har

fået mindeord fra de 4 første led (og da måske over Jakob den Retfærdige, Peder, Jakob den Ældre og Andreas), og at de 3 øverste nordpiller har haft mindeord fra de 3 sidste af de 12 led (og da måske over Simeon, Paulus og Johannes). Kun om man kunne tænke sig to led på hver af de to brede tårnpiller, kunne tolvdelingen tænkes gennemført; men vi lades i hvert fald i uvished herom.

Dog trods dette er tanken med disse pillemalerier og overskrifter sikker nok. Fra den fornedrede op til den sejrende kirke går vejen gennem troens den gode strid, men munden bekender man jo sin tro til saliggørelse. Det er disse billeders særegne skønhed, at de holder os for øje den tro, der var af begyndelsen, således som den har levet i dens første bekendere. Det er disse overskrifters særegne skønhed, at ligesom navnebåndene slynger sig fra pille til pille omkring hele kirkens menighedsforsamling, således skal den fælles tro sammenbinde de troendes mængde til at have ét hjerte og én sjæl, at vi alle måtte nå til enhed i troen.

Udsmykningens afslutning både mod enderne og til siderne har da malerier af et dybt åndeligt indhold. Med tillem্পning af den gamle tedeumssalme kan vi i hentydning til tårn- og pillebillederne synge:

O store Gud, vi love dig
af troens grund, på jorderig
du elsked verden, og din pagt
er jord og himmel underlagt

– og i hentydning til altermurens billede:

O store Gud, evindelìg
du glæder os i himmerig,
hvo er som du i herlighed
fra evìghed til evìghed.

Men også fremdeles fra hvælving til hvælving, fra kappe til kappe, er kirkens billedværk som én mangfoldig lovsang. Det

er et stort udtænkt kirkehistorisk tedeum, som i farver toner hen under Skive kirkes gamle hvælvinger.

7. Kirkens blomstervæxt

Til indfatning for de enkelte billeder og billedafdelinger har hvælvingernes midtpunkter, ribber og buer mangeformede prydelser.

Hvælvingsskapperne bærer stærkt slyngede blomsterranker. De udgår på flere steder fra forvrængede ansigter – de er udfyldte med alskens blomster, frugter og fugle samt enkelte vilddyr – de ender mod oven i blomsterkalke, og i disse er der anbragt kirkens hovedbilledværk, skikkelser fra Guds Riges historie.

Der kan, selv om der ikke just skal, forbindes åndelige tanker med dette blomsterværk; i hvert fald må man, helst om man som daglig kirkegænger har brug derfor, have lov til at tænke sit derved: Der er ud fra den i synd forvrængede verden – det er op igennem alskabningens mangfoldighed og dens forvildelser – at der, ved Guds nåde i kirken, oprinder den ædle væxt, hvoraf Guds Rige og dets børn er blomsten. Men ved forvildelserne ligger det nært for os også at tænke på de katolske forvildelser.

8. Kirken i himlen

I øverste hvælving, over Jomfru Marias kronede billede på altermuren, ses i nordre kappe 1) *Guds Søn*, naglegab og takket kronering; i søndre kappe 2) *Gud Fader*, korsprydet rigsæble som den almægtige og med tredobbelt krone til antydning af treenigheden; i hvælvingens midte ses *Den Helligånd*, i en dues skikkelse:

Halleluja, Gud Fader, som
Marias ringhed ihukom,
Guds Søn i hendes kød og blod,
Guds ånd og kraft i svagest mod!

I de øvrige seks kapper, hvælvingen rundt, sidder to og to til sammen i kalkene *engle*; deres udseende minder os dog så stærkt om de jordiske forskelligheder imellem mennesker, at vi ikke fejler ved at søge blandt dem også *de frelste* mennesker, der jo ved frelsen er blevet englenes lige. Kirkens ældste lovsange, som i gammel tid har lydt især til højtid, nemlig Serafsangen fra Esaias 6 (sanctus), englesangen fra julenat (gloria) og palmesøndagssangen (hosiana, benedictus) – klynger sig hen over dem alle: 3. Hellig, hellig, 4. hellig er Herren, 5. Gud Zeba at, 6. Fulde er himlene (eller: Al jorden) af hans herlighed, 7. Æret være Gud, Hosiana i det højeste, 8. Vel-signet den, som kommer i Herrens navn:

Dit navn er helligt, himmeldrot,
vor Gud, Jehova Zebaot
med os de høje himmelkor
lovsyngte Dig for frelse stor.

Her er altså afbildet Herren og hans nærmeste, de i himlen, den treenige Gud og hans menighed i himlen; og midtpunktet i de himmelske sange er Kristi komme.

I de to næste hvælvinger følger hans nærmeste under jordelivet.

9. Apostelkirken

I næstøverste hvælving sidder forrest to kvinder som talsmænd for den kvindekreds, der elskede Herren.

2. *Den hellige Jomfru*, en smuk kvindeskikkelse, med en bog, opslået, ligesom mange af skikkelserne have den (se 5).

2. *Maria Magdalena*: Fra Magdala by, af hvem Jesus havde uddrevet syv djævle (Luc. 8), og som siden hørte til hans nærmeste venner, og så ved korsfæstelsen og opstandelsen. Hun er ikke den samme som Maria fra Bethania, Marthas og Lazarus søster, der (Marc. 14.) forud salvede Jesus til begravelsen og i sin kærlighed til ham »gjorde, hvad hun kunde«. Ikke heller er hun ét med den synderinde, (Luc. 7), som bodfærdigt

salvede Jesu fødder og fik meget forladt, fordi hun elskede meget. Urigtige sagn mener dog sådant, og her er hun malet, om ikke just som »den bodfærdige Magdalena«, så dog med alabasterkrukken.

De andre seks kapper bærer de 11 apostle, ikke i nogen bibelsk rækkefølge, men i en orden, som kan passe til de virkelige sagn: Først de 3, hvem sagnet gør til Alfæi sønner (se 10, 3) og de 2, som er Zebedæi sønner (se 10, 4), alle 5 gør sagnet til Jesu søskendebørn; så 2 fra Nazareths nabolag, Bartholomæus fra Kana, hvis navn Natanael betyder Guds gave, og Matthæus, hvis navn har samme betydning, fra en toldbod ved Genesaret sø; derefter følger de 3 fra Betsaida, Philip og Brødrene Peder og Andreas; endelig Thomas.

3. *Simon Zelotes* (Kananites) skal først have prædikeret i Nordafrika og *Judas Thaddæus* (Lebbæus) skal først, som følge af en brevveksling imellem Jesus selv og kongen i Edessa, have prædikeret i Syrien. Siden skal begge have lidt martyrdød i Østerland, Judas for et kølleslag, Simon gennemsavet.

4a. *Jakob den Yngre* Alfæi søn, er siden 300 årene, men uden hjemmel i skriften, gjort til ét med Jakob den Retfærdige (se 6).

4 b. *Johannes*, Zebedæi søn, evangelisten, er den discipel, hvem Herren elskede, den anden af »Tordensønnerne«, hvis hellige ild skal være blusset over for kætteren Cerinth og over for den røver, som blev frelst ved ham, den lyser også i hans Åbenbaringsbog. Her har han en lukket bog i hånden. Adskillige år efter Marias død ved året 50, og vel først efter Jerusalems undergang i året 70, kom han til Efesus, hvor han befæstede Pauli menigheder, og hvorfra han af kejser Domitian var forvist til øen Patmos. Da han var de 100 år gammel, samlede han al sin prædiken i et »Børnlille, elsker hverandre«, og med bøn for menigheden sov han fredeligt ind. – Jakob den retfærdige og Johannes har været nøje forbundne med grundlæggelsen af menigheden i Jerusalem; det er vel derfor, de sidder sammen her.

5 a. *Jakob den Ældre*, Johannes broder. Hans brede pilgrims-hat minder om sagnet, at han efter at have prædikeret i Spani-

en, hvis skytshelgen han er, drog som pilgrim tilbage til Jerusalem. På pillebilledet og i midterhvelvingen får han tillige en pilgrimsstav (se 10,4 og 6).

5 b. *Bartholomæus*, efter gammel formodning også kaldet Nathanael, israeliten (Joh. 1), i hvem der ikke var svig. I hånden har han i bærebånd det Mathæusevangelium, som han bragte til Indien. Ellers plejer han at bære på sin egen hud, thi i Indien blev han levende slået og segnede derpå for et øreslag. – Jakob den Ældre og Bartholomæus er i en særegen grad missionærer blandt apostlene, dem som gik på de lange rejser.

6. *Mathæus*, tolderen Levi, evangelisten, skal have prædikeret i Ethiopien og her været snigmyrdet ved et spydstik. Efter andre sagn har han prædikeret i Arabien og døde her på bålet. Det var da Mathias, apostlen i Judas den forræders sted, der kom til Ethiopien. – Mathæus sidder alene her, ved sit evangelium har han vel også været i et enestående forhold til hebræermenheden.

7 a. *Filip* skal være død korsdød i Frygien 87 år gammel i året 87; han fremstilles her som en gammel mand.

7 b. *Peder*, Simon, Jonas' søn, fremstilles her i stærk bevægelse under samtale med Filip, stærkt bevæget var han jo altid. Sidst har han prædikeret i Rom. Ved år 64 eller 68, under kejser Nero, flygtede han fra sit fængsel her; da mødte ham Herren, som ville til Rom for at lade sig korsfæste påny; Peder vendte da beskæmmet tilbage til fængslet og lod sig korsfæste med hovedet nedad. – Om Herrens første møde både med Filip og Peder fortælles i Johannes evangelium 1.

8 a. *Andreas*, Peders broder, blev den første biskop i Byzants, det senere Konstantinopel, hovedstaden i den græsk-katolske kirke. I Grækenland korsfæstede han på et skævt kors; et sådant er siden blevet kaldet et Andreas-kors. Det er dette kors, Rusland fører i sit flag.

8 b. *Thomas*, stikkende sin finger i et hjerte. Han stiftede en menighed i Indien, hvor han faldt for et spydstik. Da portugiserne i 1400-årene ad søvejen nåede til Indien, forefandt de Thomaskristne dér. – Andreas og Thomas synes nærmest knyttede til den østlige del af kirken.

Således har da apostlene alle efterkommet Herrens befaling at gå ud i al verden, al kirken er grundet ved deres forkyndelse. – Med tanke både på kvinderne og apostlene kan vi synge:

Du kom og gav Dig til os hen,
og Du blev elsket her igen,
de hellige apostles ord
forkyndte Dig på viden jord.

Apostel- og kvindekredsen var på jorden Herrens nærmeste efter ånden, hans venner.

10. St. Annas hus

I midterhvælvingen fremstilles hans frænder, hans nærmeste efter kødet, de fromme, i hvis kød og blod han kom, talsmænd for dem af Israel, som troede profeterne og ventede forløsning.

Bibelen melder kun lidt om Jesu frændeforhold: Elisabeth var Marias frænde. – Maria havde en søster, der sandsynligvis var Alfæi hustru og Jakob den Yngres og Jose moder (og af en efterbibelsk beretning er det troligt, at de to havde også en tredje broder, Simeon, den anden biskop i Jerusalem). Disse 3 var da ikke Jesu brødre, men hans søskendebørn. – Jesus kaldes Marias førstefødte, hun har da haft flere børn; og Jesus havde foruden søstre 4 brødre: Jakob (den retfærdige), Jose (eller Josef), Simon og Judas. Disse brødre hørte ikke til hans apostle, som sagnene mener, hvad derimod Jakob den Yngre gjorde; de troede ikke heller på Jesus før sent; efter hans opstandelse forkyndte de ham; Jakobs brev og Judas brev i Ny Testamente er vel fra dem. – Det er omtrent alt, hvad bibelen beretter om Jesu frænder.

Men naturlig nysgerrighed søgte da tilfredsstillelse i upålidelige sagn, og under kirkens kamp imod den vranglære, at Jesus ikke virkeligt, men kun tilsyneladende var et menneske, kunne slige sagn få altid nogen betydning. De opkom tidligt, fulde af de barnagtige fortællinger, de voxede efterhånden, navnlig tages de i tjeneste hos den katolske vranglære om Ma-

rias bestandige jomfruelighed, efter hvilken Jesu brødre gjordes til ét med hans fættene; og da så Mariatilbedelsen bredte sig i 1300 og 1400 årene (i Danmark vel især fra året 1425, da St. Annas festdag blev anordnet på kirkemødet i København), blev billedlige fremstillinger af Jesu frændelag almindelige, især var de yndede omkring år 1500. Fremstillingen i denne hvælving er en sådan, som kalkmaleri vistnok hidtil enestående herhjemme, medens vi dog skal have alterbilleder, der behandler den store familie. – Dog disse sagn var i strid med bibelen, stemmede ikke heller indbyrdes, for de forskellige kunstnere og på de forskellige steder kunne de lyde forskelligt, og der kunne vel også i enkeltheder fejles imod dem.

Et af de almindeligt udbredte sagn er i alt væsentligt fulgt i denne hvælving*). Det fortæller, at Herodes den Store for at rydde af vejen beviset for, at han ikke var en ret jøde, men kun en edomit, lod alle folkets stamtavler, der opbevaredes i templets baggemmer, brænde. Der var da nogle af Jesu frænder, som, så godt de kunne, efter gamle folks udsagn og efter bøger, de havde hos sig i Nasaret, gjorde optegnelser om Jesu frændeforhold.

2. Marias moder stammede fra Bethlehem og var *St. Anna*. Hun var tre gange gift, og her ses hun som en lille pige, omgivet af sine 3 mænd: *Joakim*, er som den 1' af dem malet næsten som en dreng på alder med Anna; *Cleofas* er som en 2' mand malet i skægløs ynglingealder (han er efter andre sagn Josefs broder), og *Salome* er som den 3' mand malet som en skægget mand.

1. Med Joakim, der boede i Nasaret, blev Anna moder til Jesu moder, og her ses *St. Maria* og *Josef* med *Jesusbarnet* imellem sig, Josef med den stav, ved hvis grønning Gud udpegede ham fremfor andre oldinge i Israel til at ægte Maria.

3. Med Cleofas blev St. Anna moder til *Maria Cleofas* (dat-

*) Jeg skylder bibliotekaren ved det store kongelige bibliotek, hr. justitsråd *Bruun*, tak for hjælp til oplysning især om denne hvælving.

ter) også kaldet Jakobs(moder), her dog betegnet som Marie Salome (datter). Hun er altså Jesu moster og ses tilligemed sin mand *Alfæus* og 4 sønner: *St. Jakob den Yngre*, der plejer at kendes på en Valke- eller garverkølle; *St. Simeon*, sædvanligt kendt på en sav; *St. Judas*, sædvanligt kendt på en kølle; og *St. Josef den Retsfærdige*, sædvanligt kendt på et sværd. Her sidder Josef diende, Judas vistnok med et spyd, og Jakob og Simeon synes at have fået deres kendingstegn forvexlede.

4. Med Salome blev *St. Anna* moder til *Maria Salome* (datter), her dog betegnet som Jakobs(moder). Det er vel ved en fejl, at de to Marier, der skal være Jesu mostre, har fået deres tilnavne forbyttede. Hun sidder her tilligemed sin mand *Zebedæus* og deres 2 sønner: *St. Jakob den Ældre*, med pilgrimshat og stav, og *St. Johannes Evangelist*, der fra moderens skød rækker efter giftkalken i faderens hånd, den han som apostel tømte uden at skades. Også de to er altså Jesu søskendebørn.

8. Efter det ovenomtalte sagn havde *St. Anna* en søster, som hed *Hismeria*. Hun er altså Jesu moders moster.

7. *Hismeria* havde 2 børn: Eliud og Elisabeth. På navnebåndene her læses »Elisabeth« og »Elisabeth, Eliuds søster«. Men sagnet kendet kun én *Elisabeth*, Marias søskendebarn og Johannes den Døbers moder. Af denne ene ses da her to billeder: Et fra hendes ufrugtbare ungdom med dens savn og forventning gennem lange tider, og her har hun en lukket bog -, og et fra hendes alderdom med dens moderglæde og frelseskundskab, og her har hun en åben bog; de to sidder arm i arm og tales ved om den tydelige læst i bogen; hendes alderdom oplyser, trøster, påminder hendes ungdom.

6. *Zakarias*, i præstedragt, og *Elisabeth* med *St. Johannes*-barnet imellem sig. Frelseren og døberen er altså næstsøskendebørn.

5. Eliud var fader til Eminen, der ellers fremstilles som en mand (hvis hustru sagnet undertiden kalder Memelia), men som her umiskendeligt skal være en kvinde, siddende i lovsang, ligesom de fleste af skikkelserne i denne hvælving. Eminens søn er *St. Servacius*, her en lille bispeskikkelse. Han hører kun hjemme i sagnets verden. Efter Guds vilje viede en engel

ham til biskop. Han levede alene af nadverens føde. Talte han om verdslige ting, forstodes han af ingen. Talte han om åndelige ting i modersmålet, så forstodes han af alle. Rørte man ved ham, så lægedes man, ved hans nærværelse afvendtes ulykke, han er helgen for god lykke. Han sidder vel her for at vise det gamle Israels overgang i det nye. Men sagnets verden kan på mange måder være sindbilledlig. Efter Guds vilje har kirken sine beskikkede hyrder. Den lever jo ikke af brød alene. Den er en fremmed på jorden og har dog alle tingers ånd. Og ved den skal alle jordens slægter velsignes. Så kan han sidde her for at indlede billedværket i de to følgende hvælvinger, kirkens helgener, dens martyrer og hyrder.

Åbenbart er det forherligelsen af St. Anna, der er rådende tanke her i hvælvingen; den katolske krønike om, at Maria var født af Anna uden arvesynd og ikke i synd, skal lægge grundvold under Mariadyrkelsen; og billederne her har så deres givne fortsættelse i Mariabilledet blandt apostlene og deres givne fuldendelse i det på altermuren. Det er hele denne fremstilling, der kan bekræfte rigtigheden af, at kirken er Vor Frues kirke. Hedeby kirke var oprindeligt Vor Frue kirke, blev siden også St. Peders; med Ribe kirke gik det omvendt; Skive kirke, som i 1304 var St. Peders, kan ved disse billeder være blevet Vor Frues.

Dog ligeså åbenbart er St. Anna-tilbedelsen ikke enerådende tanke her. Hendes hele familie behøvedes jo ikke for Mariadyrkelsens skyld, dens tilstedeværelse her må have en anden hensigt. St. Annas hus skal tjene til en fremstilling af Herrens folk efter kødet, af hans menighed i profeternes folk, som forventede forløsning i Israel, og som under lovsang så forventningen opfyldt og troede, og i denne tanke har vi årsagen til dobbeltbilledet af Elisabeth:

Profeterne fra fordums tid
har varslet om Dit komme hid,
og Du var dine frommes bøn
og deres meget store løn.

Hvælvingen har da som rådende tanke også et evangelisk indhold, og dette bekræftes ved sammenhængen imellem alle hvælvingerne. Efter den øverste hvælving, Herrens nærmeste i himlen, følge i anden hvælving hans nærmeste efter ånden, vennerne; her har vi hans nærmeste efter kødet, hans egne, til hvem han kom, frænderne; derefter følge martyrerne, som vi også af Johs. Åbenbar. 20,4 kan se er hans nærmeste i kirken, og endelig nederst menighedens hyrder som talsmænd for al den øvrige kristenhed.

Også vil en nærmere betragtning, af hvælvingen selv, for vore øjne give et evangelisk udbytte. Idet den fortæller om vor frelsers onkler og tanter, fætre og kusiner, dem, i hvis kød og blod han kom, en hebræer af hebræere, forunderligt virkeligt: Må den udmale for os virkeligheden af, at vor frelse blev menneske og dermed virkeligheden af al vor frelse. Kun 3 af hovedskikkelserne her gives ud for helgener; de andre, St. Marias mand, St. Annas mænd, de to andre Marier og deres mænd, Hismeria, Elisabeth og hendes mand samt endelig Eminen har ikke noget St. foran deres navne. De er da vel almindelige, daglige mennesker ligesom vi andre. Således viser disse billeder os, at også vi, at alt folket, ja at vore daglige familieforhold kan velsignes, de viser os virkeligheden af vor frelsesstand. St. Anna hus viser virkeligheden af Herrens hus her på jorden iblandt os. – Om hovedbetingelsen herfor, nemlig at vi ligesom disse de gamle profeters folk tro Jesu komme til os for at gøre sig til et med os, så også vi kan juble; »et barn er født os, en søn er givet os«.: Derom minder os det blodrøde kors, omvundet med en urtekrans, som er anbragt på ribben midt over kirkens oprindelige kordør, det mest iøjnefaldende sted i kirken.

I alle de 5 hvælvinger i kirken er de to østre kapper de fornemste, den nordre af dem er hæderspladsen, den søndre er begyndelseskappen, åbner hvælvingens fremstilling: Således også i denne hvælving. I de andre hvælvinger udfolder fremstillingen sig derefter i syd og vest om, at 8. kappe i nord er slutningskappen: i denne hvælving derimod har delingen imellem de to slægtlinier medført en omvendt orden i 5. til 8. kappe.

11. Martyrkirken

Det er helgener, som langhusets to nederste hvælvinger fremstiller, først martyrerne iblandt dem, så dem, der var menighedens hyrder. Det er hele den almindelige, den katolske kirkes helgener, der skal forestilles igennem disse billeder; men tillige, indordnede under den sammenhæng, der er imellem dem, særlig den danske kirkes helgener. At disse ikke er forestillede for os ved enkelte talsmænd, men alle er tagne med, viser os, at det ikke på tilfældig, uvilkårlig eller ubevidst vis, de har påtrængt sig; de har været hensigten. Dette ejendommelige danske, nationale sigte ligger i tidens tankegang; hvad der her skal fremstilles, er, udtrykt i datidens sprog, et dobbelt: »Guds hellige og Danmarks riges patroner«.

Til disse patroner, skytsånder, hører ikke kong Erik den Hellige, som grundede den svenske kirkeordning, var Finlands apostel og blev martyr i 1160: Han fik aldrig folkery i Danmark, ej heller pavelig anerkendelse. Det fik derimod hellig Olav fra Norge, og det forud for de egentlige danske helgener, han er den ældste af vore helgener og en fællesnordisk helgen. Til disse patroner regnes ikke her vore blot folkekarne helgener: Margrethe fra Ølsemagle ved Køge, Niels fra Århus, Erik Plovpenning, hellig Anders fra Slagelse. De opnåede ikke pavelig stadfæstelse og er kun folkehelgener. Kirkehelgener i Danmark er disse syv: Knud Konge og Knud Hertug, som blev martyrer og findes her i martyrhvælvingens 4. og 5. kappe; Ansgar og Rimbart, som grundede vor kirke, Kjeld og Tøger, som byggede videre på den, de fire findes i munkehvælvingens 4. og 5. kappe; og endelig Abbed Vilhelm, som fornyede opbyggelsen og her findes i 8. gruppe.

Også denne fremstilling af »Guds hellige og Danmarks riges Patroner«, og her nu først af martyrerne, er katolsk. Sagn og virkelighed er uadskilleligt sammenblandede, mirakler i utrolig mængde står til helgenes rådighed, den ene martyrs pinsler går igen i mange andres. Helgenlegenderne stammer jo fra middelalderens rigt udmalede tid, da man mindre spurgte om, hvad der var virkeligt, end om, hvad der åndeligt kunne have sin sandhed; således blev den katolske helgenglo-

rie til. Men selv om denne tilligemed alt, hvad der af udmaalinger og udsmykninger hører til den, rives bort, om end mange store tal formindskes, om end alt eventyrligt, alt sindbilledligt fjernes, så bliver der dog tilbage virkeligheden af, at kristne levede, led og døde, i hobetal, rundt i landene, under gruelige pinsler, og dog i Vorherres fred og sejr, vidunderligt styrkede; og der bliver endydermere tilbage af virkeligheden af det, som i hvert enkelt martyrsagn er den særegne kerne.

Gennem martyrkirkens talsmænd synes det meningen at give en skildring af martyrdømmet. Den begynder med Stefanus, den første martyr efter Herrens himmelfart. Bispem Sixtus den 2den i Rom skal have fremdraget to unge mænd, begge fra Spanien og beslægtede indbyrdes, begge blev de en pryð for kirken, og begge blev de blodvidner, Vincentius og Lavrentius. De sidder her til højre og til venstre for Stefanus på hvælvingens fornemste sæder, men foran dem, på hæderspladsen, sidder som en øverste for alle martyrer den store St. Sebastian, han blev martyr i samme forfølgelse som Vincentius, den grusomste forfølgelse af alle. I 1. kappe ses da i martyrvorsten martyriets besindighed for Guds ansigt, i Vincentius et vidnesbyrd om forfølgernes afsindige ondskab; i 2. kappe to fattigforstandere, diakoner, lige kække i æggende frimodighed. Disse fire er udvalgte skikkelser og store navne. I 3. kappe følger så talsmænd for alle dem, hvis navne ikke kendes herneden, de er skrevne i Livsens Bog, et minde om storheden af den martyrfare, som efterfulgte Herren i hans lidelse. I 4. og 5. kappe ses martyriet først i vore to kronede martyrer, som den kongelige magt, der overvinder verden, og derefter i Hellig Jørgen og Knud Hertug (den første er måske den sidstes skytshelgen) den kristelige ridderånd, som ikke følger sit eget, men i selvhengivelse skænker folkene fred og velsignelse. I 6. og 7. kappe gives endnu en skildring af martyriet, en dobbelt, først af dets sagtomdige manddom og af dets fornedrede og fristede kæmpekraft, Mauritius og Kristoffer; derefter af dets åndelige højhed, medens det bæres oppe lønligh ved nådens midler i kirken og åbenbarer ved himlens underværk: Dionysius og Erasmus. I 8. kappe afsluttes skildrin-

gen med en mindelse om martyriets fortsættelse i senere tider, Petrus Martyr og Accurrius.

1 a. Under kejser Diocletian, år 303-305, skulle alle kristne i hele det romerske verdensrige udryddes. *St. Sebastian* var den gang en anset øverste i kejserens livvagt. I sin højre hånd har han her en lukket bog; han skjulte sin tro, så længe det kunne gavne hans trosfæller. Derefter bekendte han den således, at mange styrtedes i martyriet, og mange vandtes for troen. Angivet af kejseren blev han, nøgen som her, bundet til en pæl, for langsomst muligt at skydes til døde af bueskytterne, og her har han en bue i venstre hånd og er gennemboret af pile. Skytterne forlod ham som død; en kristen enke, som kom for at nedtage og begrave ham, mærkede dog livstegn og plejede ham, indtil han helbredtes. Men under bøn for Gud ansigt nåede han derefter til vished om, at han skulle vidne for kejseren, og dristigt trådte han i hans vej og bød ham afstå fra hans uret mod de kristne. Da lod kejseren ham nedslå med kølle. – De blev mishandlede, siger hebræerbrevet 11.

1. b. Også i Spanien skulle dengang kristendommen udryddes. Her var diakonen i Saragossa, *St. Vincentius*, Guds bedste redskab, og ved hans lidelser kunne måske andre skræmmes. År 304 blev han da lagt på pinebænk, så ristet over en kulild, salt strøede de i hans sår, halvdød kastede de ham ind i det usleste fangehul, hvor lejet var redt med skår og skarpe skærver. men engle kom til ham, fodstokken brast, skærverne blev til duftende roser, vagten flygtede, og under englelysning og englesange udåndede han mellem fromme kristnes hænder. Her sidder han med sejrspalmen i sin hånd. – De slukte ildens kraft, siger hebræerbrevet 11.

2 a. Om *Stefanus* fortælles i Apostl. Gern. 12: Bogen i hans højre hånd minder om hans vidnesbyrd efter skrifterne; stenen i hans favn om hans død. – De blev stenede, siger hebræerbrevet 11.

2 b. Under kejser Valerian, år 258, blev Sixtus i Rom korsfæstet tilligemed fine diakoner. Kun diakonen *St. Laurentius* gemtes endnu. – »Fader, hvor går Du hen uden mig«, råbte han til sin biskop, og det blev hans trøst: »Du bliver gemt til

en større kamp«. Først skulle han udlevere til dommeren kirkens skatte, thi han var dens skatmester, alle fattiges ben. Skattene havde han dog uddelt. Men til den bestemte tid, på trejdedagen, kom han til dommeren med alle menighedens fattige, blinde og krøblinge: »Kom nu ud og se vor Guds skatte, hele gården er fuld af guldkar, thi disse mennesker, i hvem Kristus bor formedelst troen, de er vore sande skatte«. Da blev han, efter mange pinsler, stegt på en jernrist, vi ser den i hans hånd; han led standhaftigt; »nu er jeg stegt nok på den side, kom nu og vend mig!« og han udåndede under bøn for folket. – De slukkede ildens kraft, siger hebræerbrevet 11. – St. Lavrentius' navn er hjemliggjort for vore fædre ved det om gudesagnet om Baldur mindende sagn om Lunde kirkes opførelse. Hvad der var opbygget om dag, rev troldene ned ved nat, indtil trolden Fin lod sig tinge til at opføre kirken, imod at Lavrentius enten skulle gætte han navn eller give ham både sol og måne og begge sine øjne. Men da den tingede frist allerede var ved at udløbe, og Lavrentius sørgmodig hvilede sig på en høj på marken, hvor just troldens kvind og børn boede, hørte han hende tysse på barnet: »I morgen kommer Fin, fader din, og giver dig både sol og måne og kristenmands øjne klare«. Så kunne Lavrentius nævne Fins navn, men trolden fløj i flint, og endnu ses han forstenet gribe om en af kirkens piller.

3. *De 10.000 stridsmænds lidelsesminde.* Det store tal er jo meget rundt, men når talen er om blodvidner, så er jo også for os selv mindre tal usigeligt store. I Trajans kejsertid, år 117-138, ved Ararats bjerg, skulle disse 10.000 ofre til algunderne. Men de lod kejseren vide: »Vi bringe os selv som et levende og ubesmittet offer til Vorherre Jesus Kristus, hvem Du elendige ikke kender«. Så skulle de også ofres, i mange pinsler. Navnlig blev de styrtet ned fra bjerget i et krat med store torne, og i et sådan ses her 10 nøgne skikkelser, ynkeligt spiddede. Herren havde hørt deres bøn og lovet dem alle mulige velsignelser til dem, som fejrede deres minde. Det er det, den biskop gør, som sidder over dem med bog i hånd. Sagnet særlige indhold er at vise, at martyrerne gennemgik alle Her-

rens lidelser. – Vi har en skare af vidner omkring os, siger hebræerbrevet 12.

4 a. *Hellig kong Olav**) har folkene af den danske tunge kåret til deres første helgen og dyrket her i de tre nordiske lande og så langt af led, som deres sønner nåede. Kong Olav Trygvessen var landet i Norge år 995 med engelske præster, med dåb og messer; fra vikingelivet vendte han hjem i troens iver til den kongegerning at kristne Norge; i den korte frist af 5 år kristnede han 5 norske »lande«. Nogle år derefter drog kong Olav den Hellige på vikingetog, kun 12 år gammel, og i Normandiet tog han dåben. Endnu var han kun i 20 års alder, da han år 1014 trådte sit dybe spor i fædrelandets jord, kom hjem til sin højsindede moders gård med store, klare tanker om at samle Norge, ja for trods bonde-, jarle- og dane-vælde at gøre det mægtigt ved at grunde dets kirke. En middelhøj skikkelse med lysebrunt hår, røde kinder og skæg, myndigt blik, øjne med glans som af en genfødt viljes indre ild, var han en betagende mand; hans ord kunne gløde, og han havde kongelig kraft og snarrådigt snille til at omsætte ordet i handling. Der blev kamp og modstand gennem alle hans dage. I Gudbrandsdalen førtes Thor selv, i sit træbillede, ud for at skræmme ham i hans kamp for den hvide Krist. Men han bød folket se mod øst, hvor solen gik op som et billede på den soles sol fra Bethlehem, der just nu gik op over Norge, et kølleslag knuste så afguden, Gudehovedet veg pladsen for en kirke. Allevegne tvang han hedenskabet med væld, indtil han i sin mangfoldige jordske kamp og for sin store nidkærheds skyld måtte fly af land. Han kom kun tilbage, sin kongetanke tro, for år 1030 at finde sin bane ved Stiklestad: Bjarkemålet lød fra kong Olavs skjald, »Sol er oppe«, kampråbet løftedes af hans kongsmænd, det blev dog mødt af det fra hans modstanders bondemænd, men solen mørknedes som på en langfredag, og hellig Olav beseglede sit kongeværk med sit blod. Allerede vinteren derefter hørte man i Trøndelagen megen tale om hans hellighed og

*) Se A. D. Jørgensen: Den nordiske kirkes grundlæggelse osv. (tildels ordret benyttet).

Jærtegn, den næste sommer kappedes man viden om i at rose kong Olav, selv kong Olav måtte til trods for sin moder Alfifa erklære ham for helgen. »Der skulle mere end mandevid«, mener Snorro, »til at forklare, med hvor megen glans det har behaget Gud at helliggøre den højærværdige og hellige kong Olav«. – Også Olav Tryggvesens bedrift ihukommedes af folket i Hellig Olavs stovværk. Man glemte dennes jordiske kampe så kun den retfærdige slagen af de uretfærdige, man mindedes hans kongelige højsind, hans klare syner, hans vredes kraft, hans stærke bønner og underværk. Hans drab blev et Niddingsværk mod hele folket, han selv en martyr og en helgen. Så voxede da hans hår og negle efter hans død, hans åsyn blegnedes ikke i graven. En af hans kirkes klokker hed »Gny«, den og de andre ringede sig selv over hans helgenskrin, de ringede siden til sejr over Lyrskov hede, da hellig Olavs søn, kong Magnus den Gode, førte både danske og norske mænd i kamp mod Venderne ved Danevirke. Her sidder hellig Olav med stridsøkse og rigsæble. – De overvandt riger, siger herbrærbrevet 11.

4 b. Fra omtrent år 1000 behøvede kristentroen næppe mere at indføres i Danmark udenlands fra; i Svend Estridsens tid og hans sønners skulle kristendommen indføres i sæder og skikke. Den kongegerning viede *hellig Knud Konge**) sin kraft og sin vilje. En ung mand var han, af stor skønhed, med kongeligt åsyn og livlige øjne, djærv og forstandig, tankerig og veltalende; han led dog tillige under stærke lidenskaber, kødeligt begær, heftighed, utålmodighed. Først måtte han så få sat kristenskik på sig selv, og dagligt hørte han messe, fastede ofte, tæmmede sig selv også under svøben i lønkamret; den kvinde, som kunne sætte Kristi navn imellem ham og sig selv, havde reddet sin ære; siden var han sin ædle hustru, dronning Edele, ubrydelig tro; han blev Gud og kirken ydmygt hengiven, midt i sin styrke blev han streng imod sig selv, mild og skånsom mod de svage, en alvorlig kristen: Hvo som er i

*) Se A. D. Jørgensen: Den nordiske kirkes grundlæggelse osv. (tildels ordret benyttet).

Kristus er jo en ny skabning. Men derefter skulle så også i hans folk det gamle være forbigangent og alt blive nyt. Lov istedetfor selvtægt, gudsfreden i de hellige tider istedetfor voldsfærd, dom og tugt istedetfor venners frilindende vidnéd, fastetider istedetfor fylderier, ret og værn for enke og værgeløst barn, for pilgrimmen og den fremmede, for fattige mænd og frigivne trælle, kristent broderskab i kristen landefred: Det var det, han ville, og han vidste, hvad han ville, og vidste, at det var sandheden, der skulle frigøre folket. Stenkirker rejste sig i de dage i stedetfor stavkirker, den i Roskilde, den i Lund, i Odense byggede han på én, han har også nok villet forberede den i Viborg: Kirken skulle grundmures i folket. Derfor bænkedes han bisperne blandt de ypperste i rådet, præster fik domsret til kirketugt, selv burde de kun svare for kirkelig ret, og tienden skulle fri dem fra fristende afhængighed under deres kirkesogne. Dog det nye kom utilpas, folkets uforstand blev til modstand, og desto mere fristedes han af utålmodigheden. Medens Knud tøvede i Slesvig for at vogte på vor søndre grænse, og flåden lå samlet i Limfjorden, tøvde oprørstankerne ikke med at samle sig. Vendelboen rejste sig, jyderne fulgte alle efter, fynboen med, som Josef blev han forrådt af sine egne, hans ærlige tiltro blev forrådt af den falske blakke, og i Albani kirke i Odense stred hellig Knud kongen sin sidste strid, ved aftensangstid fredag den 10. juli 1086. Hans mænd stred mandigt for ham i kærlighed, men i blodbad og våbengny skriftede og begræd han med angerstårer sine synder, gav sjælegaver, tilgav og fik tilgivelse; det var fastedag, og kræfterne sank; et kastespyd i siden og et stenkast i tindingen gav ham banesår; så tog han kærlig afsked med sin broder Benedikt, gik tilbage til altret, og stille som et slagteoffer gav han sig hen i bøn for sit folk. Stenet som Stefanus, gennemboret som Sebastian, segnede han med udbredte arme, selv en lignelse af Kristi kors. I nattens stilhed gravede munkene hans grav for altret, og da kort derefter hans dronning kom ved nattetide for at tage hans lig med sig til Flandern, hindrede et stærkt lys fra himlen hende deri og vidnede om hans hellighed. Men efter folkets bloddøm over den from-

me fulgte tunge gudsdomme over folket; om påsken i 1095 var alle danske enedes om hans hellighed, og efterslægten godkendte, udførte alle hans kongetanker. »Optaget«, siger Saxo, »i den himmelske hærske, omsvæver han fædrelandet og er, hvad han på Jorden stræbte at være, Danmarks skyts-ånd«. Her er han afbildet med rigsæble og sværd. – De øvede retfærdighed, siger hebræerbrevet 11.

5 a. *St. Georgs, Hellig Jørgens*, billede her foran billedet af Knud Lavard skildrer også dennes kristne ridderdåd til folkefrelse. – St. Georg var en rig og fornem ridder fra Kappadocien. Han uddelte alt sit gods til de fattige, og han kom til Libyen hvor en frygtelig drage fra sin sump forpestede staden med sin giftige ånde. Får og fæ, børn og jomfruer havde folket måtte ofre til den, nu skulle kongens egen datter opsluges. Da kom Hellig Jørgen til og hørte nøden, ved korsets kraft betvang han dragen og fældede den i Jesu navn. Her ses han i ridderlig rustning, gribende i dragens vinge og svingende sværdet over dens hoved. Belønningerne gav han til de fattige, i tusindvis blev folket døbt, og kongen rejste en kirke til hans og den hellige jomfrus ære. For at landet kunne blive et kristent land, krævede Hellig Jørgen disse tre ting af kongen: Først at sørge for kirker, at sørge for præster, de to ting må fremfor alt andet påhvile kongen og kirkens styrelse; og derhos flittigt at søge messe og altid at ihukomme de fattige, og på de to ting, kirke- og altergang samt kærlighedens gerninger, skal menigheden endnu kendes. Så kyssede han kongen og drog bort. – Men på den samme tid, i Diocletians kejser-tid ved år 303, hærgede hedenskabets drage al kristenheden, den store drage djævelen opslugte mange og selv af de bedste. da kom Hellig Jørgen til kejserstaden, kunne ikke bære at se på al den folkenød, og mandigt trådte han op imod kejseren. Det blev en grufuld dragekamp. Han blev spændt på hjul, og medens det drejedes, flænget af knive, gennemgik også mangel den anden marter; men styrket af Herren selv bestod han i dem alle, og ved hans lidelse og død kristnedes mange. – De blev vældige i krigen, siger hebræerbrevet 11.

5 b. Ikke folket selv, men dets præster havde forstået at fin-

de helgenglorien om Knud konges hoved. Desto lettere kunne den for en tid fordunkles af den, som hele folket og dets bedste mænd og dets store konger så stråle omkring Knud Hertug. Senere flød begges ihukommelse for en del sammen som i én stråleglans. – *Hellig Knud hertug**) var Erik Ejegods ægtefødte søn, 12 år gammel blev han Skjalm Hvides værdige fostersøn og voksede da op med Asger Ryg og hans brødre; som sine brødre øvedes han ved Sakserhoffet i ridderfærd og høviske sæder. Han blev en kæk og uforfærdet mand, handlesnar, klog og veltalende, kysk og ædruelig, oprigtig af hjertet, med en moden kristenmands sagtmødighed for Gud, med en ynglings tro til de kristne livstankers fejrende sandhed, en kristelig personlighed. Det var Niels den Gamle, som var konge, og han havde gerrigt sparet på hirdmænd til værn om landefreden og lige gerrigt forholdt sin fostersøn, venderfyrsten Henrik, hans mødrenerv: Stimænd fyldte da landet, almuen mishandlede; Venderne, holster, vagrer, meklenborger, som en giftig flod voldte Jylland mange sorger, ødte meget blod, også på øerne; og freden i det kongelige hus stod kun på svage fødder. Hans vise og højsindede dronning Margrethe havde til sin død i året 1117 stræbt at være en »danebod«, hun elskede Knud moderligt, tog ham til gudfader for sin søn Magnus, udstyrede siden sin søsterdatter Ingeborg som hans brud, døende byggede hun landefreden på hans ædelsind og trofasthed, og han gav hende løfterige ord: »Den Gud, som kender hjerterne, ved, at det er mit oprigtige forsæt: Alle mit livs dage at beflitte mig på en ærlig og ustraffelig vandel, aldrig at fremkalde, men rolig afvente uvejret og gerne at betale ondt med godt«. Fra 24 års alder, i året 1115, var Knud blevet rigets Lavard, da ingen anden turde, begærede han jarledømmet i Sønderjylland. Niels ville dog lade sig betale for det store len, og gladeligt solgte Knud sit fædrengods for at gøre ham betalt og for således selv at få lejlighed, og Guds beskikkelse, til

*) Se *A. D. Jørgensen*: Den danske kirke osv. – og *Henry Petersens Afhandlinger* i oldnordiske årbøger 1885 og 1887.

sin livsgerning. En sørøver skilte ham ved resten af hans arveguld, og Niels havde ondt ved at bære tanken om tabet, Knud tog sig det let og så mere på, hvad han havde at leve for. Venderkongen bød han fred, besejrede ham i krig, overvandt tillige det onde med det gode, ja kom over ham med fred og venskab og vandt hans hjerte, siden vandt han også hans folk, så de, noget efter Henriks død, år 1129, kårede ham til deres herre. Nu skulle ikke blot en stortid for Danmark komme med fred, som den siden kom gennem trængsler under Valdemarerne, nu skulle også venderfolket vinde frem og lære at kære den himmelske herre. Alt var beredt, også folkene har nok drømt derom. Dog uvejret trak op. Med kraft havde Knud ærligt og ustraffeligt holdt over landefreden; var det en frænde, han greb i hærværk, fik han kun en desto højere galge. Var det kongen selv, som ville bryde givet lejde, så nødte han ham til at bevare æren. Misundere mistænkte uværdigt ham, der ikke søgte sit eget, for at eftertrakte den jordiske trone. Men rolig afventede han uvejret. Sværd, lod man ham høre, kunne bide også gennem han purpurklæder, godmodigt var hans svar: Hvad siger I så om fårepelse? Han blev anklaget for kongen, kunne dog anbefale sig til kongens samvittighed med sandhedens åbenbarelse. Magnus hadede ham, brugte mange rænker, Knud ænsede dem ikke, han var vant til at tro på magten i sine gode ord, og han var tryg. Så brød uvejret løs, og Magnus fuldførte sin niddingsdåd; det var i Haraldsted skov ved Ringsted den 7. januar 1131, da snigmyrdede Magnus den uskyldige Knud. Kun 40 år gammel satte han livet til som en martyr for sit livsværk, og dets lyse udsigter lukkedes. Dengang udåden rygtedes, blev det skrevet med tårer i menigmands ansigt, hvor elsket en herre han var hos alle, mænd græd som kvinder og kvinder som børn, næppe var nogen landesorg så gribende som den. Men af hans blod oprandt en lægedomskilde til folkets gavn i de kommende tider, og attendedagen efter hans død, oprejste Gud ham en arving, kong Valdemar den Store, som i sin voksne alder ikke helmede, før Knud var skrinlagt på Herrens alter i Ringsted; den 25. juni blev den dag, da folket valfartede til hans

grav. – Han hørte hjemme på Sjælland, derfra bredte sig hans dyrkelse, og der slog dengang de danske hjerter kendeligst. Men hvad der kommer fra landets hjerte, får hos os sit livsværk ved Dannevirke. Her er han malet i harnisk med her-tugkransen om hovedet, med sværd i hånd og Dannebrog, en af de ældste malede fremstillinger af vort flag, en splitvimpel med hvidt kors inden i rød grund. – Dem var verden ikke værd, siger hebræerbrevet 11.

6 a. Den thebaiske legion (fra staden Theben i Ægypten) 6666 mand (atter et tal, meget afrundet og usigelig stort) var år 286 sendt kejser Maxentius til hjælp på hans krigstog og ved kristenforfølgelsen i Frankrig. I Schweiz ved Rhonefloden skulle de ofre til afguderne for sejr. Men de var alle kristne, havde i Rom lovet bispnen hellere at dø end at af dø fra troen. De nægtede kejseren lydighed, og han lod hver tiende af dem nedhugge. Da talte deres øverste, *St. Mavritius*, til sine folk: »Til lykke, fordi I alle er rede til at dø for Kristus! Kun derved blev det muligt at bære synet af vore kampfællers mord, og jeg bevarer Herrens bud: Stik dit sværd i Balgen!« Svaret til kejseren blev da: »Vi er dine soldater, og til statens forsvar bærer vi våben, men aldrig sviger vi Kristi tro.« Atter lod kejseren hver tiende nedhugge; men under fanebærerens opmuntringer fik han samme svar. Uden modstand lod de sig derefter nedsable. Her ses *St. Mavritius* med fanen. – De tog ikke mod befrielse, siger hebræerbrevet 11.

6 b. *St. Kristoffer* var en hedning, kananit, en kæmpe af krop, og han drog ud for at tjene den største. Men den største konge, han fandt i verden, korsede sig i gru for den onde, og Djævelen selv, i en gammel soldats skikkelse, veg ud af sin vej i sky for korset. Det lå dog ikke for ham, som en eneboer rådede ham til, at tjene korsets herre på eneboervis, i fasten og prædiken. Så tjente han ham, så godt han kunne, ved det simpleste arbejde: På de stærke skuldre og støttet til et vældigt træspir bar han vejfarende over den stride strøm, for Kristi skyld. Men hvad han gjorde mod ringe mennesker, det fik han gjort mod Kristus selv: To gange kaldte en barnestemme ham ud fra nattehilen, en tredje gang endelig fandt han

barnet. Men med hvert skridt, han tog i strømmen, vejede drengen tungere på hans skulder, og kun med nød og næppe bar han ham over. Det var ham, som havde han båret al verdens byrde: »Barn, hvor var Du dog tung at bære!« Det var Kristusbarnet selv, ham, som bærer alle ting ved sin kraftens ord, for at han kan underlægge sig alle ting. Til et vidnesbyrd herom grønnedes hans stav den næste morgen og bar frugt. Så vidste han, at nu tjente han den største. – Atter drog Kristoffer ud for, selv en kæmpe, og nu i mere end kroppen, at tjene den største, og han kom til Samos i Lycien, måske under forfølgelsen i Decius' kejsertid, ved året 250. Atter bar hans stav frugt, for tusinder beviste den frygtløse kæmpe troens sandhed. Og atter tog verdens byrde til at veje. Men han lod sig ikke kue, ikke rive bort af strømmen, hverken af to skønne skøger, hvem man i djævelsk ondskab sendte til ham i fængslet, ej heller af de fristende pinsler på den smeltende jernseng, ej heller under den glødende jernhat, ej heller medens bueskytterne skød sidst til måls på ham. Det var jo Kristus, han med alt dette bar, det var jo menneskers frelse, han bar frem, og skøgerne omvendtes til at lide martyrdød, pinslerne smeltede ikke ham, men jernsengen, pilene prellede af på ham. Men da hans hoved faldt på blokken, blev hans blod til lægedom for hans fjender, »I Guds og St. Kristoffers navn« kom selv hans bødler til at tilbede. – Således bar han, som vi ser på billedet, Kristusbarnet på sine skuldre, og således gik det til, at spiret i hans hænder grønnedes og bar frugt: Han bar mange vejfarende over den strøm, der er stridest af alle. – De blev fristede, siger hebræerbrevet 11.

7 a. Da Pavlus i Athen havde prædiket om den ukendte Gud (Apostelgern. 17), troede iblandt andre Dionysius den Areopagiter, medlem af Athenernes øverste råd. Han blev af Pavlus gjort til biskop i Athen, siden så han også til Asiens menigheder, men da det rygtedes, at kejser Nero i Rom havde kastet Paulus, tilligemed Peder, i fængsel, ilede han derover. Han kom dog for sent til at træffe ham i live, Pavlus var halshugget, Peder korsfæstet. Så blev han der en stund, men længtes da ud til dem, hvem Herren endnu var den ukendte

gud. Med nogle trosfæller var det så efter sagnet denne Dionysius, som drog til Frankrig, til Paris (St. Denis), hvor menigheder voksede op omkring ham. Der var mange hedninger, som stod ham efter livet; men der lyste ud af ham en sådan himmellys mildhed, at ingen kunne løfte hånden imod ham. Først da kejser Domitians udsending kom til, i året 96, blev den 90årige biskop grebet. Men han greb til alle kirkens nådemidler: Tynget med tunge lænker holdt han fast ved den gode bekendelse. Hudstrøgen, strakt på ildpande, sang han højt og lydt med sine lidelsesfæller og bad. Kastet for vilde dyr, tæmmede han dem med korsets tegn. I fængslet ved natetide holdt han nadvere med sine fæller, og Herren selv var til stede. Atter ubarmhertigt hudflettet blev han endelig halshugget. Men legemet rejste sig med hovedet imellem hænderne, og engle førte ham til hans hvilested. Hvad der lyser over ham, er den oprejningskraft, der med Gud Faders ånd bor i dem, for hvem Herren i hans menighed ikke mere er den ukendte Gud. Oftest fremstilles han med hovedet under armen, her ses han kun med bispehuen mellem hænderne, men issen afsavet og blodet rindende ned om panden. – De stoppede løvers mund, de blev gennemsavede, siger hebræerbrevet 11, og atter: Formedelst tro overvandt de.

7 b. *Erasmus* fra Antiokia var før Diocletians forfølgelse flygtet ud i Libanons bjerge. »De omvankede i ørkener, på bjerge og i jordens huler og kløfter, siger hebræerbrevet 11. Men ravne bragte ham føde, han taltes ved med engle, de vilde dyr faldt ham til føje. I Guds time steg han redebont ned igen til sin stad, helbredte de besatte, mange friedes også for vantroens onde ånd. Da førtes han for kejseren, og han svarede til sit navn Erasmus, »den elendige«. Såre skøn af skikkelse, et ansigt som en engels, øjne som solstråler, tale uden anstød, ord uden frygt, stod han for kejseren og bekendte: »Jeg er kristen«. Selv kejseren måtte lystes til at vinde ham, ville lokke ham med store løfter til at fornægte Herren. Da brød det frem, som var hans sande skønhed: »Du rivende ulv, du sjæleforfører, dine løfter skal ikke skille mig fra Kristi kærlighed.« Så skulle han pines og plages til at skilles fra den. Men såre

skøn stod han også for Gud, og hvad der lyser over ham, er vidunder over vidunder, som Gud benådede sin elskelige med. Slagene kendtes ikke på ham, fængsler kunne ikke holde ham, ilden rørte ham ikke, afguden blev til støv og aske blot for hans blik, døde måtte stå op på hans bøn, engle så han løbe gennem skyerne og bære martyrsjæle ind i himmerig. Gud gav ham vidnesbyrd og tusinder vandtes ved ham, alt imens engle tog smerterne fra ham. Har, som billedet viser, en vindet tarmene ud af hans liv, selv bar han da sejervinding forud for kampen. – De blev udpilede til pinsel, siger hebræerbrevet 11, og atter: De havde vidnesbyrd for deres tro.

8 a. I 1200 årene var i Italien mange farne vild fra den sande tro på Gud vor fader og skaber. Men som lys af mørke, som rosen af torne oprandt *Petrus martyr* fra sådanne kættere. I sit 7. år kom han en dag fra skole, og på spørgsmålet om, hvad han havde lært i skolen, svarede han: »Jeg tror på Gud fader, almægtige, himlens og jordens skaber, og på Jesus Kristus« osv., vor apostoliske trosbekendelse. Siden måtte han forlade både fader og moder for denne tros skyld, og han trådte ind i sortebrødrenes munkeorden. Her udmærkede han sig ved fromhed og flid, og det blev ham betroet at prædike rundt i landet og især i Majland imod kætterne. Gud var med ham i denne gerning, og ingen turde imodstå den visdom og ånd, som han talte af. Da pønsede kætterne på at rydde ham af vejen, og han blev advaret om, at allerede havde de lejet folk til at myrde ham. Men dristigt kundgjorde han dette fra sin prædikestol: »Lad dem gøre, hvad de kan, jeg vil stå dem imod, som død endnu mere end som levende«. I året 1252, på en landevej udenfor Majland, faldt da morderen over ham, på stimandsvis og kløvede hans pande, så han segnede til jorden. »Herre, i dine hænder befaler jeg min ånd«, så bad han, og endnu skrev han med sit blod i sandet sit gamle »*Credo*« (jeg tror), indtil morderen jog ham sin kniv i brystet. Men alle oprørtes i afsky over denne udåd, og for kætterne blev hans død til mere skade end hele hans liv. På billedet ses han med kniv i den kløvede pande og med sværd i brystet.

8 b. Et endnu farligere kætteri, et hedenskab, Muhammeds

løgnelære, havde i århundreder ødet Asiens og Afrikas kristnede lande, og det havde med mavrerne bredt sig langt ind i Spanien. – *St. Accurrius* af Gråbrødrenes munkeorden drog til mavrerne, på billedet ses han med trekorsset vandringsstav. Som missionær fornyede han hos dem forkyndelsen af den sande tro, men i året 1220 blev han tillige med sine fæller martret og gennemboret med et sværd. Han sidder med sværdet i brystet, navnebåndet er ødelagt, men det er utvivlsomt, at det har båret *St. Accurrius'* navn.

I denne kappe mindes vi altså alle senere tiders martyrier, ak, men vi mindes da også om en anden række af martyrer end den, som er fremstillet her: Kætterne, Katharerne, som alt i 1000- og 1000-årene ikke kunne bøje sig under paven og hans kirkestil; valdenserne (*Albigenserne*), som i 1100-årene rejste sig mod paven på Guds ords grund. Just med disse billeder for øje hører vi endnu bålet fra 6. juli 1415 knitre under Johan Huss, siden ser vi bålet tændtes under hans trosfælle Hieronimus fra Prag, i 1498 under Savonarola. Vi mindes, hvad fare Morten Luther løb i Worms. Vi mindes de kalviniske menigheder i Frankrig, Hugenotterne, de blodige krige imod dem, ja Bartholomæusnattens rædsler 1572. Der var ikke mere romerkejseren og hans hedninger, men romerpaven og hans munke, som kom med ild og sværd, med udryddelser i tusindvis, blodige korstog og krige, som med torturkamrenes rædsler og mørkets gerninger i hemmelige domstole – forfulgte alle disse. Der hviler en gruelig blodskyld over den romersk katolske kirke, og under den er der hellige martyrnave nok til atter en hvælvning. Også om dem er det da, vi med denne hvælvning for øje synger:

Du vakter vidner, fjern og nær
besegled dem i helgenfærd,
og martyrskaaren prist Dig
i dødens stund højtidelig.

12. Munkekirken

I nederste hvælvning ses da talsmænd for menighedens hyrder,

helgener tilhobe, alle fra den katolske munkekirkes tid. Pave Gregor den Store i 2. kappe fører dem an, med tredobbelt guldkrone på, større og prydeligere end selve Gudfaders i øverste hvælving, og han løfter fingrene velsignende over dem alle. Dog forud for sig har han i 1. kappe skikket tvende skikkelser, som minder folket om kirkens håndgribelige velsignelser til legemlig lægedom, og forrest af dem sidder munkekirskens mest yndede helgen. Den latinske kirke har fire store kirkefædre, de indtager 2. og 3. kappe. Den har i Danmark, foruden de to foran nævnte kongebårne helgener (og flere folkehelgener), endnu fem kirkehelgener: I 4. og 5. kappe afbildes de fire af dem, den danske kirkes første fædre, og den første, Ansgar, løfter fingrene velsignende over dem alle. Fremdeles har den latinske kirke fire store munkefædre, endelig ses to abbeder, begge i sin tid velkendte herhjemme, og den sidste af dem er tillige den sidste af de danske kirkehelgener.

1 a. *St. Martin* var imod sin vilje krigsmand, født i Østrig, opdragen i Norditalien. I sin barndom havde han, trods de hedenske forældre, søgt til kirke; som krigsmand var han sin tjeners tjener; og da han en gang red ind i Amiens i Frankrig og i den hårde vinterkulde mødte en pjaltet, halvnøgen tigger, hvem hidtil ingen havde forbarmet sig over, så forstod han, at den tigger var gemt til ham, greb sit sværd og delte sin kappe med ham, alt som det er afbildet her. I den følgende nat så han Kristus selv, klædt i den halve kappe, og hørte ham sige: Martin har klædt mig med den, og han er dog endnu udøbt. Straks lod han sig døbe og forlod sin krigstjeneste under kejser Julian den Frafaldne. I Frankrig blev han oplært og præsteviet, drog så hjem og fik sin moder omvendt. Undervejs fik han en røver omvendt, i hvis vold han var falden; han forbavsede ham ved sin frygtløshed, men Martin var jo kun bange for hans sjæls fortabelse. Han blev biskop i Tours, og afgudstræet her fik han fældet, stillede sig under det, men hedningerne måtte se med undren, at det faldt ikke på ham. Han blev biskop, dog imod sin vilje, thi kirken og især dens bispestilling blev verdsliggjort. Men også som biskop blev han ved med at leve som tigger, kunne lade sig mishandle, som var han en så-

dan, uden at røbe sig, han vedblev med at bo i en træhytte udenfor staden, en levende indsigelse imod den katolske verdslighed, munke flokkedes omkring ham. På et leje i støv og aske døde han år 1400 i den trosforvisning: »Djævelen skal ikke have nogen del i mig, Abrahams skød skal modtage mig«. Ved hans jordefærd samledes tusinder af munke, han er munkevæsenets fader i Frankrig, han kunne hjælpe på frådser og drankere, var dog også en god helgen bl.a. mod kopper. I middelalderen blev vel ingen helgen tilbudt mere end han, han ihukommedes ved folkenes fester, endnu kender vi Mortensaften med kringler og gæs. Morten Luther, der er født den 11. november, er opkaldt efter ham.

1 b. *St. Rocus* var fyrstesøn fra Montpellier i Frankrig, men fra sit 12. år helligede han sig i afholdenhed, han gav sine arvede rigdomme til de fattige, sit land til sin farbroder, og på den store folkedøds tid, først i 1300-årene, greb han pilgrimsstaven – den han bærer her – og drog til Italien, hvor pesten rasede. Han kom som en engel, med korsets tegn, og i Rom og alle vegne veg pesten for den hellige. Da han selv lå syg i en ensom skovhule, blev han underfuldt opholdt. På billedet her synes en engel at række ham en skål med lægedom til hans syge knæ, som han løfter i vejret. Da sværdet hærgede hans fædreland, drog han hjem. Dog de holdt ham for en spejder, og i 5 samfulde år vedblev han i fængslet at bede om, at de, som herefter påkaldte hans navn, måtte fries for den gruelige pest. Efter hans død blev der på hans bryst fundet en tavle med indskrift om, at disse hans bønner var hørte. Da blev han genkendt og ærefuldt begravet, en kirke byggedes til hans ære, han er helgen for alskens lægedom og især mod pest og værk i knæerne.

2 a. *Gregor den Store*, født år 540, var som en fyrste i Rom, men lig en skibbruden mand slap han lykkelig ind i klosterets havn, og i stilheden der voksede de ting frem, som siden gjorde hans skrifter berømte, men som også kaldte ham ud af stilheden til et uhyre arbejde i livets travlhed. Sit fædreneslot gjorde han til kloster, stiftede seks andre klostre på Sicilien, blev en såre streng abbed, dog strengest imod sig selv, og med

ham fik alt munkevæsen skik og fremgang. – En dag så han på slavetorvet i Rom nogle skønne, lyshårede ynglinge til salg; jo, det var hedninger: »ak, at mørkets fyrste skulle eje så lysskønne skikkelser!« Det var angler: »ja engle er de!« De var fra landskabet Deira: »ja de ira (fra vreden) må de reddes!« Deres konge hed Ælla: »ja halleluja skal lyde der!« Og så begav han sig ad England til. Dog han kom kun tre dagsrejser frem, så nødte folket paven til at kalde ham tilbage, så elsket var han alt dengang. Fra år 590 blev han selv pave, og det blev en af hans kirkestyrelses største bedrifter, at som han fik missioneret i Italien, Tyskland, Frankrig, Spanien, så sendte han år 596 missionærer til England og fik landet kristnet, så han må æres som Englands apostel. – Han blev Italiens landeværge imod longobarderne, han sørgede for skoler, hospitalet, tog sig af forældreløse og lidende, brugte kirkens rigdomme til de fattige. Ikke underligt derfor, at folket ærede ham som sin gode engel. Endnu undres også vi over hans vældige livsværk i den farefulde tid, vi kender. Det verdslige Rom bukkede under for folkevandringens nye folkeslag, med ham som fører besejrede det kristne Rom, Kristi evangelium, dem alle. – Han indførte den højtidelige, ensformige sang, den senere Koralsang, istedetfor Ambrosius' levende menigheds-sang, eller han rensede denne fra dens fordærvelse, messen gjorde han så betagende som muligt, munk var han med liv og sjæl, overtroisk tillige. Men lagde han end på mange måder grunden til de senere pavelige vildfarelser, til middelalderens munkekirke, og var han end den første »slette« pave, han var dog tillige den sidste »gode« pave. Gammel og affældig døde han år 604.

Jeronimus er født i Dalmatien ved år 340. I Rom lærte han at sværme for hedenske mesteres gamle skrifter, men også at sværme med de unge i vilde udskjelser: »Vin og ungdom er en dobbelt brand til vellyst«. Der kom dog hurtigt forandring heri. Fra ungdommens slibrige vej søgte han søndag efter søndag ned i katakombernes grufulde stilhed, de underjordiske gravgader, hvor martyrmensigheden havde gemt sine døde og holdt sine gudstjenester; ved 20 års alderen modtog han då-

ben. Da begyndte han den granskning i den hellige skrift, der blev hans livs arbejde. Endnu fristedes han dog af ungdomslivet og dets minder, og han søgte til Syriens ensomme ørken; dog også der fulgte fristelserne, fra hule til hule slakkede han som eneboer, sort brændt af solen, afmagret i faste, klædt i sæk, vandede han sig i angerens smerter. Da lærte han at knæle for Jesus Kristus, og så fandt han fred. Siden prøvedes han i sløvhed, bibelen syntes ham rå og ringe imod de hedske mestere, hans arbejde hørte op. Da stod han i feberdrømme for sin dommer: Var disse mestre hans skat, så var også hans hjerte hos dem, og så var han jo ikke kristen. Så fik han atter fat på sin bibel, han studerede den fra sin hule ved Bethlehem i dens egne lande. En tid var han i Rom, højt anset for sin lærdom, og småligt forfængelig lystedes han ved æren. Men da han år 385 skuffedes ved ikke at blive pave, drog han atter til Bethlehem. Sin mørke afholdenhed, eneboer- og munkeuvæsenet, overtroisk dyrkelse af helgener og helgenlevninger forkyndte han som ret kristendom også i Rom. Da stod der en strid for troens sundhed, præster, lægmænd søgte at værgе menigheden, folket kunne rejse sig i opløb imod al den unatur. Men ligesom Ambrosius og Avgustin forsvarede også Jeronimus denne forfalskede kristendom: Jomfrueligheden fylder paradiset som giftermålet jorden; de ugifte er som de rene dyr, de gifte som de urene, for 7 par af hine kommer kun 1 par af disse med i arken. For sine fornemme, begejstrede romerinder kunne han smigrende lære: Kristus har engle til tjeneste i himlen, han må også have sine jordiske engle; og der var dem af dem, som gav alle deres rigdomme til de fattige, som i fejreste ungdomsår fastede sig til døde, som ikke lod sig holde tilbage af deres små børn, deres gråd og fremrakte arme, men fulgte ham over til Bethlehems huler for dér at bygge klostre og føle, ja føle sig Herren nærmere. Det var den forfalskede kristendom, som bar sejr i Rom og alle vegne, hvor Rom førte an. – Hvad Luthers bibeloversættelse er for os, blev hans latinske bibeloversættelse, Vulgata kaldet, for den romerske kirke. Ordningen af søndagsevangelier og epistler, skal skyldes ham. I sin høje alder ramtes han af mange sorger,

Rom blev oversvømmet af vilde folkeslag, Judæa af saracener, i alderdoms affældighed døde han år 420. Her er han afbildet med flad kardinalhat, med bog og trekorsset vandrestav.

3 a. *Ambrosius*, født ved år 340, var statsmand, statholder i Norditalien. Endnu var han ikke døbt, da ved et bispevalg i Majlands kirke et barns stemme pludselig lød: Ambrosius være biskop! Kun efter vidtdreven modstand modtog han valget og blev døbt. Han var en trofast mand i sit kald. De fattigste gav han alt sit gods, var de betrængtes talsmand, selv om de var kættere, også en fædrelandskærlig mand: »En dårlig søn forlader sin moder, fædrelandet, i farens stund«. I veltalenhed rev han alle med, i sine bøger var han en ypperlig kirkelærer, ham skyldte Majland sin berømte messe, herlige salmer haves fra ham. For kejser Theodosius var han »en mand og en sandhedens lærer«, han mæglede mellem kejsere, ret en kirkefyrste, og al sin magt brugte han i kirkens tjeneste. År 390 havde staden Thessalonika gjort oprør, og trods Ambrosius' advarsel lod kejseren henvend 7000 af dens indbyggere nedsable. Da mødte kejseren til kirke, som om intet var sket, men biskoppen mødte ham ved kirkedøren: »Vil Du da med de blodige hænder tage Herrens højhellige legeme og blod! Bort, dyng ikke brøde på brøde!« I 8 måneder holdt kejseren sig stiv, og biskoppen stærk, da gjorde kejseren bod i kirken: »Min sjæl er bøjet i støvet, vederkvæg mig, Herre, efter dit ord!« De arianske vranglærere, som nægtede Kristi guddom, havde vundet kejserinde Justina, og hun ville år 385 skaffe dem en kirke. Man truede Ambrosius, men »en præst kan ikke udlevere Herrens tempel, han kan kun lade sig ofre på altret«; man begyndte at tage kirken med magt, men Ambrosius prædikede: »Herre, hedningerne er faldne ind i din arv«; menigheden var i færd med opstand, kun hans vilje holdt den nede; de vågede med ham, nat og dag, bedende og syngende i kirken, selv soldaterne blev ikke til at stole på, og magten var magtesløs. Atter året efter brød stormen løs, der truedes med halshuggelse, der gik rygter om lejede mordere, kirken blev belejret af soldater. Da bragte Ambrosius Østerlands folkelige menigheds sang i brug, og sagnet fortæller, at han dengang

overførte fra græsk, til bestandigt brug over alle landes menigheder, den ældgamle tedeums-salme: »O store Gud, vi love dig«. Det var da i en stor time, mens menigheden holdt nattevagt omkring sin hyrde, mens stat og kirke brødes, at denne salme kom til at lyde. Men soldaterne stemmede i med, stormen lagde sig, og det blev atter stille. – I året 397 gik Ambrosius hjem til den Herre, på hvis nåde han troede.

3 b. Den næste skikkelse må være *Augustin*, født år 353 i Tagaste nærved Hippo i Afrika, den fromme Monikas søn. Hans ungdoms forvildelser, de kødelige, dem han havde lært i Karthagos grundfordærvede stad, og de beholdt magt hos ham gennem mange år; de åndelige, medens han søgte sandhed først i høje, hule tanker, så i tvivl om alt og fortærende tomhed – hans åndelige død var en bitrere sorg for hende end andre mødres ved ligbåren. Det blev hendes trøst, at en søn af sådanne tårer kunne ikke gå fortabt. Han søgte til Rom, blev veltalenheds lærer i Majland, og hos Ambrosius så han den fred, som greb ham. Hos ham fik han syn for sin viljes afmagt og for syndens grimhed, lærte nådens livsalige magt at kende og bøjede sig i tro, påskemat 387 blev han døbt af Ambrosius. Så havde moderen fået sit livs bøn opfyldt, »hvad skal jeg så længere leve her i verden«, og sønnen lukkede hendes øjne. Men han havde fået sig sit valgsprog: »Du, o Gud, skabte os til Dig, vort urolige hjerte finder kun hvile i Dig.« Sin bispegering fik han år 395 i den afsides lille by, Hippo, hvor en præsteskole voksede op omkring ham som »Avgustinermunke«. Men derfra styrede han, alene ved sin åndelige overlegenhed, hele den romerske kirke, i kamp mod alle vildfarelsens ånder, som formand for store kirkemøder, hans navn blev ypperligt fremfor alle. I sine bøger var han apostlen Pavli discipel og blev Morten Luthers lærer; om synd og nåde havde han jo selv gjort erfaring, og i Herrens kirke havde han jo fundet den sandhed, han søgte. Hans sidste åringers sorg var vandalernes ødelæggelse i landet, de belejrede hans stad, dog fik han lov at dø i sin rede: Bodssalmer stod på væggen ved hans seng, og med dem for øje sov han ind år 430.

4-5. Her følger 4 skikkelser, to bisper med bispehuer og

krumstave og den helligånds due, og to præster i avgustinerdragt med runde fladhuer. I den førstes navnebånd kan navnet tydes som St. Ansgar, og maleriet kan vise et Johannesansigt, som Ansgar plejer at have det. Hans sidemand må da være Rimbert. Den sidste af disse fire er hellig Thøger, og hans sidemand må da være hellig Kjeld. Billedernes sammenhæng fører dette med sig.

4 a. *St. Ansgar* var en højbåren franke, født år 801. Fra barndomslegene gled hans liv ind i dybe drømme og til ærligt munkeliv i Ny Korvejkloster i Nordfrankrig. I 25 års alder, år 826, fulgtes han med kong Harald Klak fra kejser Ludvigs gård til vore hedenske fædre, ud til at bo i »sorgens venlige hvilested«, ud til mange prøvelser. Martyrkronen vinkede ham. Han byggede vore første kirker, i Hedeby og i Ribe, blev ærkebiskop i Hamborg, i Bremen, blev Danmarks og Sveriges kirkefader, Nordens apostel. Men i hvor meget han end fik sørget for andre, og helst for fattige, enker og faderløse, han glemte ikke ydmygt at prædike for sig selv. Døende bad han brødrene synge et: »O store Gud, vi love Dig«, og han sov hen med den bøn: Gud, vær mig synder nådig, Du forløste mig, Herre, Du sandheds Gud.« Det var i året 865, den 3. februar.

4 b. Ansgar havde fattet kærlighed til en stille dreng og havde fået ham i sin klosterskole, det var *Rimbert*, og han blev hans hjertes søn, ja de blev i ånden forvissede om, at de ikke i evighed skulle skilles. St. Rimbert blev hans eftermand i ærkebispesædet, og bestandigt stod Ansgars forbillede ham for øje i alle handeler og afgørelser, derfor brugte han også kirkens skatte til at løskøbe kristne fanger med. Rimbert fortsatte også missionens gerning under mange farer. I hans tid byggedes kirken i Århus. Fuldt af længsel efter Ansgar og under trøsterige drømme om genforening med ham sov han ind år 888. På grund af hans store kærlighed til Ansgar fik han sin helgendag henlagt til 4. februar. Så har selvfølgelig ikke heller billedværket her skilt disse to venner ad.

5 a. *Hellig Kjeld*, St. Ketil, fra Randerseggen, af Kannelslægten, en rig faders og en from moders søn, kom fra barndom-

men alt i sådan ry for fromhed, at de i Viborg tog ham først til Kannik (efter Avgustinus regel) og siden, ved året 1130, til domprovst. Byen blev dengang hærget i ildsvåde, og flammerne bredte sig: Da tog Kjeld en af brødrene med sig op i tårnet og bad til Gud for byen og kirken; straks tæmmedes flammehavet, og kirken frelstes ved Guds tjeners forbøn. Riget blev dengang hærget i krigen imellem kongerne Svend og Knud, men Kjeld drog ud og mæglede til forlig imellem dem. Guldet, han derved fik i skænk, uddelte han allerede på rejsen til de fattige, det var hans største glæde at give, så længe han havde: »Den, som ikke forsager alt, hvad han har, kan ikke være min discipel«, det ord af Luc. 14 genlød bestandigt i ham. Der var engang et fattigt, spedalsk menneske, Kjeld trøstede ham; han var nøgen, Kjeld klædte ham, med sin egen overkjortel; han var fremmed, Kjeld lod hente vogn til ham – men pludselig forsvandt han for hans øjne. Da fik den gamle fjende sørget for, at i hvert fald Kjelds brødre i domkapitlet ikke havde øje for den gode hyrde, som Kjeld tjente, idet han tjente hans hjord; så beskyldte de ham for ødselhed og satte en anden i hans sted. En tid skinnede så hans lys i Ålborg (dengang under Viborg Stift), indtil han hos paven hentedes tilladelse til at gå som missionær til venderne, om han dog der kunne nå martyriets krone. Dog først lod paven ham genindsætte i Viborg, og da blev der fest i byen, selv hans gamle fjender takkede Gud for ham. Kort derefter blev han syg, lod sig på det sidste føre over i kirken til bøn, gik så hjem til sit dødsleje, og fra det holdt han sin sidste hjemgang den 27. september 1150. Der skete mange jærtegn ved ham, udover Jylland og viden om land påkaldtes han, og den 11. juli 1189 blev han skrinlagt som helgen af Absalon. Siden brændte der dag og nat lys ved »St. Kjelds ark«, som i gyldne kæder hang under hvælvingen i hans kapel på kirkens nordside, der slukkedes i året 1538, hvorefter kisten stod bag altret indtil ildsvåden i 1726. St. Kjeld er skytshelgen for Viborg by og stift.

5 b. St. Theodgar, *Hellig Thøger*, var født i Thyringen, af fornemme forældre, blev dog nok oplært i England, og i Nor-

ge vandt han ry for fromhed. Hellig Olav gjorde ham til sin huskapellan for at styrkes ved ham i guds frygt og retfærdighed. Men da kongen år 1030 var faldet ved Stiklestad, vendte Thøger landet ryggen og kom til Danmark. Hvor han kom i land, i egnen ved Vestervig, brød en hellig kilde frem, mange har fundet lægedom i den. Endnu var der ingen kirke i Vestervig, her i en udkant af landet; men under bøn til Gud gik den hellige ud, sankede rør og grene og samlede deraf en lille kirke. Her messede han flittigt og bad for Guds menighed, her levede og døde han. På billedet ser vi ham med hans kirke i hænderne, ombygget, som den blev, i sten: En ligearmet korskirke, med høje kirkevinduer, takkede gavle og tårnet med det slanke spir midt over korset. Født i højhed kom han til os fra kongesale, ydmygt og i Ringsted forblev han her i den afsides alskrog igennem en menneskealder, hans prædiken blev et helligt kildevæld til redning for mange sjæle, han selv blev ret en folkehelgen. Kort efter hans død så præsten Ulfrik smålys slagre over hans grav, straks drog han til paven og fik ham gjort til kirkehelgen. Biskop Alfrik i Børglum syntes ikke om, at en ringe landsbypræst skulle opnå så stor en ære, men ved ildprøven med hans ben slukkedes ilden over dem, så alle måtte overtydes om hans hellighed. Omtrent år 1110 stiftedes i Vestervig et Avgustinerkloster til hellig Thøgers ære, og rigे gaver strømmede i hans skrin i klosterkirken. Den er sognekirke nu om stunder. Men et par hundrede alen nordvest for den på stedets gamle kirkegård sås længe grundvolden til hellig Thøgers kirke, der var sognekirke, indtil den nedbrødes kort efter reformationen.

6 a. *St. Benedict* fra Nurcia i Syditalien var født år 480. Forarget ved livet i Rom flyede han ud i en skjult og ensom bjerg-hule, en munk hejste søden ned til ham, ellers vidste ingen af ham at sige. Men også dér forfulgtes han af Djævelen, han kunne rulle sig nøgen over de skarpe stene, over tjørn og tidsel, for at sejre over kødets begær. Som et vildt dyr tyktes han for de hyrder, som opdagede ham. Men hurtigt kom han i ry for hellighed; munkene i et nabokloster fortrød dog snart, at de havde valgt den unge mand til abbed; de ville forgive

ham for at slippe for hans tugt, og han forlod dem. Dog hans ry voksede, man droges til ham, rundt om ham byggedes klostre, hele 12 i tal. Men endnu var han ikke tilfreds med ordningen, han drog til Montecasino og byggede her det store kloster, der blev et mønsterkloster for hele romerkirken. Benediktinermunkene blev bundne for hele livet til lydighed, til fattigdom og til kyskhed; i tavshed og klostertvang måtte de passe deres øvelser og tider, deres gaver og avlsbrug, møller og værksteder; ødselhed er jo sjælens fjende. Ørkener forvandlede de da til haver, deres celler blev torturkamre, arnesteder for videnskab og kunst. Fra Montecasino sværmede de ud som bier og søgte sig altid nye kuber. Hærdede i faster og spægelser var det dem, der kristnede Europa. Nidkære selv var det dem, fra hvem opvækkelserne i menigheden gik ud. – Her er Benedict malet med krusifix i hånden.

6 b. Den hellige *Bernhard* fødtes år 1091 i Frankrig, på en ridderborg, men den fromme borgherre og især hans hustru opdrog ham og hans fem brødre og hans søster mere for ørkenen end for hoffet. En dag gik han i 22 års alder med sin tidligt døde moder i tanke, syg efter Gud, han ilede ind i en kirke ved vejen, knælede og græd og bad, lovede at leve og dø som munk. Drømmende tankerig, lidenskabelig i fromhed, fuld af viljeskraft, havde han magt over sig selv. Men han kunne da også tvinge andre, han tvang alle sine brødre og sin gifte søster ind i kloster, tvang også mangel en mand og mangel en hustru til at forlade hus og børn for at opnå munkelivets formelig højere fromhed. Han kunne dog også tvinge sig selv til at forlade de stille betragtninger alene med Gud, dem han elskede, for at kaste sig ud i den travleste virksomhed for Guds rige: Martha og Maria var jo søstre! I 25 års alderen havde han med sine 12 munke bygget sit kloster, Clairvaux, midt i et øde, hvor røvere huserede; de måtte ved det arbejde nøjes med havregrød og kogt bøgeløv; før han døde, havde der rejst sig her en by, og klosteret talte 700 munke. Bernharden kunne hunge og tørste, trængte alle vegne hen. Bernhard lyste i kuld og køn Tempelherrenes Ridderorden, Johanniterordenen, Sværdbrødrene osv. fulgte efter; det var

ridderånden, som svulmede i ham, og han lystedes ved den hellige død. Han stod på vagt imod vranglære, selv kættere bøjede sig for hans ord. Han blev en fader selv for paver, han stiftede fred, ja han handlede med kejsere og paver som med ringe menneskeborn, kirkens uafhængighed var hans mål. Han yndede ikke pavens højhedssyge: »Tænk på, at Judas var skatmester, modersorger for kirken og ikke herskermagter St. Peders arv«. Han længtes efter en rensning af kirkelivet. Han prædikede korstog, det andet, til den hellige grav, masserne myldrede om hans talerstol; i Speier sad kun den tyske kejser endnu urørt i kirken, da talte Bernhard til ham fra prædikestolen, talte om nåden, han var overøst med, krone, rigdom, mandighed, styrke, men hvad havde så Tysklands konge gjort for Kristus? Ville han ikke gå et fjed for ham, der udgød sit blod på korset! Kejseren bøjedes: »Jeg er rede til at tjene Gud!« og han tog korset af Bernhards hånd. Det gjorde også Frankrigs konge; men for Bernhard blev dette ulykkelige korstog en dyb ydmygelse. Ingensinde har en klosterbroder grebet mere over hele sin samtid end han: »Den fjederløse fugl kommer fra reden ud i storm og sus, men den får kraft under vingen til kampen imod stormene«. Men i den stille betragtning, fordybet i Gud, var hans rede. Salmen »Hil dig, frelser og forsoner« skal være fra ham, ligeså »Vorherres Jesu mindefest«. Vi kender kun, hvad vi elske, og vi forvandles til det, vi elske, »og som han elskes her på Jord, af støv opelskes englekor«. Således måtte han da give den evangeliske forkyndelse vidnesbyrd: »Hvad Du tilregner fortjenesten, det tager Du fra nåden«. Men ligesom hans munke allevegne skulle dyrke hvede og vin til nadverens gaver, således sidder han da også her med monstransen i hånden. I året 1153 sov han hen.

7 a. Tvende munkeordener blev fremfor alle andre pavens bedste støtter: Dominikanerne (Sortebrødrene) og Franciskanerne (Gråbrødrene). Det var tiggerordener. De samlede almisser, prædikede og skriftede, trods alle kirkens sognepræster, de underviste også de lærde, gennem hele samfundet bredte sig deres magt.

Dominikus var født i Spanien af adelig æt år 1070. Som ung

allerede elskede han selvpinsel og elskede de fattige, som præst drog han i flere år om i albigenkerne land og prædikede for kætterne, barfodet, fattigt klædt, i skarpeste modsætning til pavens udsendinge. Kætterne især lå ham på sinde. Men han kunne også gå med til at forfølge dem blodigt, ja hans munke fik en sørgelig eneret på kætterdomstolene med deres tommelskruer, pinebænke og bål. I året 1221 døde han, bærende sin jernlænke og liggende i aske på jorden. Han ses her med montrans i hånden.

7 b. *Franciscus* var fra Assisi i Italien. Af faderen var han bestemt for hans klædehandel, og som barn lærte han næppe andet hos ham end at give franskmanden (*Franciscus*). Ynglingens lyst var det at være i spidsen altid, med fine klæder, ved at rutte med penge, i natteustyr på gaderne. Men i arv vel fra moderen havde han fået hjerte for de fattige, og tidligt foresatte han sig at give enhver, som bad ham, helst om man bad ham i Jesu navn. Thi alt dengang kunne han ikke høre eller nævne det navn uden »en særegen hjertens bevægelse«. Men det vidtdrevne, en opspænding til mulighedens yderste grænse lå for hans italienske natur. Et års fangenskab forandrede ham ikke, en sygdom forvandlede ham; han fik afsky for sine forrige sysler, hans gamle liv tyktes ham dårskab, bleg og drømmende gik han om, det gærede i ham. I drømme så han under korsets tegn et slot, fuldt af våben, og så, at det var til ham og hans krigsmænd; straks drog han ud med en kamplysten ridder. Dog i en anden drøm hørte han, at det var bedre at tjene den rige Gud end et fattigt menneske, og straks vendte han hjem igen. Han vidste ikke, hvad han ville, kun det så han, at et andet menneske måtte han blive. Så søgte han ensomhed, blev endnu blødere over for alle lidende, gav dem sine egne klæder, gad give dem sig selv; især de spedalske var hans følelse imod, og især dem gav han sig da til at pleje, for Kristi skyld. Men en dag lå han dybt hensunken i bøn, da så han Frelseren hænge på korset, og siden da kunne han næppe tænke på den korsfæstede uden under tårer: Kristi korses kærlighed og efterfølgelse blev hans ét og alt. Atter i et syn lød en røst til ham: »Genoprejs mit hus!« Så slæbte han, bogstave-

ligt, sten til faldefærdige kirker, stjal faderens klædebaljer og sin egen hest til det samme, men man kastede skarn og sten på »den gale hellige«, faderen stævnedes ham for biskoppen: »Jeg vil give ham alt tilbage«, raabte Frants, »også mine klæder«, og bispem måtte skjule hans nøgenhed med en kappe. »Nu kan jeg vel med sikkerhed sige: »Vor Fader, Du, som er i himlene«. Nu tiggede han dobbelt ivrig til sine kirker, tiggede hos sine egne tiggere, og da faderen forfulgte ham med forbandelser, tog han sig en tigger til fader, at han kunne velsigne ham. Løst fra hvert jordisk bånd overgav han sig nu i fuldt sværmeri til højhedsfølelsen af sin himmelske fattigdom; og nu kunne han vaske de spedalskes fødder, rense deres sår, ja kysse edderbyldeerne på disse den gode Guds fattige. Det skete år 1227. For mange tyktes han en nar, andre røstes til tårer, der var det hos ham, der var hævet over spotten. Dog snart blev det hele Kristi faldefærdige kirke, han ville genoprejs; så vidste han, hvad han ville. Bestandigt flere sluttedes sig fra nu af til ham, selv pave Innocens den 3. kunne bruge den forunderlige mand, for folket blev han som en afgud. Hans gråbrødre blev utallige, en hær af mænd, af kvinder, til opvækelse af troen, rundt i Europa. – Så var det 2 år før hans død, fortæller hans disciple, da begyndte han med en 40 dages faste, og han var svag på legemet; men desto rigere strømmede den guddommelige nådes gaver over ham. Bestandigt faldt evangeliebogen op ved Herrens lidelseshistorie, og den gudopfyldte mand forstod, at som han havde efterlignet Kristus i livets gerninger, således skulle han og ligne ham i hans lidelse. Atter så han en korsfæstet, imellem serafvinger, og han forstod, at nu var det ham selv, der ved sjælens indre opflammelse skulle fuldstændig forvandles til et billede af den korsfæstede. Men da synet svandt, bar han Jesu vunder på sit legeme. Den indre opflammelse af sjælens bildende naturkraft havde udbildet sig i legemet, indbildningskraften skal kunne blive til en udbildningskraft. På billedet viser han os sine hænders vunder. – – Så bød han »sin søster døden« velkommen, nøgen på den nøgne jord, kun hyllet i en broders kappe, at han kunne dø uden ejendom.

8 a. Om *Abbed Budolf*, Botulfus, er sagnet usikkert. Han var en engelskmand, blev oplært i Frankrig, i et af de engelske klostre dér, kom hjem og stiftede et kloster og forestod det op i sin høje alder indtil sin død i år 700. Eller han var en skotsk prins, som for Kristi skyld forsagede sin faders kongetrone, drog til England, byggede en kirke og to klostre der og døde som abbed. Men sikkert er det, at han har været i ry for helighed, siden han også her til lands bl.a. fik en kirke i Ålborg. – Hans billede her må minde os om, at vi fik det meste af vor kristendom fra England.

8 b. I Eskildsøkloster i Isefjord var munkene henfaldne i ugudeligt levned, og klostret ødtes; dette bedrøvede Absalon. Men han mindedes fra sit ophold i Paris en lærd og gudsfrygtig mand, den hellige Vilhelm, og han sendte Saxo til ham i det håb, at han skulle blive kirken i Danmark til både. *Abbed Vilhelm* kom hertil år 1162. Da nu de Eskildsømunke, harmfulde over hans strenge tugt, stræbte ham efter livet, og klostret desuden havde lidt af oversvømmelse, lod Absalon det flytte til Æbelholt ved Arresø. Her blev det berømt ved sin rigdom, dog mest ved sin abbeds fromhed, thi hele hans liv var viet til Herren. På sit blotte legeme bar han en hårskjorte, hans leje var strå, derover et uldtæppe, kun i hårdest kulde et bjørneskind. For ham (som for den hellige Gregor) var sjæleplejen kunstnernes kunst, »en sjælelæge må have både brændejern og salven i sin hånd, og en sådan gave har ingen af naturen«. Han var nidkær i gode gerninger, men »den, som vil øve dem uden ydmyghed, er som den, der vil bære støv i blæst«. Også andre klostre vakte han af forfald. Over for romerpavens ud-sending, som kom og krævede afgift af alle klostre, stod han som en dristig landeværge. »Mon St. Peder kom således til romerne? Nej, han sagde: Sølv og guld har jeg ikke, men hvad jeg har, det giver jeg Dig, i Jesu den Nasaræers navn, stå op og gå! I tåbelige danske biskopper, hvo har således fortryllet eder og forvandlet eders forstand til uforstand! Sandelig siger jeg eder, den, som drikker af dette vand, vil tørste påny og i al evighed«. Det var om den romersk-katholske pavekirke, han sagde dette. Skønt en fremmed i landet, tog han sig af den

danske menighed, og blev brugt af kongen og Absalon i vigtige sendefærd. I en drøm blev han forud varslet om sin død, og dobbelt ivrigt beredte han sig i vågen, faste og bøn; når han uddelte nadveren, lyste hans åsyn med så hellig ild, og han udgød så bitre tårer, som så han for sine øjne Herrens lidelser i kødet. Selv kom han til at lide meget, men trøstes ved, at livsens krone fuldendes gennem trængsler. Det var påskemorgen 1203, at de bar hans lig ind i kirken, satte det midt i koret og istemmede et tedeum. – Kirken i Lund gemte siden hans hue, vor Frue kirke i København hans finger, Gråbrødrene i Roskilde havde ialt 12 stykker fra ham; endnu længe efter Reformationen stod i Tjæreby kirke en statue af ham, som biskop Hans Resen lod borttage, fordi almuen viste den overtroisk ærefrygt.

Med hans skikkelse slutter denne hvælvingens billedrække, og i disse seksten billeder mødte vi store navne fra menighedens svundne dage, nogle af de gamle Guds fromme, menigheds- hyrder som al kristenhedens talsmænd, fra munkekirkens tid:

Du Hyrder gav, i syd og nord,
i hver en slægt, med livets ord,
og al den hele kristenhed
lovpriser Dig for liv og fred.

13. Kirkens tedeum

Kirkens billeder, omtrent de fem gange seksten i tal, rækker til midten af 1200 årene, til Valdemar Sejrs, ja nøjagtigt til kong Abels dødsår. Uvilkårligt fortsætter denne billedrække sig for os til dem, der forberedte Reformationen, dem, som gennemførte, dem, som fortsatte den i altid nye vækkelser og beveler af livet, og jo dybere vi føler os i forståelse med de gamle fromme, ikke i skallen, men just i kærnen, desto mere frimodigt indfatter vi også os selv i den hellige kæde. Vi fortsætter billedværkets tanke fra 1250 til vore dage, og så bliver det en fremstilling af den store helgenkæde fra evighed til evighed. Så er det da fra tårn til alter, fra pille til pille, fra hvælving til hvælving: Et storladent kirkehistorisk tedeum,

som i farver toner hen under Skive kirkes gamle hvælvinger.

Fortællingen om Ambrosius fortalte om *tedeums-salmen*. Som vi har den i nr. 2 i Roskilde salmebog er den en lovprisning af den trefoldige Gud fra hele hans menighed, og især dens første del er af kirkehistorisk indhold. Den samme tanke, som råder i den, har planlagt også dette billedværk. Den kunne tillæmpes til at være en beskrivelse af billedværket omtrent således:

(Tårnet og pillerne:)

O store Gud, vi love Dig,
af troens grund, på jorderig,
Du elsked verden, og Din pagt
er jord og himmel underlagt.

(Alterkapperne:)

Halleluja, Gud Fader, som
Marias ringhed ihukom,
Guds Søn i hendes kød og blod,
Guds ånd og kraft i svagest mod!

(Kirken i himlen:)

Dit navn er helligt, himmeldrot,
vor Gud, Jehova Zebaot,
med os de høje himmelkor
lovprise Dig for frelse stor.

(Apostelkirken:)

Du kom og gav Dig til os hen,
og Du blev elsket her igen,
de hellige apostles ord
forkyndte dig på viden jord.

(St. Annas hus:)

Profeterne fra fordums tid
forkyndte om dit komme hid,
og Du var dine frommes bøn
og deres meget store løn.

(Martyrkirken:)

Du vakter vidner, fjern og nær,
besegled dem i helgenfærd,
og martyrskaeren priste Dig
i dødens stund højtidelig.

(Munkekirken:)

Du hyrder gav, i syd og nord,
i hver en slægt, med livets ord,
og al denne Kristenhed
lovpriser Dig for liv og fred.

(Allermuren:)

O store Gud, evindelig
Du kroner os i Himmerig,
hvo er som Du i herlighed
fra evighed til evighed!

14. Mindesmærket

Hensigten er da at give i billeder hele den kristne kirkes historie, men indføjet i den tillige den danske kirkes.

Da kristendommen gik ud til folkeslagene, kom den vel til dem som noget nyt, men den begærede tillige, som Pavlus overfor galaterne, at omskilte sin røst efter de forskelliges tarv. Den kom ikke som én form for alle, en uniform, men som en ny ånd, der ville klæde sig i de hjemlige dragter og gamle skikke, i de kendte tanker og de vante fremstillinger. Således kom den da også til os. Skaren af de gamle guder måtte vige for den ene, den treenige gud; men alle helgens skare kunne byde en slags erstatning for den, helst om legenden, som den om Lavrentius, blev overført på dansk grund. Især dog blev kristendommen hjemlig og folkelig her, da folket kærede sig i hellig Olav sin første nordiske helgen, og siden selv kærede eller ved omsorg af kirkens mænd fik givet hele rækken

af Danmarks riges patroner. I deres skikkelser ser vi så vore fædres tankegang i hine tider, om konger og fyrster, og præster og munke, om livets højhedsmål. Ses de sammen med alle de øvrige billeder, så bliver det hele en stor fremstilling af den kristelige og dansk-følelige åndsudvikling, som den voksede frem efterhånden: Fra brydningen imellem det gamle og nye i Ansgars og Rimberts eller i hellig Olavs dage, ind i tilstande, da skikkelser som Kjelds og Tøgers eller som Knud hertugs havde hjemlig ynde, frem til tider, da man kunne vurdere mænd som Knud konge og abbed Vilhelm, endelig til yderligheder, da »Anna, Maria, Jesus« blev som en trefoldig åbenbarelse af treenigheden, og da St. Annas datter og Jesu moder blev »den himmelske kejserinde«.

Yderligere bliver billedværket os nationalt derved, at vi næppe kan undgå med Botulf at mindes om vor forbindelse med England, med Olav om vort gamle fællesskab med Norge, og med Knud hertug, vor gamle grænsevogter i syd, om vorts folks ubrydelige enhed med alle danske i Sønderjylland. – Det er et kirkeligt mindesmærke, vi har for os, men dette altså således, at det er et mindesmærke for dansk åndsliv i kirken.

I mange andre kirker er der fundet kalkmalerier, så det er vel snart bevist, at de ensformigt hvide kirke-vægge og hvælvinger er en fattigdom, der ikke har været meningen fra begyndelsen. Billedværket her er en rigdom. Også anden steds er der sådan rigdom at finde. Dog hvor man har fundet kun enkelte billeder bevarede eller en tilfældig sammenstilling af helgener, eller Kristi fødsels- eller lidelseshistorie, eller billeder dels fra gamle og dels fra nye testamente, vilkårligt udvalgte, eller treenigheden og vedkommende kirkes patroner: Der synes rigdommen mindre, mindre ejendommelig og mindre fængslende. Men den historiske plan for hvælvingsbilleder her, blomsterværkets tanke, gavlmaleriernes dybe mening, sidebilledernes skønne indhold, den rige mangfoldighed af helgenbilleder og den ypperlige sammenhæng imellem dem alle – der findes næppe for tiden her i landet nogen anden kirke, der kan fremvise sligt.

Således vil da disse malerier byde byen til eje en sjælden skat, og offervilligt søger den at vinde den. De vil gøre hele kirken til et såre fængslende mindesmærke af anselig ælde, og for staten vil det være en bekostning værd at gøre kirken brugbar for dens menighed også fremdeles ved af sideskibe og korsarme at få bygget en ny ramme omkring dette mindesmærke og således få det bevaret. Når så billederne samtidigt er blevet fornyede med udfyldning af det i tidens løb ødelagte og med friske farver på det bevarede: Så skal det vise sig, at dette mindesmærke om gammelt åndsliv har en kraft i sig til hjælp for vort åndsliv, at kirken så i disse malerier kan byde sin menighed en hjælp til opbyggelse. Hver enkelt siddeplads i den får så et åndeligt særpræg ved de billeder, som er over den eller kan ses fra den. Kirken bliver ikke mere, hvad kirkerne med deres ensformige hvidtning og forskelsløse hvælvingssdeling kun alt for ofte er, et stort, tomt rum, som kun vi selv skal fylde. I den lave, smalle kirke er billederne os så nært for øje, at kirken bliver os som et afbillede af vore hjemlige huse, hvor hver stue og hver siddeplads i den, hvert vindue og hvert husstykke i den, har sin egen ynde og sin egen historie, vækker minder og fortæller om, hvad vi levede der med Gud og med dem, som han har givet os, de nærværende, de bortgangne: Således minder dette mindesmærke os om, hvad vi i vort åndelige liv fik levet med menighedens gamle fordomme eller med de gudsord, som blev kød og blod i dem; og det minder om de mange boliger, hvor vi engang skal mødes, også med alle svundne tiders fromme. De er i mere end én forstand et mindesmærke, et værk til mindelse, til opbyggelse.

15. Lensmanden på Skivehus

Det er spørgsmålet om billedværkets tilblivelse, der viser os ned til lensmanden, til det samme Skivehus, fra hvilken også byen er oprunden. De adelsmærker, der findes i kirken, viser samme vej.

På de fornemste pladser i kirken findes en adelig maling. – På begge sider af kirkens oprindelige korbue, ovenover de nu ødelagte pillebilleder (i nord vel af Pavlus og i syd af Peder),

findes 6 våbenskjolde, 3 på hver side. Under dem i nord kan der, med udfyldning af det ødelagte, læses: »*Peder Høg, Jørgen Høg, Christoffer Høg*«, og den læsning står slet på muren, uden navnebånd. Under dem i syd er der 3 navnebånd, som slynger sig nedad til pillebilledet, og som kan synes senere tilføjede. På det i midten læses bl.a. »*Petrum*«, hvilket navn vel sigter til pillebilledet, hvis glorie endnu kan ses, og som ved disse navnebånd er bleven særlig prydefuld. På det østre bånd kan der måske staves sammen »*Niels Høg*«, og på det vestre bl.a. måske »*Heinrich Høg*«. Alle disse skjolde har *Høgernes* eller *Bannernes* våben, er skrådelte nedad til højre, hvidt felt forneden, rødt foroven; kun det i midten mod syd er *Reffenbergernes*, lodret delt med hvidt til venstre og rødt til højre og med en grøn vinranke på en skråbjælke nedad til højre. – Over den senere indrettede korbue, nederst på de østre hvælvingskapper, under den hellige jomfrus billede, findes to hjælpemærker, det er *Høgernes*, 7 røde skansepæle med 13 skiftevis røde og hvide faner over sig. Under Maria Magdalenas billede, sønden derfor, ses rester af et skjold og vistnok også af et hjælpemærke; man kan ikke se, hvis det er, men der er intet til hinder for, at vi her har *Gjøernes* våbenmærker. – Hertil kan endnu føjes, at på tårnmuren, nederst på det store Kristofferbillede, der her i kirken har givet denne plads en særegen rang, findes en lille skikkelse, skægløs, hårfager, uvist om præste- eller adelsklædt eller nøgen, midt på muren, med fremlagte arme, som i beskuelse af hele kirkens billedværk. Skikkelsen sidder måske under sin skytshelgen eller navne, og muligen har den givet anledning til kirkens fremtrædende brug af Kristoffer-legenden: Den må på en eller anden måde stå i forbindelse med vort billedværk og være samtidigt med det. Rimeligst synes den at betegne et barn.

Ingenlunde al kirkens maling er fra samme tid. – En maling i sort farve, f.eks. omkring altret, er yngre end vort billedværk, er hensynsløst malet hen over det; denne sortmaling er vistnok samtidig med dets overhvidtning. – Vort billedværk viser sig f.eks. på tårnmuren at være malet henover en maling i røde streger, denne rød-maling er altså ældre end hel-

genmalingen. På den oprindelige korbues nordside er ved afhvidtningen helgenmalingens pillebillede helt bleven afskallet, og istedetfor det er rødmalingen kommen frem: Her synes det umiskendeligt, at den er fra samme tid som skjoldene over den: Disse skjolde er da ældre end vort billedværk. – Hjælpemærkerne og skjoldet over den senere korbue er maalede ovenpå blomsterstænglerne i vort billedværk, men hensynsfuldt og uden at forstyrre det; de er altså yngre end korbuens skjolde og rimeligvis samtidige med billedværket, ligesom barneskikkelsen.

Billedværket er jo fuldført i 1522, og i 1520 til 1524 sad *Niels Høg til Eskær* som lensmand på Skivehus. Han var en højbåren mand, af den gamle danske højadel, af Høgernes og Bannernes slægter. Det var rige slægter; iblandt meget andet har Høgerne ejet Eskjær og Kærgårdsholm i Salling, Vang, Bjørnsholm, Gjorslev. Det var ældgamle slægter, en enkelt æt af Høgerne skal være uddød allerede i 1380; da skal en æt af Bannerne, som på kvindesiden stammede fra den, have optaget navnet Høg, og af den er det da, Niels Høg er kommen.

Hans fader var *Hr. Peder Høg*, ridder, rigsråd og rigens marsk, død 1474; hans moder var *Fru Kirsten Rekkenberg* eller Reberg, af en adelslægt, der var indkommen i landet med Erik af Pommern. En søster havde han, *Kirsten Høg*, først gift med Lave Brok til gammel Estrup, siden med Peder Lykke til Demstrup, hun døde 1542. To af hans brødre, *Jørgen og Henrik Høg*, faldt i Ditmarsken år 1500. En tredje broder skal have heddet *Christoffer Høg*. I 1483 var *Karen Gjø*, datter af Sten Gjø til Engelstad og Anna Bille, bleven enke efter Erik Andersen, (Banner), som døde i ung alder nogle år før sin fader Anders Nielsen (Banner): Hun blev Niels Høgs hustru. Med hende tilgiftede han sig Højris på Mors, kom i frændskab med den senere berømte Mogens Gjø og blev stedfader til den bekendte Erik Banner. Denne sidstes datter, Magdale-
ne Banner, blev gift med Iver Krabbe til Østergård i Salling, Krabbesholms bygherre. Iblandt Niels Høgs børn nævnes to døtre, *Kirsten Høg*, som blev gift imod familiens ønske, og *Anna Høg*, gift med en Rotfeld til Bratskov. Sønner har Niels

Høg ikke efterladt sig, vi vide ikke, om han har haft nogen søn.

Kun fagmænd kan nu endeligt afgøre både de forskellige malingers alder, og hvorledes disse navne stå i forbindelse med dem; kun fagmænd kan give endeligt svar på spørgsmålet om billedværkets oprindelse.

Men indtil da har vi ret til, efter hvad der for tiden foreligger, at tænke os sammenhængen og gættende anskueliggøre den omtrent således: Allerede Peter Høg har været knyttet til Skive og dens kirke; adelen i Salling har vel altid haft med Skive at gøre, så både Eskær og især Skivehus len kan have givet Skive kirke betydning for ham. Han har således set sig henvist til at bøde på dens tarvelighed ved en restauration. Fra den stammer muligen hvælvingernes indførelse i kirken og den tarvelige udsmykning af dem i røde linier; til denne udsmykning hører da skjoldene i den gamle korbue: han har i dem ihukommet sig selv, sin hustru og fire sønner. Dog også med denne smykning har kirken kun været tarveligt prydet, og da sønnen, Niels Høg, med endnu stærkere bånd end faderen, blev knyttet til kirken, så har han vel fortsat restaurationen; om sådant har vi måske et vidnesbyrd deri, at kirken i 1511 fik sin store klokke; og han har derefter set sig henvist til at bøde på tarveligheden ved vort billedværk; herved har han bibeholdt sit fædrehus' skjolde i korbuen og sit eget iblandt dem, kun navnene på sydsiden har han forandret og sat dem på navnebånd. Sig selv og sin hustru har han derimod sat et minde over den senere korbue. – Man kunne fristes til løst hen at gætte på, at han har haft og tidligt mistet en søn Kristoffer, til hvem det mindste af hjælmemærkerne og barneskikkelsen i tårnet kunne sigte. – Men i hvert fald: det er utvivlsomt, at billedværket skyldes Høgerne, og alene årstallet 1522 gør det omtrent lige så utvivlsomt, at det iblandt Høgerne er Niels Høg, hvem vi kan takke for værket.

Rødmalingen på de måske nybygte hvælvinger og hr. Peders skjolde er altså fra kong Kristian den 1's tid. Helgenmalingen er måske begyndt i kong Hans' tid, men den er fuldført først i kong Kristian den 2's tid, i 1522, og fra samme år er da

hjelmemærkerne. Til samme år hører måske også en indskrift i syd over kirkens gamle Skivehusstole, de øverste i kirken.

I Vendsyssel har i 1500 årene Høgerne samlet sig et herresæde, hovedgården Vang, og kort derefter smykket sin kirke deroppe, Gulsted kirke, med kalkmalerier. Disse bringer selv oplysning om deres tilblivelse: »Anno 1548 lod ærlig og velbyrdig man Joh. Høy denne kirke formalle. Hans Maller af Randers«. På lignende måde er vel Skive kalkmalerier blevet til. (Maleren kan da have været en mand som »Hans Maler i Randers«, han har været en dygtig dekorationsmaler). Niels Høg har, som så mange andre i tiden, søgt at samle sine spredte besiddelser, og vilde han samle dem omkring Eskær, så måtte det blive om Skive, som lå ved alfarvejen og havde lensgården; i hvert fald tilbyttede han sig fra kong Hans, altså før året 1513, og vistnok længe før, for noget bornholmsk gods de to stamgårde til det senere Krabbesholm, Sønder- og Nørskovshoveder. De gårde har sikkert i ældgamle tider ligget under det kongelige slot Skivehus og således, skønt de lå i Resen sogn, haft kirkesogn også til Skive kirke; i 1634 fik Krabbesholm så brev på stolestader midt i kirken. Men allerede ved denne byttehandel har Niels Høg vel haft det senere Krabbesholm i tanke og set sig nøje knyttet til Skive kirke. I 1520 sad han så selv som lensmand på Skivehus; dér levede han sine sidste fire alderdomsår, beredte sig vel også til at fare heden, og i 1522 blev så kalkmalerierne fuldførte. – Ligesom i Sulsted samlede altså først herregården, så kom malerierne, og indskriften over Skivehusstolene har måske indeholdt lignende oplysninger som den i Sulsted. Er der end intet andet læseligt af den end navnet Høg, så turde dog dette være os nok til at fortælle os, at »Anno 1522 lod ærlig og velbyrdig mand hr. Niels Høg denne kirke formalle«.

Hermed stemmer det godt, at også i senere tider forblev Høgenes slægt i forbindelse med Skive kirke. Niels Høgs enke beholdt lenet efter ham, ægtede den Viborg biskop Jørgen Friis' broder Jep Friis, der i 1532 nævnes som lensmand på Skivehus; hun forblev da her. I 1561-62 døde Iver Krabbe,

men i 1585 skænkede hans enke Magdalene Banner Resen kirke dens alterstager, og hun døde 1597. Hendes datter Dorthe Krabbe var gift med Erik Lykke, og han var lensmand her fra 1592-95 og arvede i 1597 Krabbesholm; deres søn Hans Lykke, gift med Johanne Parsberg, havde gården efter dem; slægten forblev da ved Skive kirke. Også en Jakob Høg har været lensmand på Skivehus, han og hans hustru Else Maltisdatter (Sehested) skænkede i året 1600 kirken dens egetræsalter, der endnu bærer deres våbener. Skive kirke har således både i 14, 15 og 1600 årene været nøje forbunden med Høgerne.

En kirkes udsmykning skifter med de skiftende tider. Samtidig med dette alters opførelse er vel den første overhvidtning af billedværket sket og sortmalingen kommen, andre malede prydelser kom i steden, adelige skjolde og navne, måske til minde om de i kirken begravede. På hvælvingen over orglet har i forrige århundrede stået seks adelige våben, hvoraf nogle ved nykalkning blev udsløttet; af underskrifterne hos de øvrige læses: »Vibeke Rosenkrands, Sophie Below, Christen Thott« samt årstallet 1617. Den danske munkekirke var jo i mange måder blevet en adelskirke, og den forandring kom da også til at råde i Skive kirkes udsmykning. Siden har også statskirken med dens embedsmænd kunnet spores i smykningen; således er i året 1700 alteret blevet repareret, og sagtens forvansket, af amtsforvalter Virtemberg og hustru Marie Overgård. Vor tids folkekirke vil sætte sig dybere spor med kalkmaleriernes fremdragning*).

Men at disse skyldes Niels Høg, kan måske et nærmere kendskab til ham stadfæste. Han var ikke blot en rig mand, der i 1518 kunde låne Kristian den 2' 800 rhinske gylden og året efter tilligemed flere var selvskyldner for et af kongens større lån. Ikke blot i Viborg stift var han en mægtig mand, som i 1519 sammen med Viborg biskop og uden rigsrådets samtykke kunne bevilge kongen en gylden i kongeskat af hver bonde i stiftet. Han var en i land og rige anset mand, ridder og rigsråd, og han nævnes også som rigets marsk. Ved kong Hans' død nægtede han Kristian den 2' at anerkende ham

som konge, før rigsrådets beslutning forelå; senere, da Mogens Munk og flere jyske rigsråder i december 1522 sammen-svor sig imod Kristian den 2', var Niels Høg sin konge tro så-længe som muligt, og først i marts næstefter opsagde han ham med sorg sin huldskab. Han var en klog mand, hvem kongen i 1518 betroede sin fuldmagt i en vanskelig sendefærd til sven-sken; og især prises i stærke ord for sit sjældne ordsnilde og sin betagende veltalenhed på modersmålet. Han var en myn-dig herre, efter sigende drøj og hård for sine bønder. For kir-kens mænd stod han ofte som en modstander. På en tid, da mange hadede dem og længtes efter en fornyelse af kirken, var han altid rede til at dadle deres synder, deres ublu færd, og til at harmes over bispenses pral og pragt; og om han gjor-de sligt af hadskhed og begærlighed efter kirkens goder eller af nidkærhed og omhu for det gode i kirken, var for mange et spørgsmål. Han var næppe uden andel i, hvad de yngre om-kring ham havde for: Iver Krabbe var meget begærlig efter kirkegods, især efter øen Fur. Erik Banner og Mogens Gjø blev reformationens virksomste hjælpere her i landet. Når gamle Niels Høg særdeles med dem – i Skivehus borghal eller brevkammer, eller udenfor borgen, hvor pilene ludede ud over åløbene, og øjet hvilede snart på Krabbesholmgårdene, snart på tingstedet, eller løftede sig op til byen, op til kirken – så blev måske mangt et ord fra hans læber til en sæd, der bar frugt i deres livsværk over land og rige. Erik Banner havde Kalø slot i len, havde her Gustav Vasa i forvaring, han var ri-gets marsk en tid lang, en from og ærlig ridder med et godt navn i historien. Mogens Gjø var længe rigets marsk, en tid rigets hovmester, siden havde han bl.a. det store Skanderborg len, anset i adelen fremfor nogen. Begge var de af pletfri van-del, en pryd for deres stand og for deres fædreland – ligesom Niels Høg.

Trods al utilfredshed med kirken var jo imidlertid tanke-gangen endnu i Niels Høgs dage ingeniunde luthersk. Endnu i sit dødsår 1524 kunne han den 28. juni sammen med Erik Banner og Mogens Gjø være med til i rigsrådet af udtale: at »den almægtige Gud af sin store nåde og miskundhed – for-

medelst Jomfru Mariæ, den himmelske kejserindes, og Guds benedide helliges og Danmarks riges patroners benedide bøn og værskyld – har frelst os fra den hårde og umilde tyranning Kristiern«, ja at de ville »stå hårdeligen og tvivleligen imod det forløbne, åbenbare kætteri og vildfarelse, som den forløbne munk broder Morten Luther og hans disciple prædike, skrive og lære«. – Den himmelske kejserinde, Guds hellige og Danmarks riges patroner! – det er, som se vi kirkens hvælvinger for os!*)

16. St. Annaklokken og kirkens præst

I hvor stor indflydelse end Niels Høg kan have haft på kalkmaleriernes indhold og plan, og især da på deres nationale præg, så må denne plan dog skønnes udarbejdet af en præst. En mand som Niels Høg kan nu ganske vist have stået i forhold til mange kræfter. Men at der omtrent på den tid, da dette arbejde endnu kun var under overvejelse, i selve Skive har siddet en præst, som må skønnes i stand til at lægge denne plan, derom synes kirkens storklokke at vidne. Den nævner Johannes Petri som kirkens præst i året 1511, altså Jens (eller Hans) Pedersen eller hr. Jens i Skive.

Fra de ældste tider har kronen ejet Skive kirke. Her som andetsteds kunne kirkens eller sognekaldets indkomster forlenes til folk, som ofte var i verdslige stillinger, som ikke havde noget med menigheden at gøre, boede andetsteds og skiftede ofte. I 1514 var kong Hans' og Kristian den 2's yndling, den virksomme og handelssnilde, men, både hvad karakter og fødsel angår, måske tvivlsomme rigsråd Niels Clemmensen bleven lensmand på Skivehus. Han beredte sig til at dø og skiftede 1515 et St. Nicolai alter i Viborg Domkirke; Skive kirke fik han, foruden andet gods, annekteret til det; og dens sognepræster blev da herefter messepræster i Viborg. Da i 1529 Viborg udjog sine messepræster, tyede Oluf Libbert, som dengang havde sognekaldet, til Skive, hvor imidlertid biskoppen Jørgen Friis forholdt ham Resen præstegård til ophold. Ved den lejlighed udtaler et tingsvidne, at der dengang ikke i mands minde havde boet »rette sognepræster« i Skive.

De »rette sognepræster« har da i den tid holdt sig kapellaner her, og kapellanen var menighedens virkelige præst og kunne forblive hos den sine dage ud. Klokken hr. Jens har vel været en sådan. Har han da været ikke blot en fattig mand, men også en kristen præst, så ville det være rimeligt, at Niels Høg har kunnet bruge ham. Tillige er det da rimeligt nok, at hans navn ikke på anden måde er nået til os.

Dog, det er måske hans navn, til hvilket der sigtes i den lutherske digtning fra reformationstiden om »Peder Smed og Adser Bonde«. Den fører os ind i Lars Fogeds stue i Skive, hvor præsten hr. Jens og munken broder Kort sidder ved møsten og leger vartavl. Peder Smed kommer til og derefter Adser Bonde, som er på vej fra Mors til Vor Frues tåregyldende billede i Karup. De to sidste er hovedpersonerne, og smeden overbeviser bonden om de katholske vildfarelser, også broder Kort bliver vaklende. Luthers optræden og Hans Tavsens fremkaldte hurtigt et stærkt åndeligt røre i det bevægelige Sallingland; og det synes at være ud fra dette røre, at smeden taler. Han taler så godt, at digtet i sin tid må have gjort stor virkning. Dets handling foregår i Skive, og der har nu virkelig været en Lars Foged i Skive, han nævnes i et af borgmester Eske Christensen i 1526 udstedt dokument. Har nu også hr. Jens været en virkelig person, den som klokken nævner, så er der vel i det hele på forskellig vis noget virkeligt ved denne mærkelige digtning, og så hejser Skive by sit flag over den og tager den i besiddelse som et brudstykke af sin indre historie.

Den skildrer da også, hvad den Skive præst dengang måtte opleve i sin menighed. I digtets ordskifte får han kun en lille del, han begynder med at tale om den gamle sæd og helgeners trøst, men synes iøvrigt uden forståelse af det nye og forarget over det. Dog, jo ærligere han måske har levet i den gamle sæd og helgenfortrøstning, desto bedre kunne vi forstå hans brist på forståelse og hans forargelse. Digtningen giver os da kun et blot ydre vrangbillede af den samme hr. Jens, som klokken lærer os bedre at kende.

Kirkens storeklokke er en St. Anna klokke, helliget hende, der fremfor alle er moderen, Guds Moders Moder; den er

støbt til Skive i året 1511; første gang ringede den over kongelig, dengang kong Hans lukkede sine øjne i Ålborg.

På sin østre side har den et billede, der afmaler Treenigheden: Faderen, med takket kronering, langt hår og skæg, fodsid, folderig kongekåbe, – har midt ned foran på sig Sønnen, den korsfæstede – og over Sønnen på Faderens bryst spreder den Helligånds due sine vinger. Det er arkitekt F. Uldall i Randers, som nylig har genfundet dette billede.

Det er også ham, som har læst den indskrift, som i to linier er indstøbt ovenom klokken. Den kan fremstilles således:

Anno Domini M (D) XI.

Alpha et o,
deus et homo,
veni, rex,

Christe, cum pace –
Jesus Nasareus!

–

Anna vocor,
in parochia Skive morabor,
sic docata, factata et fundata,
consecrata
matri
tempore
Johannis Petri
sacerdotis ecelsie.

–

Plasmator rerum,
lumen de lumine verum,
Anna, Mariea, Jesu:
nos vobis –
protege, Jesu!
amen.

I oversættelse kan dette lyde således:

I det herrens år 1(5)11.
Alfa og Omega, sand
Gud og mand,
Kriste, vor konge,
kom med fred –
Jesus Nasarener!

–

Anna af navn,
har i Skive sogn jeg blivestavn,
sålunde tegnet, formet og støbt,
tilegnet og døbt
til moderen,
den frist
Jens Pedersen
var kirkens præst.

–

Du, som mon alle ting danne,
lys af lys, det sande,
Anna, Maria, Jesu:
os i eder –
bevare du, Jesu!
Amen.

I 9. og 10. linje er der ved ordforkortelser og sammentrængning af bogstaver kommet usikkerhed i læsningen og forståelsen, munkelatinen synes vilkårlig. Men dette hindrer ikke, hvad der er det væsentlige, forståelsen af, hvad klokken med sin dybtrængende tone vil ringe ud over kirkesognet. Det er – endnu den dag i dag, for levende og døde, ved gravfærd og brudefærd, til arbejde og til hvile, til dagens tider som til kirkegang og højtid – en bøn om fred i Jesu varetægt. (Kirkens lille klokke er en Gloriaklokke, fra 1724 har den blandet ind i denne bøn sit mere skingre: »gloria in excelsis Deo«, »Ære være Gud i det høje« – at så bønnen og takken må følges ad igennem hele vort liv).

Denne bøn ringer storeklokken op under himlen til Ham, der var den første og bliver den sidste, A og Å, som er den evige Gud og menneske, ja blev en konge, der kan komme med fred, om end kun igennem fornedrelsen som nasaræer. Bønnen ringes op til Ham, der er alle tings skaber og fuldender, er det sande lys, der danner, forvandler os fra klarhed til klarhed, til lys af lys. Han er den i klokkebilledet fremstillede treenige Gud, der til alle sine helliges beredelse har åbenbaret sig, efter katholsk tankegang, i en trefoldig åbenbarelse, i »Anna, Maria, Jesus«. Anne og Maria er jo de to ypperste talsmænd for alle helgener og patroner og det givne billede på den moderlige kirke. Vi er skabte til disse tre, vi kan kun bevares ved dem, og det er Jesus, som må bevare os i sig og i dem. – Således synes indskriftens tankegang at være.

Det må være hr. Jens, der har forfattet denne indskrift, og den røber ikke blot tankekraft og ordsnilde, men også vel et rørende alvor. Men, jo mere vi sætter os ind i denne indskrift, desto mere skildrer den os »den gamle sæd og helgeners trøst«, og desto mere minder den os om kalkmalerierne. Også igennem deres lovprisning af Gud for liv og fred fra al den hele kristenhed, hører vi klockens bøn om fred. Også i malerierne er St. Anna og hendes hus et midtpunkt, hvor Jesu komme til os er hovedsagen (i midterhvælvingen); og hvorfra vi føres ind i alle helgens samfund (i de to nederste hvælvinger); og opad (gennem Marias billeder og de øverste hvælvinger) til den apostoliske og moderlige kirke og til fuldendelsen under den livsens krone; om end billederne tillige lærer os, at den kun nås igennem fornedrelsen i troens strid, i nasaræerrens fodspor. Endelig søger maleriernes lovprisning ligesom klockens bøn op til den treenige Gud.

Men har hr. Jens da kunnet skrive klokkeindskriften, så skønner vi ham også i stand til at lægge planen til kalkmalerierne; og disse to arbejder er ikke blot hver for sig dygtigt udførte, der er en indre sammenhæng imellem dem. De har begge de samme ledende tanker, samme indhold og ånd, de kan stamme også fra samme hånd. Det kan således være en rimelig gætning, at det væsentligt er ham, hvem vi kan takke for

den åndelige rigdom, for den opbyggende kraft, der er i malerierne.

Hvad da her, fra vor gamle St. Peders og Mariæ kirke, St. Anneklokkens toner bære ud over kirkesognet – dem som følge kirken – det er det samme, som i farver toner hen under kirkens hvælvinger, når kirkesognet er samlet under dem. Det har en katolsk klang for øret, men igennem den kan hjertet høre dybe evangeliske toner bryde frem, kernen sprænger skallen. Det vækker Gloriaklokkens klang i os, og det vil samles i det gamle tedeum – at så alt hos os må ske til opbyggelse.

Fra »Apostelkirken«: Jakob den ældre og Bartholomæus drøfter den hellige tekst.

Bartholomæus – et af Vor Frue kirkes karakterfulde portrætter.

Fra »Munkekirken»: St. Martin med hans tigger og pesthelgenen St. Rocus.

HISTORISK SAMFUND FOR SKIVE OG OMEGN

REGNSKAB FOR PERIODEN 1.8.1981-31.7.1982

Indtægter:

Salg af årbøger 30.680,00

Salg af ældre årbøger 1.239,75

Tilskud:

Afholdsfonden, Skive 1.000,00

Viborg Amtskommune 2.000,00

Skive Folkeblad 200,00

Skive Sparekasse 500,00

Kulturministeriet 3.500,00

Salling Bank 1.000,00

Skive kommune 3.000,00

Handelsbanken, Skive 250,00

Andelsbanken, Skive 500,00 11.950,00

Renteindtægter 753,10

44.622,85

Udgifter:

Trykning m.v. af årbøger 34.768,94

Porto, distribution 1.842,15

Kontingenter D.H.F. m.fl. 1.525,15

Kontorartikler, kuverter, møder m.v. 1.596,09

Historisk Vandring 789,55

OVERSKUD 4.100,97

44.622,85

STATUS pr. 31.7.1982

AKTIVER:

Indestående i Skive Sparekasse	12.532,27	
Indestående på postgiro	626,90	
Indestående i egnens øvrige pengeinstitutter	8.357,07	
		<u>21.516,24</u>

PASSIVER:

Formue ved årets beg. kr.	17.415,27	
+ årets overskud	<u>4.100,97</u>	<u>21.516,24</u>

Skive, den 10. august 1982.

E. Steen Sørensen, kasserer

Revideret. Beholdningernes tilstedeværelse er kontrolleret.
Intet fundet at bemærke.

Den 15/8 1982. *Gunnar Petersen* *Carl Kaiser*

INDHOLDSFORTEGNELSE

<i>Kristian Møller: Far var førstelærer i Grønning</i>	
i 38 år	5
<i>Jeppé Aakjær: Rejserids af Viborg Amt</i>	49
<i>J. J. Lohmann: Kalkmalerierne i Skive Kirke</i>	63

HISTORISK SAMFUNDS BESTYRELSE

Arkivar Svend Mortensen, (formand), Norgårdsvej 6, Skive.

Fhv. førstelærer K. Enna Jensen, Samsøgade 8, Skive.

Forfatteren Kirsten Aakjær, Skovvænget 6, Skive.

Bibliotekar Carl Langholz, Biblioteket, Skive.

Lærer Rud Kjems, Balling.

Journalist Karen Strøm Hansen, Skive.

Kasserer: Fuldmægtig E. Steen Sørensen, Thise.

Revisorer: Direktør Gunnar Petersen, Skive og
Carl Kaiser, Skive.

HISTORISK SAMFUNDS TILLIDSMÆND:

Resen: Viceinspektør Poul Tolstrup, Resen skole. Skive landsogn:

Jens Vester Christensen, Skjoldborgvej 34, Skive. Fur: Fhv. mu-

seumsleder Magne Brejner Jensen, Fur. Roslev: Fhv. sparekassedi-

rektør Hans Kr. Jepsen, Roslev. Balling: Lærer Rud Kjems, Bal-

ling. Lem: Fhv. gdr. Chr. E. Bjerre, Lem. Ramsing: Fhv. gdr. Ger-

hard Svenningsen, Ramsing. Ørum: Førstelærer Steen Bilstrup,

Ørum skole.

